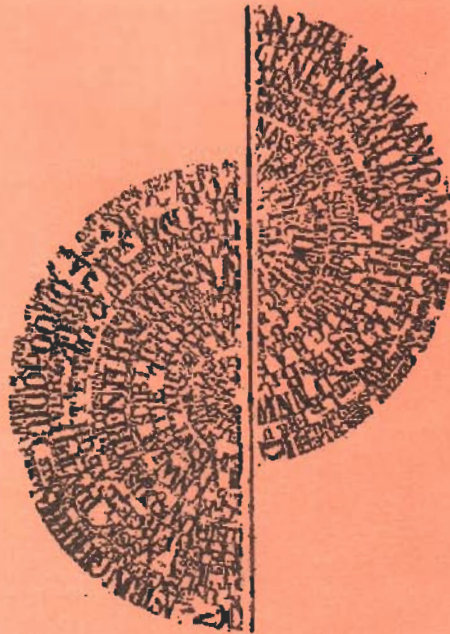


**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ "УКРАЇНА"
АКАДЕМІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ (УКРАЇНА)
БІРОБІДЖАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
(РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ)**



**ДРУГА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ВІДКРИТІ ЕВОЛЮЦІОНУЮЧІ
СИСТЕМИ**

1-30 грудня 2003 року

ТОМ I

**Київ
ВМУРoЛ
2004**

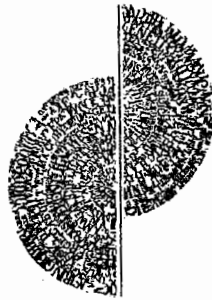
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ "УКРАЇНА"

АКАДЕМІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ (УКРАЇНА)

**БИРОБИДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ
(РОССИЙСКАЯ ФЕДЕРАЦИЯ)**

"THETA SYSTEMS", USA. ILLINOIS



**ДРУГА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
"ВІДКРИТІ ЕВОЛЮЦІОНУЮЧІ СИСТЕМИ"
(ІНТЕРНЕТ- КОНФЕРЕНЦІЯ)**

**ВТОРАЯ МЕЖДУНАРОДНАЯ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
"ОТКРЫТЫЕ ЭВОЛЮЦИОНИРУЮЩИЕ СИСТЕМЫ"
(ИНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦИЯ)**

**THE SECOND INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
" OPEN EVOLVING SYSTEMS "
(THE INTERNET-CONFERENCE).**

ТОМ I

**Київ
ВМУРоЛ
2004**

Рекомендовано до друку
Вченою Радою Академії муніципального управління
(Протокол засідання № 5 від 24.06.2004)
Методичною Радою ВНЗ
Відкритого Міжнародного Університету розвитку людини „Україна”
(Протокол засідання № 4 від 22.03.2004)

Конференція проведена згідно з планом Міністерства освіти та науки України

За загальною редакцією В. Дубка, Н. Барни

“Відкриті еволюціонуючі системи”, міжнар.наук.-практ. конф. (I; 2003, Київ)
Друга міжнародна науково-практична конференція “Відкриті еволюціонуючі системи”
(1-30 грудня 2003 р.) – ТОМ I, К., ВНЗ ВМУРОЛ, 2004. – 139 с.

ISBN 966-7979-57-1

Збірка містить тексти доповідей учасників Другої міжнародної науково-практичної конференції (Інтернет-конференції) "Відкриті еволюціонуючі системи". Доповіді присвячені теоретичним, методологічним і практичним питанням еволюції, стабілізації та самоорганізації відкритих систем довільної природи.

Розраховано на викладачів, наукових працівників, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться вивченням відкритих систем.

The Book contents texts of the reports presented at the Second International Scientific-Practical Conference (Internet-conference) "Open evolving systems". Reports are devoted to a theoretical, methodological and practical problems of evolution, stabilization and selforganization of open systems of arbitrary nature.

The Book will be usefull to lectures, researchers, students as well as anybody whose interests are connected with study of open systems.

Сборник содержит тексты докладов участников Второй международной научно-практической конференции (Интернет-конференции) "Открытые эволюционирующие системы". Доклады посвящены теоретическим, методологическим и практическим вопросам эволюции, стабилизации и самоорганизации открытых систем произвольной природы.

Рассчитан на преподавателей, научных сотрудников, аспирантов, студентов и всех, кто интересуется изучением открытых систем.

ББК14я43+60я43

ISBN 966-7979-57-1

© ВМУРОЛ, 2004

ІНФОРМАЦІЯ ПРО КОНФЕРЕНЦІЮ

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (Університет "Україна"), Академія Муніципального Управління (АМУ) (Україна, м. Київ) та Біробіджанський державний педагогічний інститут (БГПИ) (Єврейська автономна область, Російська Федерація) за участі корпорації «Theta Systems» (USA, Illinois) організували і забезпечили роботу Другої міжнародної науково-практичної конференції "Відкриті еволюціонуючі системи" (Інтернет конференції), проведення якої було заплановано на 1-30 грудня 2003 року. Відкоректовані доповіді, з урахуванням зауважень Оргкомітету, учасників розміщувались на сайті Університету "Україна" до березня 2004 р.

Метою конференції був пошук і формування перспективних напрямків досліджень прикладних і теоретичних питань збалансованого розвитку відкритих систем.

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова конференції

Таланчук Петро Михайлович – проф., д.т.н., президент Університету «Україна», президент Академії інженерних наук України, академік Академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Співголови

Мальчин Юрій Макарович – д.і.н., проф., ректор Академії муніципального управління, віце-президент Української муніципальної академії, академік Академії вищої школи України.

Сурнін Анатолій Олександрович – к.ф.н., проф., ректор Біробіджанського державного педагогічного інституту, (ЕАО, Російська федерація)

Голова програмного комітету, науковий консультант

Дубко Валерій Олексійович – д.ф.-м.н., професор, зав. кафедрою вищої математики (АМУ)

Учений секретар конференції

Кольченко Катерина Олегівна –к.т.н., с.н.с., проректор з наукової роботи Університету «Україна»

Заступник ученого секретаря конференції

Лобанов Анатолій Іванович -проф., к.ф.-м.н., проф. кафедри вищої математики АМУ.

Секретарі програмного комітету

Барна Наталія Віталіївна –декан факультету філології і журналістики Університету «Україна»

Коробко Геннадій Васильович – к.ф.-м.н., доцент кафедри вищої математики АМУ.

СЕКЦІЇ

Секція 1. Сучасні проблеми відкритої освіти

Керівник - д.т.н., проф. **Таланчук Петро Михайлович** (Україна)

Секція 2. Проблеми відкритих соціальних систем

Керівник - д.ф.н., проф. **Князєв Володимир Миколайович** (Україна)

Секція 3. Економіка перехідних періодів

Керівник - д.е.н., проф. **Николенко Юрій Васильович** (Україна)

Секція 4. Регіони як відкриті систем

Керівник - д.г.н., проф. **Рянський Фелікс Миколайович** (Російська федерація)

Секція 5. Культурологічні процеси

Керівники - доц. **Барна Наталія Віталіївна**,
канд. мистецтвознавства, доц. **Фадєєва Катерина Володимирівна**
(Україна)

Секція 6. Математичні проблеми моделювання відкритих систем

Керівники - д.ф.-м.н., проф. **Дубко Валерій Олексійович** (Україна),
PhD., **Steve Halitsky** (USA)

Секція 7. Інформаційний захист економетричних даних і арифметика фракталів

Керівники: д.ф.-м.н., проф. **Великий Анатолій Павлович**,
д.ф.-м.н., проф. **Турбін Анатолій Федорович**,
д.ф.-м.н., проф. **Працьовитий Микола Іванович**
(Україна)

Роботи учасників конференції розміщувались на сайті Університет "Україна":

www.vmurol.com.ua

Адміністратор сайту – **Святогор Ю.Ю.** Менеджер сайту – **Шевченко О.І.**

Інформація про роботу та назви доповідей учасників Конференції розміщувались на сайті АМУ www.amu.kiev.ua . Адміністратор сайту – системний інженер **Мішин В. Л.**

Роботу сайту для дискусій (www.thetasystems.org) та його англomовну підтримку забезпечувала корпорація "Theta-systems". Адміністратор сайту та менеджер - **А. Halitsky**

Інформація про Конференцію розміщувалась на сайті www.bgri.jar.ru Біробіджанського ДП (Російська федерація)

Англomовну підтримку конференції забезпечували: к.-ф.м.н. **Г.Коробко.**,
к.-т.н. **С. Шестаков** , PhD **Steeve. Halitsky**.

Роботи учасників 2-й конференції публікуються в 2-х томах

ТОМ I (секції 1-4)

ТОМ II (секції 5-7)

Збірники 1-ої і 2-ої конференцій розміщені на сайті: www.vmurol.com.ua

Проведення 3-ої конференції планується у квітні 2005 року.

ИНФОРМАЦИЯ О КОНФЕРЕНЦИИ

Открытый международный университет развития человека «Украина» (Университет "Украина"), Академия Муниципального Управления (АМУ) (Украина, г. Киев) и Биробиджанский государственный педагогический институт (БГПИ) (Еврейская автономная область, Российская Федерация) при участии корпорации «Theta Systems» (USA, Illinois) организовали и обеспечили работу Второй международной научно-практической конференции "Открытые эволюционирующие системы" (Интернет конференции), проведение которой было запланировано на 1-30 декабря 2003 года. Откорректированные доклады, с учетом замечаний Оргкомитета, участников, размещались на сайте ВМУРОЛ до марта 2004 г.

Целью конференции был поиск и формирование перспективных направлений исследований прикладных и теоретических вопросов сбалансированного развития открытых систем.

ОРГКОМИТЕТ КОНФЕРЕНЦИИ

Председатель конференции

Таланчук Петр Михайлович – проф., д.т.н., президент Университета «Украина», президент Академии инженерных наук Украины, академик АПН Украины, заслуженный деятель науки и техники Украины.

Сопредседатели

Мальчин Юрий Макарович – д.и.н., проф., ректор Академии муниципального управления, вице-президент Украинской муниципальной академии, академик Академии высшей школы Украины.

Сурнин Анатолий Александрович – к.ф.н., проф., ректор Биробиджанского государственного педагогического института (ЕАО, Российская Федерация)

Председатель программного комитета, научный консультант

Дубко Валерий Алексеевич – д.ф.-м.н., профессор, зав. кафедрой высшей математики Академии муниципального управления (АМУ).

Ученый секретарь конференции

Кольченко Екатерина Олеговна – к.т.н., с.н.с., проректор по научной работе Университета "Украина"

Заместитель ученого секретаря конференции

Лобанов Анатолий Иванович - проф., к.ф.-м.н., проф. кафедры высшей математики АМУ.

Секретари программного комитета

Барна Наталия Витальевна – декан факультета филологии и журналистики Университета "Украина"

Коробко Геннадий Васильевич – к.ф.-м.н., доцент кафедры высшей математики (АМУ).

СЕКЦИИ

Секция 1. Современные проблемы открытого образования

Руководитель – д.т.н., проф. **Таланчук Петр Михайлович** (Украина)

Секция 2. Проблемы открытых социальных систем

Руководитель – д.ф.н., проф. **Князев Владимир Николаевич** (Украина)

Секция 3. Экономика переходных периодов

Руководитель – д.э.н., проф. **Николенко Юрий Васильевич** (Украина)

Секция 4. Регионы как открытые систем

Руководитель – д.г.н., проф. **Рянский Феликс Николаевич** (Российская федерация)

Секция 5. Культурологические процессы

Руководители – доц. **Барна Наталия Витальевна**;

канд. искусствоведения, доц. **Фадеева Екатерина Владимировна**
(Украина)

Секция 6. Математические проблемы моделирования открытых систем

Руководители – д.ф.-м.н., проф. **Дубко Валерий Алексеевич** (Украина),

PhD, **Steve Halitsky** (USA)

Секция 7. Информационная защита эконометрических данных и арифметика фракталов.

Руководители: д.ф.-м.н., проф. **Великий Анатолий Павлович**

д.ф.-м.н., проф. **Турбин Анатолий Федорович**,

д.ф.-м.н., проф. **Процьовытый Николай Иванович**

(Украина)

Работы участников конференции размещались на сайте ВМУРоЛ: www.vmurol.com.ua

Администратор сайта - **Святогор Ю.Ю.** Менеджер сайта - **Шевченко О.И.**

Информация о работе и названиях докладов участников Конференции размещались на сайте АМУ www.amu.kiev.ua. Администратор сайта - системный инженер **Мишин В. Л.**

Информация о Конференции размещалась на сайте www.bgri.jar.ru Биробиджанского ГПИ (Российская федерация)

Работу сайта для дискуссий (www.thetasystems.org) и его англоязычную поддержку обеспечивала корпорация "Theta-systems". Администратор сайта и менеджер- **A. Halitsky**

Англоязычную поддержку конференции обеспечивали: к.-ф.м.н. **Г. Коробко.**, к.-т.н. **С. Шестаков**, PhD, **Steeve Halitsky**.

Работы участников 2-й конференции публикуются в 2-х томах

ТОМ I (Секции 1 –4)

ТОМ II (Секции 5 –7)

Сборники 1-ой и 2-ой конференций размещены на сайте: www.vmurol.com.ua

Проведения 3-ей конференции планируется в апреле 2005 года.

INFORMATION ABOUT CONFERENCE

Open International University of Human Development "Ukraine" ("Ukraine" University), Academy of Municipal Management (MMA), (Ukraine, Kyiv) and Birobidzhan State Pedagogical Institute (BSPI) (Jewish autonomous region, Russian Federation) in association with the corporation "Theta Systems" (USA, Illinois) have arranged and supported the work of the Second International scientific-practice conference "Open evolving systems." (Internet -conference) that had been planned to be held in December 2003. With due remarks of the Organizing Committee the corrected reports were being placed till March 2004.

The aim of the conference was searching and forming of perspective directions of researches on applied and theoretical questions of balanced development of open systems.

ORGANIZING COMMITTEE

The chairman of the Conference

Talanchouk Peter Mykhailovitch – professor, Doctor of Technical Science, the President of "Ukraine" University, the president of the Engineering Sciences Academy of Ukraine, academician of APS of Ukraine, Honored Science and Technical Worker.

Co-chairmen:

Malchyn Yurey Muckurovitch – Doctor of Historical Sciences, rector of Municipal Management Academy, vice-president of Ukrainian Municipal Academy, academician of Higher school Academy of Ukraine.

Sournin Anatoly Alexandrovitch – Ph.D, professor, rector of Birobidzhan Pedagogical State Institute (Jewish autonomous region of Russian Federation)

The chairman of program committee, scientific adviser

Doubko Valerey Alexeevitch – Doctor in Physics and Mathematics, professor, head of higher mathematics department (MMA)

Scientific Conference Secretary

Koltchenko Ekateryna Olegovna – Ph.D in Techniques, senior scientific worker, pro-rector on scientific work ("Ukraine" University)

Deputy Secretary of the Scientific Conference

Lobunov Anatoly Ivanovitch – professor, PhD in Physics and Mathematics, professor of higher mathematics department (MMA)

Program committee-secretaries

Barna Nataliya Vitalievna – dean of philology and journalism faculty ("Ukraine" University)

Korobko Gennady Vasilievitch – Ph.D in Physics and Mathematics, docent of higher mathematics department (MMA)

SECTIONS

Section 1. Modern problems of open education

Scientific Supervisor – Doctor of Technical Science, professor, **Talanchouk Peter Mykhailovitch**
(Ukraine)

Section 2. Problems of open social systems.

Scientific Supervisor – Doctor in Philosophy, professor **Kniazhev Vladimir Nikolaevitch**
(Ukraine)

Section 3. Economy of Transitional periods

Scientific Supervisor – Doctor in Economy Science, professor **Nikolenko Yury Vasilievitch**
(Ukraine)

Section 4. Regions as open systems

Scientific Supervisor – Doctor in Geography Science, professor, **Riansky Felix Nikolaevitch**
(Russian Federation)

Section 5. Culturelogical processes

Scientific Supervisors – docent **Barna Nataly Vitalievna**,
PhD in art, docent **Faddeeva Ekateryna**
(Ukraine)

Section 6. Mathematical problems of modelling open systems

Scientific Supervisors – Doctor in Physics and Mathematics, professor **Doubko Valery Alexeevitch**
(Ukraine),
PhD in Physics and Mathematics **Steve Halitsky** (USA)

Section 7. Information protection of econometry data and fractal arithmetic.

Scientific Supervisors – Doctor in Physics and Mathematics, professor **Veliky Anatoly Pavlovitch**,
Doctor in Physics and Mathematics, professor **Tourbyn Anatoly Fedorovitch**,
Doctor in Physics and Mathematics, professor **Pratsievity Nikolay Ivanovitch**,
(Ukraine)

Conference participants' works were placed on ("Ukraine" University) Web-site
: www.vmurol.com.ua Site Administrator – **Svyatogor Yu. Yu.** ; Site manager – **Schevtchenko E. I.**

The information about the content of Conference participants' reports and report names was layed out on AMU site www.amu.kiev.ua Site administrator – system manager **Mishin V.L.**

The information about the Conference was layed out on Birobidzhan DIP site (Russian Federation)
www.bgpi.jar.ru.

Ensuring site discussion work and English language support was by "**Theta-systems**" corporation.

Discussion site administrator and manager (www.theta-systems.org) — **Andrew Halitsky**.

English language support of the Confernce was provided by: PhD **G. Korobko** ,
PhD **S. Shestakov**, PhD **Steeve. Halitsky** .

The Second Conference participants' works are published in two volume.

VOLUME I (Sections 1-4)

VOLUME II (Sections 5--7)

Collected articles of the First and the Second Conferences are placed on the Web-site : www.vmurol.com.ua

The third conference holding is being planned on April 2005

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Керівник секції: **Таланчук Петро Михайлович**

Таланчук П.М.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, ПОМНОЖЕНИЙ НА ПАТРІОТИЗМ, – ОСНОВА ТВОРЕННЯ ПОТУЖНИХ ДЕРЖАВ

Слова “професіонал, професіоналізм” походять від латинського “професія”, що означає – заняття. Отже, професія – це рід трудової діяльності, що вимагає певних знань, умінь, навичок. А особу, яка зробила якесь заняття предметом своєї постійної діяльності або виконує певні функції на цьому занятті, називають спеціалістом, професіоналом.

Саме професія, професіоналізм, як відомо, зробили з істоти "гомо сапієнс", тобто "людину розумну". Саме професіоналізм і ставить людину, як істоту, на найвищий щабель цінностей у матеріальному світі. Саме професіоналізм, якщо він спрямований на творення, а не руйнацію, підносить духовний світ людини. І саме професіоналізм робить людей серед собі подібних – відомими, видатними, знаними, визначними, геніальними.

Ще Арістотель сказав, що краще досконало зробити невелику частину роботи, ніж зробити погано в десять разів більше. Ця, без сумніву, правильна думка стосується виконання якогось обсягу тієї чи іншої роботи. Що ж до професіоналізму, то його межі значно ширші. Нерідко опанування професією потребує від людини знань, умінь і навичок, почерпнутих з інших сфер діяльності. Та самі вони не приходять одразу. На оволодіння ними потрібні місяці, а то й роки сумлінної праці.

Глобальні зміни, що відбулись в Україні за роки незалежності, висувають на перший план якість освіти. Відомо, що серед освітньої спільноти Європи та й світу високо поціновується фундаментальна підготовка фахівців в Україні. Але для високопрофесійного освоєння фаху цього замало, особливо нині, в нових економічних умовах. Отже, більший ухил має бути зроблений на практичне застосування набутих знань. Цю проблему треба вирішувати у тісній співпраці з роботодавцями, які мають бути зацікавленими у наданні всіх умов для проходження практики студентами. Поки що ці питання вирішуються далеко недостатньо: частково через незадовільне функціонування об'єктів промисловості, а частково й через незацікавленість у цьому процесі роботодавців.

Більше того, якість освітньої підготовки має бути адекватною суспільним потребам. Бо сучасні фахівці, аби бути конкурентоспроможними, мають володіти не тільки знаннями, а й новітніми технологіями. Тому зараз у навчальний процес активно впроваджуються інноваційні технології, здійснюються інформатизація та комп'ютеризація, запроваджуються нові стандарти освіти, відбувається перехід до абсолютно нових методик навчання.

Суттєво розширюється підготовка фахівців, здатних працювати у ринкових умовах, організувати власну справу. У нашому університеті в цьому напрямку вже діє дев'ять підрозділів. Це – юридична клініка, бюро перекладу, редакція студентської газети, видавничо-поліграфічний центр "Бліц-друк", інформаційно-аналітичний центр "Інтер-бізнес", творчі майстерні студентів-дизайнерів, творче об'єднання "Папірус", навчально-наукова лабораторія "Олімпія", творча група "Менеджер". На стадії підготовки інші підрозділи. Одні з них носять чисто практичний характер, інші – з елементами наукових досліджень.

Набуті сьогодні знання чи навички завтра можуть виявитися недостатніми. Вчитися протягом усього життя – це не данина моді, а нагальна потреба кожної людини, якщо вона хоче і надалі мати статус професіонала у своїй справі.

Сьогодні, скажімо, велике значення має вміння людини адаптуватися, перебудовуватися, бути мобільною. Тобто, підвищення кваліфікації, уміння, так би мовити, "ловити на льоту" подих змін, все нове і корисне для вашої роботи, з кожним роком набуватиме все більшого значення. Адже нині, у зв'язку з тим, що на ринок прийшов роботодавець, в тому числі і приватний, людину вже не будуть брати "на посаду", як це було за часів так званої планової економіки, а братимуть того, хто вміє на високому професійному рівні робити свою справу. Бо, як сказав давньоримський драматург Теренцій, "коли двоє роблять одне і те, виходить не одне і те ж...".

Друге крило, патріотизм, що походить від грецького "патріот", тобто земляк, співвітчизник. Патріотизм, каже словник, означає любов до Батьківщини, свого народу, відповідальність за долю Вітчизни, служіння її інтересам.

Може, комусь видається дивним, що, говорячи про професіоналізм, я хочу наголосити на патріотизмові тих, хто працює. Та це видається так лише на перший погляд. Бо, якщо окинути зором і замислитися над історією людства, то стане зрозумілим: все, що в ній відбувалося, незалежно від того, були це печальні чи радісні, гіркі чи тріумфальні сторінки, робилося в ім'я Батьківщини. Бо немає такого народу, якому б була байдужою його власна територія, як немає і людини (маю на увазі нормально розвиненої), якій би була байдужою земля, де вона народилася, де вона живе і працює.

Та патріотизм не лише поняття територіальне, а й психологічне, морально-етичне. Тож, на мою думку, це – почуття скоріше "наживне", ніж природне, оскільки набувається через виховання, або, як було впевнене (і справедливо) керівництво колишніх радянських часів, через пропаганду та агітацію. А в наш час через необмежені можливості реклами, яка, на превеликий жаль, знову ж таки з мовчазної згоди нинішніх керівників, поки що, в основному, спрямована не тільки на руйнацію фізичну (тютюн, алкоголь), а й на руйнацію духовну (про що йшлося вище).

Водночас, через різні об'єктивні та суб'єктивні обставини чи причини, почуття патріотизму, як і всяке почуття, має здатність бути і більш, і менш вираженим, може набувати, навіть, рис гіпернегативних, а може, навпаки, перейти в стадію атрофовану. І те, й інше вже називати патріотизмом не варто. Бо і в першому, і в другому випадку, відкидаючи систему людських цінностей, такі почуття і називаються інакше – фашизм чи сталінізм, снобізм чи бездуховність.

Але тут ми говоримо про патріотизм у найвищому розумінні цього слова, який має супроводжувати професіоналізм. Без почуття здорового патріотизму будь-яка справа може перетворитися на ремесло. Це в кращому випадку. У гіршому – привести до байдужості, яка часом межує з психічно нездоровим сприйняттям дійсності і себе в ній. Бо хіба можна пояснити психіку підлітків, які розмальовують, обписують стіни будинків, ліфтів, ламають паркани, дерева, псують телефонні будки і апарати, витоптують квіти? Власне, поводяться, м'яко кажучи, як недорозвинені. Або – дорослих людей, які задля миттєвої зручності чи задоволення власних, часом низьких потреб, поводяться на природі як печерні дикуни, залишаючи купи сміття, підпалені і знищені дерева... Що це – хвороба чи вияв антипатріотизму? Тому й не дивно, що таке ставлення щодо речей чи, навіть, живих істот – домашніх тварин, з часом переростає в оту байдужість, а то й злочинну діяльність.

Це якщо говорити на рівні окремих осіб. А якщо на це подивитися в загальнодержавному масштабі, то наслідки такої байдужості набувають меж трагедії. Яскравий тому приклад – Чорнобильська катастрофа. Вона значною мірою не стала б можливою, коли б процесами управляли не просто професіонали, а професіонали-патріоти своєї землі, своєї Батьківщини. Чомусь вважається, що любити можна дітей, батьків, родичів, знайомих. А між тим це далеко не так. Ще Ціцерон говорив, що

уявлення про любов єднаються в одному слові – Вітчизна. А саме почуття патріотизму доводиться не словом, а ділом.

Патріот ніколи не зробить чогось такого, що стало б на заваді, а тим більше зашкодило всьому суспільству. Більше того, патріот ніколи задля свого особистого збагачення не вивезе за кордон цінні речі, які належать історії його народу, не переправлятиме незаконно продукцію, створену руками його співвітчизників. Постає цілком закономірне запитання – чи патріотична ми нація?

Патріотична. Але це почуття давалось нам через великі фізичні і душевні страждання, оскільки почало винищуватись ще раніше від національної свідомості, починаючи з часів, коли Петро I оголосив підступну і жорстоку війну Запорізькій Січі, Катерина II продовжила, а весь наступний царат довершив. І все ж, наперекір цьому цілеспрямованому нищенню, Україна завжди мала патріотів своєї землі, якими пишались і буде пишатися. Бо хіба не патріотами були переважна більшість українського козацтва, починаючи з простих козаків і кінчаючи отаманами і гетьманами. Ця – унікальна сторінка в історії нашого народу до цього часу є об'єктом вивчення істориками, етнографами багатьох країн світу. Бо хіба не патріотом був видатний вчений минулого століття Хведір Вовк (про нього я скажу далі), який, маючи такі великі перспективи за кордоном, на запрошення УНР повернувся на Батьківщину, наївно думаючи, що Україна стала самостійною державою. Бо хіба не патріотом був Степан Рудницький, який, уже написавши свої "крамольні" твори за кордоном, маючи пошану і повагу в далекій Америці, напевно ж знаючи, що діється в Україні, повернувся до тодішньої її столиці Харкова і пропрацював на благо своєї Батьківщини лише трохи більше шести років. У 1933 він уже був арештований, позбавлений всіх наукових звань і відправлений спочатку в спецтабір "Свірлаг", потім – "Біломор-Балтійський", а потім в Соловки, де і розстріляний у 1937 році. І таких імен можна назвати десятки, сотні, серед яких були і видатні політики, і економісти, і артисти, і письменники...

Щастя в тому, вірніше сила, а отже і якість такого виховання в тому, що український патріотизм виростатиме не з голої землі, а на ґрунті міцного націоналізму. Кажу "міцного", бо, навіть, той факт, що вільна, самостійна Україна жила і творила в екзилі – за кордоном – в США, Канаді, Німеччині, що українська діаспора багатьох країн світу не тільки зберігала мову, а й традиції свого народу, уже – явище унікальне. І цей процес був би ще активнішим, якби не наша психологія оборонця, а часом, ніде правди діти, і рабська, яка теж свого часу накопичувалась століттями і десятиліттями.

Наведу приклад уже часів нинішньої незалежної України, де, на мою думку, виявився професійний патріотизм наших співвітчизників. Власне, це були перемоги дипломатичного характеру, але вони можуть свідчити, що патріотизм у професійній сфері у нас таки відроджується.

Про ліквідацію через Раду Безпеки ООН провокаційної постанови Росії статусу "російського" Севастополя я вже говорив. Ще одна помітна перемога – обрання Геннадія Удовенка, колишнього міністра закордонних справ, Президентом Генеральної Асамблеї ООН. Такий шанс, за висловом пана Тарасюка, випадає раз на півстоліття. Або здобуття Україною статусу непостійного члена Ради Безпеки ООН. Тоді українська дипломатія виграла непросте змагання із Словаччиною. І це ще більш вселяє надію на позитивні зміни в нашому суспільстві, якщо взяти до уваги той факт, що Україну і українських професіоналів, як правило, нікуди не допускали на рівні міждержавних стосунків. Тож, українська дипломатія теж починала свій нелегкий шлях практично з нуля.

Хочу наголосити ще й на такому аспекті патріотичного професіоналізму. Країна ніколи не досягне скільки-небудь значних успіхів у будь-якій сфері діяльності, коли

виконуватимуть в ній роботу хай і професіонали, але люди, яким байдужа національна, а отже і патріотична спрямованість справи.

І, як приклад, хочу навести розвиток індійського кінематографа. Всім відомо, що Індія тривалий час була колонією Великобританії, що вона практично англійська, принаймні, у сфері бізнесу. Але для всього світу феноменом було і лишається індійське кіно. Воно, без сумніву, стало тим щитом, який не пустив колонізаторів і тих, хто їм підтакував, далі індійського серця. Навіть, модернізуючись відповідно до часу, воно залишилося глибоко національним, сповненим любові до рідної землі, до національних традицій і звичаїв. Індійське кіно не можна сплутати ні з яким. Можна переплутати німецьке з французьким, англійське з американським. Індійське кіно належить тільки Індії і водночас має великий успіх серед багатомільйонних глядачів світової спільноти. І ця любов справжня, бо оцінена душевним сприйняттям, а не купленими "ніками" чи "оскарами".

Прикладів державного професійного патріотизму можна навести чимало. Варто лише згадати диво економічного злету Японії, Німеччини, Китаю і багатьох інших країн світу, де професіоналізм, помножений на патріотизм, дав разючі результати, в першу чергу, в економічному розквіті.

Відданість національній державі — Батьківщині — понад усе. Саме цей принцип не в останню чергу сприяв створенню потужних держав...

Блинов Л.В., Блинова Л.Н., Григорьева О.Б.

АКСИОЛОГИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Профессионально-личностное самоопределение как важная составляющая часть процесса освоения индивидом социальной роли посредством его последовательного приобщения и включения в определенную референтную группу представляется как процесс и результат, который может быть выражен программным определением И. Пригожина «порядок из хаоса»[3].

Для профессионального самоопределения типично поведение некоторого класса нелинейных диссипативных динамических систем малой размерности, характеризующихся взаимодействием между непредсказуемостью (хаосом) и надежностью (порядком). В таких системах возникающий хаос в силу нелинейности характера протекающих процессов проявляется двояко.

Через чувствительную зависимость управляющего фактора, вследствие которой возникают неустойчивости, бифуркации, нарушение внутреннего равновесия и множество сценариев при переходе за некоторую точку потери устойчивости.

Через аффективную зависимость от начальных уровней, приводящую к локальному (равномерному или неравномерному – фактральному) разбеганию соседних траекторий или к хаотическому поведению.

В качестве компенсаторных механизмов, смягчающих непредсказуемость и устанавливающих некоторый порядок в профессиональном самоопределении, выступают следующие факторы:

резкое уменьшение степеней свободы (внутриличностный и/или внеличностный план) в точках бифуркации и возникновение доминантных «параметров порядка». В свою очередь эти параметры порядка могут вступать в нелинейные взаимодействия, порождая диссипативный хаос малых размеров;

существование аттракторов с инвариантными мерами, в качестве которых для открытых систем могут выступать социальные ценности, управляющие взаимодействием между параметрами порядка.

Все связанные с самоопределением процессы – примеры самоорганизации. Устойчивость процесса самоопределения личности определяется инструментальным характером отношения индивидуума к миру. Информация, относящаяся к области средств, отделяется от информации, относящейся к сфере ценностей, и тем самым проявляется особый орудийный мир ценностно-нейтральных средств. Являясь открытой системой, индивидуум способен контролировать свои собственные управляющие параметры, позволяя создавать бифуркации внутри собственных динамических схем и сложных динамических систем, изучать свои собственные диаграммы отклика, учиться ориентироваться с их помощью, мысленно экстраполировать эти диаграммы и использовать их для самопроверки и самоконтроля [1;271].

Основные положения теории функционирования и развития неравновесных систем позволяют сделать несколько принципиально важных теоретических предположений относительно профессионально-личностного самоопределения педагога.

Устойчивое состояние профессионально-личностного самоопределения определяется ценностями системы, в которой присутствует индивид. Каждая из подсистем, составляющих общую систему педагогического образования, кроме общих установок, неких идеологем и общепедагогических ценностей, способна порождать различные идеи, связанные с устройством и особенностями функционирования педагогической общности. Изменения, происходящие в системе образования в ходе исторической эволюции, находят свое отражение в соответствующих нормативных актах, которые регламентируют ее функционирование и определяют многоуровневую структуру в соответствии с ролями и мотивами педагогов.

Педагогическая система, рассматриваемая как социокультурный феномен, обладает диссипативными свойствами, т.е. для нее характерны открытость, нелинейность и неравномерность развития. Неравномерность нелинейность развития системы образования определяют элементы – осцилляторы, базовую основу которых составляют ценности. Совпадающие ценностно-ориентировочные позиции играют для индивида роль аттракторов, которые обладают свойствами «притягивать» все близлежащие траектории. Обозначенные Ф.Д. Абрахамом три вида аттракторов: фиксированная точка, периодический аттрактор и хаотический аттрактор – выполняют разные функции как в динамическом процессе функционирования образовательной системы, так и в профессиональном самоопределении личности. Все три типа названных аттракторов с точки зрения динамического равновесия могут определять устойчивое состояние[1; 252]. По силе их действия на процесс самоорганизации диссипативной системы можно выделить сильные и слабые аттракторы.

Сильные аттракторы способствуют конвергентности траекторий развития к аттрактору. К таковым в полной мере можно отнести общечеловеческие ценности, определяющие инвариантный характер функционирования системы образования. Слабые аттракторы, напротив, способствуют тенденции отталкивать траектории друг от друга. Тем самым слабые аттракторы оказывают более существенное влияние на процесс профессионально-личностного самоопределения, так как именно они определяют дивергентный характер индивидуального формирования свойств личности.

Как нелинейная система, система образования испытывает влияние случайных малых воздействий, порождаемых неравновесием, нестабильностью, выражающихся в накоплениях флуктуаций, бифуркациях (ответвлениях путей эволюции), фазовых и самопроизвольных переходах. В ней возникают и поддерживаются локализованные процессы, которые сопровождаются интеграцией и объединением структур. Происходит вероятностный распад этих структур на этапе нарастания их сложности.

Развитие системы образования, по мнению синергетиков, невозможно надежно прогнозировать, так как развитие совершается через случайность выбора пути в момент бифуркации, а сама случайность не повторяется вновь [2; 339]. Однако можно инициировать отдельные процессы выбора путей эволюции. Ф.Д. Абрахам, например, считает необходимым подталкивать индивидуума к точке бифуркации, чтобы дать возможность выхода из прежнего, устаревшего, неудобного, малоадаптивного, хотя и устойчивого аттрактора к новому, имеющему больший потенциал для удовлетворения и продуктивной жизнедеятельности (даже если процесс приближения к этой точке доставляет массу неудобств и неприятностей). Он даже рекомендует создавать комфортные условия для нахождения индивида вблизи бифуркационной точки, чтобы подготовить его к выбору наиболее благоприятного аттрактора из имеющихся возможных [1; 265].

Специфика процесса профессионально-личностного самоопределения заключается в том, что нелинейная самоорганизация происходит внутри сложных «понятийных суперструктур» [1; 225], но вследствие природного и социального характера понятий индивидуума эти суперструктуры тесно связаны с внешней реальностью.

При воздействии внешней среды во внутреннем психическом плане личности формируются лингвистические понятия, их осмысление способствует появлению самовоспроизводящейся системы понятий, на которую реальность может оказывать влияние лишь эпизодически.

Социальное окружение, в котором находится личность, является потенциальным источником семантических значений, образующих лингвистические понятия, но не все, а лишь отдельные лингвистические понятия могут выступать в качестве аттракторов и определять пути эволюции профессионально-личностного самоопределения. Таковыми автономными структурами, выражающими отношения между социальной системой и внутренним миром, по-видимому, являются уникальные интегрированные образования, которые можно назвать **психосемантическими** или психолингвистическими паттернами. Данный термин подчеркивает экзистенциальную сущность происхождения элементов, определяющих нелинейный процесс самоопределения личности. Позволяет, применительно к психическому миру индивидуума, представить осцилляторы в виде психосемантических паттернов, в которых центральное место занимают аттракторы, представленные системой ценностей.

Аттрагирующая роль семантических значений заключается в том, что они побуждают сознание к мыследействию, выработке внутренних схем, включающих аффективный, когнитивный и конативный опыт личности. Ценности, исполняя роль аттракторов, приводят в действие весь сложный механизм самосознания личности, в процессе которого образуются ментальные опоры, включающие в себя психолингвистические паттерны. При их непосредственном участии происходит декодирование, переработка и присвоение личностно значимого опыта, заключенного в семантических значениях. В ходе и результате данного процесса индивидуум приобретает ментальный опыт, в котором отражается своеобразное видение и понимание мира ее представителями, их типичных «ответов» на картину мира. Представители определенного социума усваивают сходное восприятие мира, формируют сходный образ мыслей, что выражается в специфических образцах поведения.

Психосемантические паттерны одновременно могут выступать в качестве продуцентов идей и ограничителей. Продуцирующая роль паттернов заключается в том, что с их помощью формируются идеи, соответствующие ценностным предпочтениям личности в выборе путей самоопределения. Иницирующую роль в этом процессе исполняют преимущественно слабые аттракторы. Сильным аттракторам отводится роль ограничителей. Они составляют инвариантную основу психолингвистических паттернов, способствуют сохранению и выживанию индивида в

группе, обеспечивают эмоциональную и социальную стабильность. Общие ценностные организационные идеи, возникающие в результате взаимодействия и интеграции психосемантических паттернов членов группы, обеспечивают стабильность существования группы и групповую идентификацию каждому члену группы.

В контексте аксиологического подхода профессионально-личностное самоопределение представляется как следствие изменения ценностных ориентаций на основе жизненного опыта под влиянием общественного окружения, предъявляющего нормативные спецификации к идентификации личности. Построение перспективы профессионально-личностного самоопределения заключается в том, что в процессе проживания определенного уровня идентификации с профессиональной общностью индивид обращается к интегративному комплексу «Я» и, ретроспективно оценивая его, вносит коррективы, определяющие траекторию дальнейшего саморазвития. Таким образом, профессиональное самоопределение связано с соотношением ценностной основы личности с внутренними потенциальными возможностями при ориентации на общественно принятые в данный промежуток времени нормативные конструкты.

Этим фактором определяется существование следующих типологических групп, профессионально-личностного самоопределения.

Конформное профессионально-личностное самоопределение связано с ориентацией на четкое выполнение нормативных предписаний социально-педагогической общности. В поведении данной категории работников обнаруживается особое тяготение к безопасности, защищенности, которое выражается в упрощенном построении собственной деятельности на основе заимствования одобряемых социумом алгоритмов педагогической деятельности. При этом «профессиональность» является для индивида средством для достижения цели в обеспечении материального благополучия.

Уровень **вариативного** развития представляется ситуацией «хаоса», при котором равновесие может быть достигнуто или возвратом на предыдущий уровень, или инициацией и принятием новых ценностей, поиском смысла содержания педагогической деятельности и планированием перспективы профессионально-личностного самоопределения. Это состояние сопровождается ощущением дезадаптации, при котором прежние значения теряют смысл, а новые еще не осмыслены. На данном этапе может происходить существенное рассогласование линий жизненного и профессионально-личностного самоопределения, что может привести к профессиональной непригодности, выраженной в **маргинальном** или **девиантном** поведении личности по отношению к профессиональному социуму.

Благополучным разрешением конфликта коллизий ценностей является переход в относительно устойчивое пребывание на уровень **проектирования**, когда трудовая деятельность органично вписывается в общую культуру жизненного самоопределения и является продуктом осмысленного системного представления экзистенциального мира личности и профессионального самотворчества в контексте жизненной перспективы саморазвития.

Таким образом, нелинейность процесса профессионально-личностного самоопределения определяет его многовариантность. Индивидуум, являясь носителем идей, ценностей, вариативной изменчивости общества, реализует свои потенции через предоставленные окружением степени свободы, системы ценностей, идеалов потребного будущего. Онтогенез профессионального самоопределения складывается из множества стационарных состояний, которые из-за флуктуации при взаимодействии аттракторов либо стремятся к устойчивому состоянию, либо удаляются от него. Этим объясняется феноменология разнообразных стратегий самоопределения личности педагога, которые не укладываются в единственную теоретическую схему. Соответственно введение любого рода инноваций в систему педагогического образования должно, прежде всего, предусматривать создание условий для

метадеяльності, т.е. «взгляда изнутри» на процесс самоорганизации, когда наблюдатель получает возможность для рефлексивной его оценки в режиме внутреннего диалога.

Литература:

1. Синергетика и психология. Тексты. Выпуск 1. «Методологические вопросы»/ Под ред. И.Н. Трофимовой, В.Г. Буданова – М., 1997.
2. Николис Дж. Хаотическая динамика лингвистических процессов и образование паттернов в поведении человека // Вопросы философии. – № 3, 1997.
3. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. – М., 1986.

Костирко В.Ф.

МОДЕЛЮВАННЯ ПІЗНАННЯ І ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ

Через складність структур і механізмів, що реалізують пізнавальні процеси людини, і викликані цим труднощі дослідження цих процесів виникає необхідність створення спрощених моделей людського пізнання. Такі моделі повинні відповідати оригіналу хоча б на рівні інформаційних процесів. Проте ця проблема ще не має належного розв'язання. «Нерозробленість уявлень про компоненти психологічної структури ускладнює застосування в дослідженнях навчання еволюційної концепції, яка є методологічною основою сучасних уявлень про розвиток у повній версії» [1]. В даній роботі розглядаються деякі аспекти розробки моделей пізнання а також методів підвищення ефективності навчання математичним дисциплінам. В пізнавальних процесах можна виділити два основні рівні: рівень перцепції і вербальний рівень.

Вербальний рівень незмірно посилює можливості пізнання, забезпечуючи відображення за допомогою понять і суджень загальних сутностей і закономірностей, не даних безпосередньо у відчуттях, а також забезпечуючи можливість здійснення будь-яких логічних умовиводів, а не лише тих, які закладені в рефлексах. При моделюванні пізнання моделюються когнітивні процеси на цих двох рівнях, їх взаємодія і розвиток пізнавальної системи, який відбувається в процесі пізнання. Цей розвиток полягає у включенні в пізнавальну структуру одержаних результатів пізнання – декларативних і процедуральних знань, а також в реорганізації існуючих загальних когнітивних структур і створенні нових структур або їх компонентів.

В процесі навчання засвоюються декларативні знання, алгоритми виконання завдань певного типу, а також не повністю алгоритмізовані методи досягнення певних цілей. Крім того, в ході навчання виробляється на рівні підсвідомості певний досвід удосконалення розумової (а також інших видів) діяльності. Важливим шляхом підвищення рівня знань є навчання методам творчого пошуку розв'язків задач в окремих предметних галузях, а також навчання загальним методам розумової діяльності.

Література:

1. И.О. Александров, Н.Е. Максимова. Закономерности формирования структур индивидуального знания // Психологический журнал. 2003, т. 24, № 6, с. 56.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ ПРИ РАБОТЕ СО СТУДЕНТАМИ

Когда преподаватель первый раз приходит в группу, он неизбежно чувствует общее настроение студентов. Зачастую оно одно: быстрее бы этот кошмарный сон закончился. У педагога никаких отношений с группой не было, а она уже готова его подавить. Эта негативная настроенность вызвана тем, что видят студенты вне стен вуза, дома или на улице. В первую очередь, это видение во встречном человеке не себе подобного, а врага, соперника, который может что-то отнять.

Влияние житейского вне стен вуза на психику студента различно. Можно выделить три основные формы проявления: *активная, параличная и нейтральная*.

Активная форма вызывает в человеке агрессию, самоуверенность, чрезмерную активность.

Параличная сковывает студента, порождая в нём малодушие (страх что-нибудь сделать и страх вообще) и патологическую лень. Малодушие в конечном итоге является причиной того, что по окончании вуза студент как специалист не в состоянии принять решение: ни правильное, ни неправильное. Два вышеуказанные качества (малодушие и лень) характерны именно для студентов, а не студенток (студентки – потенциальные мамы и в работе с ними очень сильно сказываются материнские инстинкты, внешним проявлением которых является активная трудовая деятельность).

Если вспомнить извечный спор о неопределенности приоритета между сознанием и бытием, то для *нейтральной* формы проявления характерно главенство сознания над бытием, благодаря которому студент полностью контролирует поток негативной информации.

Соотношение между этими тремя формами непостоянно и зависит от таких основных факторов, как возраст, пол, социальное происхождение. Но практика показывает, что с каждым годом постоянная тенденция увеличения представителей активной и параличной формы и автоматического уменьшения людей, которые способны самостоятельно мыслить.

Озлобленность жизни студент приносит в аудиторию и заряжает ею своих сверстников, педагога. Последний может на состояние студентов внимания не обращать. При таком подходе аудитория для преподавателя становится не группой людей, а набором предметов.

Для полноценного проведения занятия преподаватель просто обязан погасить эту враждебность. И это возможно, поскольку работа со студентами основывается, в первую очередь, на общечеловеческих ценностях, взаимном уважении, созданием атмосферы любви. Отметим, что в силу своей значимости для человека природа любви обеспечивает необходимый уровень отношений.

Трудность только одна: формировать это чувство, требовательной и бескорыстной любви без искреннего отношения – невозможно. По той же природной причине, неискренность мгновенно, на интуитивном уровне фиксируется в молодежной среде... Но все мы знаем, что когда заходим в аудиторию к студентам, а там царит любовь, то готовы отдать за это всё.

МОТИВАЦИЯ КАК ФУНКЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМАХ

Современные образовательные учреждения становятся все более сложной системой, им приходится действовать в изменяющемся мире, предъявляющем к ней возрастающие требования. Решение стоящих перед ними задач зависит, с одной стороны, от адекватного понимания и описания функционирующей системы управления, а с другой – от внедрения в практику новейших научно-педагогических технологий и достижений в области управления.

Центральное место в процессе решения многих задач, стоящих перед образовательным учреждением, принадлежит человеку – руководителю и педагогу, которому приходится сталкиваться с возрастающей сложностью новых задач и нести все большую ответственность за принятые решения и конечные результаты. Опыт, интуиция и здравый смысл все чаще оказываются не в состоянии на практике обеспечить принятия оптимального решения. Все это усложняет задачи управления и порождает у руководителей образовательных учреждений потребность в новых, научно обоснованных методах, формах и подходах их решений.

За сравнительно короткий период становления и развития науки управления (с начала XX века) в теории менеджмента было разработано и предложено к практическому применению достаточно много подходов к управлению: системный, процессный, ситуационный, информационный, поведенческий и т.п., которые нашли свое применение и при управлении образовательными системами.

Достаточно широкое применение при управлении образовательными системами получил *процессный подход*, который рассматривается как целостный процесс реализации управленческих функций. Процессный подход задает принципы определения состава управленческих функций, выбора методов их реализации и построения структуры управляющей системы.

В многочисленных исследованиях проблем управления называется различное количество необходимых для достижения цели управленческих функций, к тому же разных по своим названиям.

В теории менеджмента чаще всего выделяют функции: *планирование, организация, мотивация, контроль* и *координация*, которая предназначена для обеспечения бесперебойности и непрерывности процесса управления [2; 3; 5 и др.].

В.С. Лазарев и М.М. Поташник, рассматривая управление функционированием и развитием образовательных учреждений, вычлениют также четыре основные функции управления, но несколько в другом, по сравнению с теорией менеджмента, сочетании: *планирование, организация, руководство* (включающее мотивацию и управление педагогическим коллективом) и *контроль* [8; 9].

П.И. Третьяков, используя метод наложения на обобщенный состав функций, выделяемый отечественными и зарубежными учеными во внутришкольном управлении и в теории менеджмента, вычленил следующие функции, которые вместе образуют замкнутый управленческий цикл: *информационно-аналитическая, мотивационно-целевая, плано-прогностическая, организационно-исполнительская, контрольно-диагностическая, регулятивно-коррекционная* [7].

Достаточно большое количество специалистов в области управления образовательными системами (В.И. Зверева, Ю.А. Конаржевский, В.Н. Никитенко, М.Л. Портнов, П.В. Худоминский и др.) считают, что при процессном подходе следует использовать замкнутый управленческий цикл, который в своем составе имеет пять функций управления: *педагогический анализ, планирование, организация, контроль и регулирование*.

По определению названий многих функций и в понимании их внутреннего содержания со стороны ученых и специалистов в области внутришкольного управления принципиального расхождения нет. Существенным моментом в различии трактовки функций управленческого цикла стало то, как в той или иной мере учитываются человеческие ресурсы организации при осуществлении управленческого процесса по достижению намеченных целей (наличие (отсутствие) в управленческом цикле функции *мотивация*).

Ученые, указывающие на обязательное применение функции мотивации во внутришкольном управлении, исходят из того, что руководитель образовательного учреждения может разработать прекрасные планы и стратегии, создать оптимальные организационные структуры и координировать деятельность педагогических работников с помощью приказов, распоряжений и т.п., но все это не будет достаточными условиями эффективной деятельности руководимого учреждения. Чтобы добиться достижения поставленных целей и задач, руководитель должен ясно представлять, что одним из основных факторов успеха задуманного является готовность и желание человека выполнять свою работу.

В теории менеджмента подчеркивается, что если хорошо знать и понимать, что движет человеком, что побуждает его к действиям и к чему он стремится, выполняя определенную работу, можно, в отличие от принуждения, требующего постоянного воздействия и контроля, таким образом построить управление человеком, что он сам будет стремиться выполнять свою работу наилучшим образом и наиболее результативно с точки зрения достижения целей организации. Это возможно через понимание мотивации работника. Только зная то, что движет человеком, что побуждает его к деятельности, какие мотивы лежат в основе действий, можно попытаться разработать эффективную систему форм и методов управления человеком [2].

Не случайно в теории менеджмента при процессном подходе к управлению важное место занимает функция *мотивации*. В менеджменте большинство ученых под *мотивацией* понимают процесс побуждения себя и других к деятельности с целью достижения личных целей и целей организации [3; 5 и др.].

К сожалению, долгие годы во внутришкольном управлении процессный подход находился под влиянием кибернетического понимания процесса управления. Несмотря на многие позитивные моменты влияния кибернетики на теорию и практику управления в образовании, оказалось, что в большинстве случаев кибернетическое понимание управления явилось неадекватным особенностям социального, организационного управления. Это связано с чрезвычайной обобщенностью положений кибернетики как теории управления, общей для неживых, живых и социальных систем, но не отражающей их существенные особенности. В частности, это выражается в том, что кибернетическое понимание, по мнению А.М. Моисеева, представляет собой «безличное», «безлюдное» восприятие управления, что достаточно опасно для практики внутришкольного управления в современных условиях [6].

Достаточно активная разработка процессного подхода в 80-е и начале 90-х годов XX века во внутришкольном управлении привело к тому, что в процессном подходе к отдельным функциям стало придаваться ведущее, системообразующее значение. Примерами этого является глубокая разработка функций управленческого цикла, применяемых при внутришкольном управлении: педагогического анализа (Ю.А. Конаржевский), планирования (М.Л. Портнов, Т.И. Шамова), организации (В.И. Зверева, Н.В. Немова), контроля (В.П. Симонов, Т.И. Шамова). Однако вопросы, связанные с активизацией деятельности педагогических работников по реализации намеченных планов, рассматривались ими, в основном, на уровне стимулирования сотрудников с помощью различных стимулов (моральных, материальных, морально-материальных) при осуществлении функции организации.

Проникновение идей менеджмента в теорию управления образовательными системами привело к тому, что с начала 90-х годов XX века в педагогической печати стали появляться научно-методические работы, связанные с теорией и практикой реализации функции мотивации во внутришкольном управлении (А.Б. Бакурадзе, В.С. Лазарев, М.М. Поташник, Н.В. Немова, П.И. Третьяков, Т.И. Шамова и др.).

Несмотря на позитивные изменения в теории и практике внутришкольного управления, связанные с внедрением в управленческий цикл функции мотивации, следует отметить, что руководители образовательных учреждений еще испытывают достаточно большие затруднения в ее практической реализации. Это связано прежде всего с недостаточным количеством изданной научной, учебно-методической литературы, а имеющиеся пособия зачастую раскрывают лишь отдельные вопросы, связанные с мотивацией педагогических работников, что не позволяет руководителям создать целостное представление о сущности данного вопроса.

Наличие недостатков теоретических знаний у руководителей школ в применении функции мотивации подтверждают данные социологического опроса, проведенного нами в Еврейской автономной области в 2003 году с целью выявления образовательных потребностей руководителей образовательных учреждений в области менеджмента (по методике В.С. Лазарева [4]).

Ответы респондентов на вопрос: «Испытываете ли вы недостаток теоретических знаний или методов при решении управленческих задач?» показали, что испытывают недостаток теоретических знаний при стимулировании продуктивной учебно-воспитательной работы педагогов 51,6 % опрошенных, а при стимулировании инновационной активности сотрудников уже 62,9 % руководителей. Это примерно на уровне имеющихся недостатков в теоретических знаниях в постановке целей развития руководимого учреждения, по планированию развития образовательного учреждения, организации внедрению новшеств (от 53,2 % до 62,9 %).

По другим важным направлениям решаемых управленческих задач ответы руководителей образовательных учреждений на вышеуказанный вопрос показали, что у них недостатки в теоретических знаниях не так существенны:

- постановка целей учебно-воспитательного процесса (38,7 %);
- планирование учебно-воспитательного процесса (32,3 %);
- распределение обязанностей и ответственности между сотрудниками (24,2 %);
- организация контроля работы сотрудников (43,6 %);

О заинтересованности руководителей образовательных учреждений в расширении теоретических знаний по применению функции мотивации в управленческой деятельности подтверждают и исследования, проведенные А.Б. Бакурадзе [1]. Анализ проведенных им анкет среди руководителей учреждений образования показал, что 80,6 % респондентов считают, что для успешного осуществления управленческой деятельности им необходимо изучить мотивацию трудового поведения педагогов своей организации, и 71,3 % – возможность узнать как можно больше новых теоретических сведений о процессе мотивации.

В рамках осуществляемой модернизации российского образования и решения главной задачи образовательной политики по обеспечению современного качества образования в соответствии с актуальными и перспективными потребностями личности, общества и государства значение мотивации педагогических работников на получение запланированного результата значительно возрастает.

Актуальность рассмотренных нами проблем может служить дальнейшим ориентиром для теории и практики управления образовательными системами в дальнейшей разработке функции мотивации и оказанию непосредственной помощи руководителям образовательных учреждений в разработке эффективной системы форм и методов мотивации педагогических работников.

Список литературы:

1. Бакурадзе А.Б. Педагогические основы поддержки управленческой деятельности руководителей образовательных учреждений по мотивации трудового поведения педагогов: Автореф. дис. кандидата пед. наук. – М., 2000.
2. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент. – М., 2002.
3. Казначевская Г.Б. Менеджмент. Учебное пособие / Изд-е 2-е, доп. и перераб. – Ростов н/Д., 2002.
4. Лазарев В.С. Системное развитие школы. – М., 2002.
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М., 2002.
6. Моисеев А.М. Качество управления школой: каким оно должно быть. – М., 2001.
7. Третьяков П.И. Управление школой по результатам: Практика педагогического менеджмента. – М., 1997.
8. Управление качеством образования / Под ред. М.М. Поташника. – М., 2000.
9. Управление школой: теоретические основы и методы: Учебное пособие / Под ред. В.С. Лазарева. – М., 1997.

Немирівська О.Я.

ЯКІСНА ОСВІТА – ЗАПОРУКА ПРЕСТИЖУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Система державної служби в Україні переживає початковий етап свого становлення й розвитку. Хоча суто формально інститут державної служби з'являється у 1993 році разом з появою Закону України "Про державну службу", 1996-1997 роки стали відправними у виділенні державного управління в окрему галузь в нашій країні, але у ставленні до даного виду діяльності все ще немає однозначної точки зору. Це пов'язано з багатьма причинами, основними з яких, на нашу думку, стало нове розуміння значення державної служби для сучасної демократичної країни, що є одним з пріоритетних напрямків внутрішньої державної політики, з одного боку, а з іншого, неоднозначне ставлення суспільства в цілому до даного виду діяльності, через традиційні погляди стосовно тих, хто управляє.

Будь-який пересічний громадянин досить часто в повсякденному житті стикається з необхідністю звернення до органів державної влади, тобто до державних службовців. Але знову ж таки з огляду на багато причин не завжди наші громадяни залишаються задоволені якістю тих послуг, що їм були надані. Хоча за своїм призначенням державний службовець – це слуга держави і народу. І ця теза є нормою для більшості демократично розвинених країн світу. Наші ж суспільство і держава, на нашу думку, поки що звикають до даного твердження.

А в чому ж тут справа? Чому поки що не можуть якісно співпрацювати державні службовці і громадяни?

Одна з основних причин, на нашу думку, полягає в освіті, тобто підготовці та перепідготовці державних службовців. Часто можна почути нарікання на професіоналізм тих, хто надає нам державні послуги. Мабуть, після тези про корумпованість це найрозповсюдженіша думка, яка існує на побутовому рівні свідомості в нашому суспільстві.

А насправді, на нашу думку, проблема є більш складною і глибокою, ніж здається на перший погляд. Дійсно, українське законодавство розглядає державну службу як професійний вид діяльності (ст. 1 Закону України "Про державну службу"). Тобто ні у кого не може виникнути сумніву стосовно того, що державні службовці повинні мати відповідну освіту, а на ряд посад – вищу управлінську освіту. Але не до кінця

з'ясованим, на нашу думку, все ще залишається питання, чому саме (яким предметам) повинні навчатись державні службовці, які конкретно знання вони мають отримувати.

Взагалі-то це не є проблема виключно нашої країни. Так, розвинені європейські держави по-різному розглядають це питання. Зокрема, донедавна у Британії традиційна освіта державних службовців базувалася передусім на античних творах до такої міри, що працівники міністерства фінансів часто не мали поняття про економічну науку, але вільно розмовляли грецькою мовою. Сьогодні, знову ж таки традиційно, британська система державної служби спирається на загальну гуманітарну освіту найвищих рівнів державних службовців. Середній та нижчий рівень державних службовців мають, в свою чергу, переважно технічну освіту і є обмеженими у можливості просування на найвищі посади. Подібні риси має і французька система підготовки державних службовців, які отримують освіту згідно з потребами французького державного управління. І це також, в свою чергу, обмежує мобільність кар'єри державних службовців у Франції. Натомість США, яка є прикладом відкритої системи вступу і проходження державної служби, пропонує широкі і реальні можливості претендентам домагатись певної посади, покладаючись на свою спеціальну (як правило, економічну) підготовку. Протягом своєї наступної кар'єри вони можуть засвоїти загальні управлінські навички, потрібні державним службовцям високого рівня.

Немає однаковості і в питанні щодо характеру та переважання певних дисциплін в начальному процесі майбутніх державних службовців. Так, вже говорилося про те, що в британській системі переважає гуманітарна освіта. Сполучені Штати роблять пріоритетними природничі науки, такі, як інженерна справа, математика, комп'ютерна справа. Німеччина і Японія акцентують увагу на вивченні правових дисциплін.

Але спільним у більшості країн є те, що можливість безперервних програм підвищення кваліфікації мають можливість виправляти деякі початкові вади освіти.

Отже, проблема професійної підготовки державних службовців не є абсолютно визначеною навіть у більш розвинутих демократичних країнах із усталеною і традиційною системою державної служби. Але Україна, на наш погляд, повинна більш активно і послідовно визначати пріоритети та механізми їх досягнення, зокрема, щодо освітніх програм в системі державної служби.

І на закінчення хотілося б сказати про те, що мабуть ніякі нормативні документи, ніякі програми, ніякі формальні запевнення не зможуть переконати простого громадянина у високому престижі державної служби в цілому і діяльності державних службовців, зокрема. Лише самі державні службовці якісною освітою, професіоналізмом та відповідальністю набагато швидше переконують суспільство в престижі та необхідності системи сучасної державної служби в Україні.

Распопов В.Б., Семяновский В.Н.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ УПРАВЛЕНИЕМ ПРЕДПРИЯТИЕМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ДЕЛОВЫХ ИГР

Актуальность подготовки специалистов, владеющих практическими навыками управленческой деятельности предприятием, побуждает искать новые формы и методы организации учебного процесса. В докладе обсуждается возможность организации студенческого учебного предприятия в вузе, имеющем несколько бизнес-подразделений, на основе которых можно смоделировать функционирование реального предприятия. Например, в Академии муниципального управления имеются факультеты

менеджмента, юридический, финансовый и инженерный (в области информационных технологий). А тот факт, что факультеты расположены в корпусах, территориально расположенных в различных районах Киева, позволяет создавать студенческие творческие коллективы, взаимодействующие друг с другом в реальном режиме времени и of-line через INTERNET.

Техническое обеспечение проекта: главный сервер АМУ содержит сайт академии, почтовые ящики студентов, преподавателей, факультетов; на каждом из факультетов имеются компьютерные учебные классы, связанные через локальные сети и серверы факультетов с главным сервером. Концепцией информатизации АМУ предусмотрено дальнейшее наращивание компьютерной сети, использование информационной техники на всех кафедрах и подразделениях. Все эти меры являются необходимой предпосылкой для вовлечения активных студентов в деловую игру АССА – «Агентство компьютерно-консалтингового анализа».

Рольевые функции участников деловой игры. АССА имеет 4 подразделения: отдел менеджмента, отдел юридического и правового обеспечения проектов, отдел финансового анализа проектов, отдел инженерного сопровождения проектов. Студенты-менеджеры заняты поиском и бизнес-планированием перспективных проектов, в том числе через участие в конкурсах, тендерах, грантах. Студенты-юристы прорабатывают и обосновывают правовые аспекты принятых проектов и составление договоров с заказчиками. Будущие инженеры-программисты приступают к реализации проектов в области информационных технологий. Студенты-экономисты обеспечивают финансирование работ, максимизацию прибыли и оптимизацию налогов. Преподаватели кафедры компьютерно-интегрированных технологий, которая обеспечивает преподавание базовых компьютерных дисциплин на всех вышеперечисленных факультетах АМУ, осуществляют координацию деятельности творческих студенческих коллективов и привлечение специалистов-консультантов из числа преподавателей других кафедр. Результаты деятельности студентов пересчитываются в балы модульно-рейтинговой системы АМУ по курсу, связанному с коэффициентом эффективности выполненного проекта.

Сергиенко А.Н.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ЗАОЧНОГО И ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В настоящее время наиболее распространены две основные формы взаимодействия компьютерного учебника и студента: в одном случае студент задает вопросы учебнику (справочники), в другом – компьютер задает вопросы студенту (тестеры). Часто встречаются учебники, механически сочетающие эти две формы контакта. Эти формы, взятые обособленно друг от друга, обладают своими областями применения, достоинствами и недостатками. Представляет интерес такой синтез этих форм, при котором их достоинства сохранялись бы, а недостатки – компенсировались. Неустранимый основной недостаток систем прямого тестирования, на наш взгляд, состоит в том, что любой тест не столько обучает, сколько измеряет результаты обучения, причем измеряет их зачастую очень долго. Время, затраченное на тестирование, – это потерянное для студента время. Что бы мы сказали о термометре, который нужно держать под мышкой несколько часов? Другой недостаток прямых вопросов в том, что на них должны следовать прямые ответы. Компьютер не в состоянии осмыслить произвольные фразы, выражаемые в свободной форме. По необходимости вопросы должны формулироваться так, чтобы ответ был односложным

и однозначным, а это далеко не всегда уместно. Другой выход из положения – подсказка студенту нескольких готовых вариантов ответа, из которых он должен выбрать единственный, правильный. Однако такие тесты зачастую оценивают не уровень знаний по конкретному предмету, а здравый смысл отвечающего. Поэтому мы использовали сочетание «жесткого тестирования» с помощью компьютерных оболочек в сочетании с идеей «мягкого тестирования» (soft-testing) [1]. Идея создающегося компьютерного "тестера" удивительно проста – скрытое измерение уровня знаний через наблюдение непосредственно в ходе естественного процесса обучения и работы. Другими словами, учебные и тестерные блоки не механически совмещаются "под крышей" одного электронного учебника, но сливаются таким образом, что затрачиваемое на обучение время совпадает со временем, затрачиваемым на контроль знаний, а не прибавляется к нему. Скрытый контроль знаний применяется в тестере не только для оценки успеваемости, но и для управления процессом обучения – учебный материал открывается пользователю по мере проявления им способности к пониманию этого материала. Система мягкого тестирования органически сочетается здесь с принципом, который мы коротко попытаемся сформулировать как сочетание максимальной свободы действий студента с дедуктивностью изложения материала. По сравнению с работой над конструированием "жестких" тестов здесь работа методиста возрастает многократно. Здесь нужно не только составить и "оценить" тестовые фразы, но и "обыграть" каждое неверное действие испытуемого – построить ветви "дискуссии" так, чтобы тестирующийся студент получил пользу от тестового процесса – конкретное знание. Процесс разработки таких тестов занимает много времени и требует высокой квалификации. Но осилит гору идущий, и мы на таком пути в овладении педагогическим мастерством в Киевском профессионально- педагогическом колледже им. А. Макаренко.

Литература:

1. П.Г. Андросов, С.К. Махоткин, И.А.Морев, А.В. Солоницкий, А.Г. Фалалеев. Тренинг и обучение студентов на компьютере: концепция мягкого тестирования.

Скикевич А.А.

СМЫСЛООБРАЗУЮЩАЯ ОСНОВА ЖИЗНЕННОГО ПРОСТРАНСТВА ЧЕЛОВЕКА

Современные образовательные учреждения становятся все более сложной системой, им приходится действовать в изменяющемся мире, предъявляющем к ней возрастающие требования. Решение стоящих перед ними задач зависит, с одной стороны, от адекватного понимания и описания функционирующей системы управления, а с другой – от внедрения в практику новейших научно-педагогических технологий и достижений в области управления.

В духовном мире человека можно выделить три сферы – мир чувств, мир воли, мир человеческой мысли. Размышляя о перспективах человека как целостного существа, наряду с телесностью, нужно учитывать и состояние его духовности, которая, прежде всего, проявляется в его образе жизни, в отношениях с другими людьми.

На первый взгляд, наполненность жизненного пространства современного человека определяется преимущественно внешними факторами. Значительное влияние на нее оказывают внешние обстоятельства, т.е. она подвержена воздействию существующего порядка вещей. И если отвлечься от внешней среды, то может оказаться, что человеку нечем заполнить свою жизнь изнутри, у него не останется собственного духовного содержания, своих целей, задач, поступков. Человек может реализовать себя только

через собственные действия, движимые внутренними устремлениями и желаниями: только тогда наступит гармония этих трех сфер человеческой жизни.

Духовность человека в последнее время становится главным предметом анализа в философии, социологии и других гуманитарных науках, так как именно она позволяет измерить «рост человека» в каждом из людей. В отличие от органических, витальных потребностей, духовные потребности не даны человеку генетически, а формируются онтогенетически, являются продуктом социального развития. А это значит, что они передаются человеку в процессе его социализации, приобщения к культуре.

Воспитание духовности, как процесс, глубоко специфично и отличается от приобретения знаний и умений. Передача знаний осуществляется на коммуникативной основе, умений – в ходе практического общения; ценности же, в свою очередь, передаются через духовное общение.

Духовное воспитание человека до сих пор было преимущественным полем деятельности проповедников и богословов. И лишь в XX веке Питирим Сорокин внес научный вклад в исследование творческой преобразующей силы любви как главного человеческого свойства. Любовь, истина и красота являются величайшей ценностью или энергией, неотделимыми друг от друга. «Благодать любви», по Сорокину, – это одна из трех высочайших энергий, известных человеку (наряду с истиной и красотой). «В этой троице любовь понимается как унифицирующая, интегрирующая и гармонизирующая космическая сила, которая противодействует дезинтегрирующим силам хаоса, объединяет то, что разделяется враждой, строит то, что разрушается раздором; создает и поддерживает великий порядок во всем универсуме» (см.1).

В обыденной жизни целесообразно руководствоваться правилами практического суждения, как весами, на которых можно взвешивать все «за» и «против», видеть в каждом отдельном случае соответствие того или иного поступка смыслу человеческой жизни, предназначению человека. Совесть – это светоносная способность человеческой души, позволяющая ей путем размышления находить принципы естественного закона, запечатленного в человеческом сердце, и применять их в определенных жизненных ситуациях.

В самую природу человека заложены соответствующие жизненные потребности и устремления, которые должны его направлять. Красота, здоровье и телесная сила, глубина и объем умственных знаний, способность к любви и ее интенсивность являются главными ценностями человеческой жизни. Нормальное состояние человека – быть жизнерадостным, совершенным и завершенным. Поэтому он в течение жизни должен реализовать возможности и развить свои дарования во всех отношениях: физически, умственно, нравственно, эстетически. Главным правилом жизни должен быть запечатленный в сердце закон естественной морали, который указывает человеку на то, что должно содействовать его гармоническому развитию и воспрещает то, что может помешать ему осуществить себя самого согласно истинному духовному содержанию.

Передача духовных ценностей, накопленных человечеством, нескончаема, в то время как материальные потребности личности имеют свои границы; при этом бесконечность духовного развития общества и беспредельность совершенствования личности не имеет границ. Однако, как считает Питирим Сорокин, всякое общественное явление, энергия любви может быть измерена количественно. По этому поводу он пишет: «Чтобы адекватно описывать и приближенно оценивать время от времени конкретные феномены альтруистической любви с их огромной сложностью, многомерностью и качественно-количественным многообразием, их можно свести к пяти основным измерениям – интенсивности, экстенсивности, длительности, чистоте и адекватности субъективных альтруистических целей с их объективными результатами» (см. 2).

Вся жизнь человека представляет собой борьбу духовности с эгоизмом, своекорыстием, прагматизмом в отношении к другим людям, успех которой и определяет меру духовности человека. Исходный пункт этого процесса – формирование бескорыстной потребности человека в другом человеке. Так, совесть подсказывает человеку принципы естественного права – не убивать, не красть, не завидовать, не предавать и т.п. Но это возможно при условии, чтобы сам человек оставался открытым и чистым; тогда он имеет право судить о других людях: что хорошо и что плохо, что дозволено и что нет.

Таким образом, сегодня личностью может называться лишь тот, кто гармонично развил в себе чувства, волю и мысль. Ибо главный признак личности – это не только человеческий облик, а в первую очередь жизненная целесообразность и соответствие жизненному предназначению.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сорокин П.А. Главные тенденции нашего времени. – М.: Наука, 1997. – С. 250.
2. Там же. – С. 255-256.

Становська Т.В., Распопов В.Б., Семяновський В.М. **АКАДЕМІЯ АБІТУРІЄНТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ І ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ, СХИЛЬНОЇ ДО ЛІДЕРСТВА**

Актуальність пошуку і впровадження нових форм професійної орієнтації творчої молоді, яка навчається в старших класах загальноосвітньої школи, зумовлена в сучасному світі телекомунікаційними засобами, INTERNET, розвитком комп'ютерно-інтегрованих технологій, глобалізацією всіх сфер життя. Сталий розвиток суспільства потребує відповідних змін в сфері освіти. На допомогу державним формам виявлення та допомоги в здобутті вищої освіти для талановитої молоді, таким, як предметні олімпіади і конкурси Малої академії наук України, пропонується ширше використовувати громадські організації. Академія абітурієнта, яка об'єднує викладачів вузів – Державної академії муніципального господарства, Академії муніципального управління і науковців Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України – має певний досвід такої діяльності.

В 2001-2003 роках було проведено 3 відкриті Всеукраїнські олімпіади з актуальних для України проблем: транспорт, енергозбереження, екологія, сталий розвиток. Олімпіади в яких мали можливість взяти участь учні старших класів, проходили за таким сценарієм. На першому етапі оргкомітет підготував творчі завдання і через засоби масової інформації (радіо, преса, листи розсилки) сповістив учнів і учителів шкіл про заочний тур олімпіади. На другому етапі до Києва були запрошені призери заочного туру для участі у діловій грі на задану олімпіадою тему. Експертами і членами журі на другому турі були фахівці зацікавлених відомств (за профілем олімпіади), Міністерства освіти і науки України, викладачі вузів і Академії абітурієнта. Третім заключним туром випробування для переможців олімпіади стало зарахування до числа студентів за результатами співбесіди, за домовленістю з певними вузами і бажанням абітурієнтів.

Навесні 2004 року Академія абітурієнта проводить IV Всеукраїнську олімпіаду – з питань енергозбереження і енергоекології, а базовим вузом, з яким досягнута домовленість про зарахування за співбесідою до числа студентів призерів цієї олімпіади, стала Державна академія житлово-комунального господарства. На час

весняних канікул заплановані заняття з майбутніми абітурієнтами в таборі відпочинку в мальовничому елітному куточку Київської області – урочищі Конча-Заспа. Відпочинок молоді поєднується з навчанням: з метою підготовки учнів до участі у проєкті дистанційного навчання фахівцями заплановані інтенсивні курси INTERNET.

В рамках міжнародного співробітництва Академія абітурієнта контактує з CERGE (Чехія, Прага), планує налагодження контактів з іншими громадськими організаціями і фондами аналогічного профілю.

Фишман Б.Е.

ОТКРЫТОСТЬ И КАЧЕСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ГРАНИ ПРОБЛЕМЫ

Известно, что технократическая ориентация системы высшего образования в настоящее время вступила в противоречие с насущными потребностями Человека, общества и государства, воспроизводя и поддерживая своими методами тенденцию духовного обнищания общества. Стала необходимостью открытость системы высшего образования, реальное освоение личностно-ориентированного подхода к обучению в вузах [3].

Переход системы высшего образования на личностно-ориентированный характер обучения неразрывно связан с формированием субъектной позиции у большинства студентов. Они должны стать активными участниками планирования и реализации своих образовательных траекторий как в содержательном плане, так и во временном аспекте. Это означает освоение студентами важнейших компонентов самосознания личности: умений целеполагания, проектирования и конструирования, оптимального выбора индивидуального стиля своей деятельности (сначала учебной, затем – трудовой, профессиональной), самоанализа и самооценки. При этом студенты должны стать активными участниками процессов управления качеством процессов образования и оценки получаемых результатов [4]. Переход от существующей системы оценивания качества образования (основанной на оценке объема полученных знаний и умений) к системному мониторингу качества педагогической деятельности сталкивается со значительными трудностями [1], [2]. Многие из них связаны с фактической отстраненностью самих студентов от процедур оценки качества образовательной деятельности в вузах. Перспективную возможность смягчить эту проблему демонстрирует материал исследования «Образовательный процесс глазами преподавателя и глазами студента», выполненного в БГПИ.

В ходе данного исследования была разработана специальная анкета, ориентированная на получение значений непосредственных характеристик качества образовательного процесса. При дальнейшем анализе эти характеристики объединялись в следующие 5 комплексов, позволяющих описать основные аспекты качества этого процесса:

формирование мотивации к учебной деятельности (5 непосредственных характеристик);

обеспечение эффективности и качества учебной деятельности (4 непосредственные характеристики);

справедливый контроль качества учебной деятельности (4 непосредственные характеристики);

создание условий для субъект-субъектных взаимодействий преподавателей и студентов (4 непосредственные характеристики);

создание условий для формирования самостоятельности мышления студентов (6 непосредственных характеристик).

При разработке методики исследования применялся подход, ориентированный на получение косвенных оценок частоты справедливости конкретных высказываний. Анкета опроса состояла из 23 простых утверждений. Каждое из них в утвердительной форме характеризовало конкретный аспект качества образовательной деятельности в вузе. Опрашиваемые педагоги (или студенты) должны были указать, как часто, по их мнению, данное высказывание отражает реальное положение дел.

До начала учебно-проектировочной сессии было опрошено 100 студентов трех факультетов БГПИ (отобранных по схеме бесповторной случайной выборки). Затем по такой же анкете (т.е. по анкете с формулировками вопросов, соответственно измененными по форме, но не по смыслу) были опрошены 19 случайно отобранных представителей ППС БГПИ и 70 педагогов из других педагогических вузов Дальневосточного региона. Таким образом, была обеспечена возможность:

- сопоставить оценки студентов с оценками преподавателей одного и того же вуза;
- оценить репрезентативность оценок педагогов БГПИ относительно оценок педагогов из других вузов.

Полученные результаты представлены в таблицах.

Таблица 1.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями комплекса, характеризующего формирование мотивации к учебной деятельности.

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	18	45	19	14	4
Преподаватели БГПИ	24	34	18	5	19
Преподаватели вузов ДВ региона	27	40	13	4	16

Таблица 2.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями, характеризующими обеспечение эффективности и качества учебной деятельности

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	24	38	17	16	5
Преподаватели БГПИ	47	43	4	1	5
Преподаватели вузов ДВ региона	47	42	7	0	4

Таблица 3.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями, характеризующими обеспечение справедливого контроля качества учебной деятельности.

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	30	26	20	11	13
Преподаватели БГПИ	54	35	1	3	7
Преподаватели вузов ДВ региона	52	37	1	3	7

Таблица 4.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями, характеризующими создание условий для субъект-субъектных взаимодействий преподавателей и студентов.

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	24	25	25	21	5
Преподаватели БГПИ	70	22	1	0	7
Преподаватели вузов ДВ региона	68	26	3	0	3

Таблица 5.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями, характеризующими создание условий для формирования самостоятельности мышления студентов

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	25	33	22	10	10
Преподаватели БГПИ	53	39	6	1	1
Преподаватели вузов ДВ региона	59	36	4	0	1

Из результатов, представленных в табл. 1 – 5, видно следующее:

оценки, данные педагогами БГПИ основным сторонам качества своей образовательной деятельности, систематически отличаются от аналогичных оценок, данных студентами БГПИ (частота оценок педагогов сдвинута в сторону завышения относительно частоты оценок студентов в 1,5 – 2 раза);

наибольшие расхождения между оценками педагогов и студентов имеет место по утверждениям, характеризующим создание условий для субъект-субъектных взаимодействий преподавателей и студентов;

оценки, данные педагогами БГПИ основным сторонам своей образовательной деятельности, с достаточной точностью являются репрезентативными по отношению к соответствующим оценкам педагогов остальных вузов.

Что касается оценок частоты справедливости конкретных высказываний, то они дают очень четкое представление о соответствующих аспектах качества образовательной деятельности. Иллюстрацией могут служить данные, представленные в табл. 6 и 7.

Таблица 6.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями анкеты: а) для студентов – «Преподаватели помогают мне понять причины моих неудач»; б) для преподавателей – «Я помогаю студентам понять причины их неудач».

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	4	26	31	33	6
Преподаватели БГПИ	58	26	0	0	16
Преподаватели вузов ДВ региона	49	42	3	0	6

Таблица 7.

Распределение оценок частоты согласия с утверждениями анкеты: а) для студентов – «После занятий я испытываю чувство успеха»; б) для преподавателей – «После занятий мои студенты испытывают чувство успеха».

Опрашиваемые	Оценки того, как часто справедливы предлагаемые утверждения				
	Практически всегда	Время от времени	Очень редко	Практически никогда	Затрудняюсь ответить
Студенты БГПИ	7	26	32	22	13
Преподаватели БГПИ	6	47	0	0	47
Преподаватели вузов ДВ региона	16	47	3	0	34

Таблицы 6 и 7 позволяют получить представление о характере конкретных высказываний, предложенных респондентам, и о структуре представления получаемых результатов.

Заметим, что данные табл. 6 иллюстрируют существенные различия между оценками частоты согласия студентов и преподавателей с утверждением о том, что преподаватели помогают студентам понять причины своих неудач. Лишь 30 % студентов считают, что такая помощь им оказывается либо «практически всегда», либо «время от времени». Однако 94 % преподавателей БГПИ (91 % преподавателей других вузов) считают, что оказывают такую помощь «практически всегда» или «время от времени».

А данные табл. 7 показывают, насколько далека педагогическая реальность от идеалов личностно-ориентированного образования. Только 33 % студентов готовы согласиться с тем, что «практически всегда» или «время от времени» испытывают после занятий чувство успеха. В то же время 53 % преподавателей БГПИ (63 % преподавателей других вузов) оценивают результаты своей деятельности как

доставляющие студентам чувство успеха после занятий «практически всегда» или «время от времени». При этом 47 % преподавателей БГПИ (34 % преподавателей других вузов) вообще не задумываются над тем, что испытывают студенты после проведенных занятий.

Литература

1. Таланчук П.М. Управляти не людьми, а процесами. У часопису “Світло”, 4, 2000, ст. 16-18.
2. Управление качеством образования: Сборник методических материалов / Сост. О.Е. Лебедев. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. – 128 с.
3. Фішман Б.Є. Відкрита вища освіта: питання побудови педагогічної системи. Інформаційно-методичний посібник. – Київ: Університет «Україна», 2002. – 67 с.
4. Фишман Б.Е. Педагогическая поддержка постдипломного саморазвития педагогов. – М.: МПГУ, 2002. – 326 с.

Чураченко Ю.Б.

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЕВРИСТИЧНИХ ЗАДАЧ У ВИКЛАДАННІ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

Розв'язування задач у процесі навчання математиці має фундаментальне значення. Саме при розв'язуванні задач реалізується основна мета навчання – формування цілісної системи математичних знань, умінь і навичок, передбачених програмою. Реалізація цієї основної мети полегшується, якщо взята для прикладу задача не абстрактна, а конкретна, якщо вона містить додаткове пізнавальне, цікаве завантаження, і студент негайно “збагачується” отриманим результатом.

Пропонуємо оцінити приклад із теми “диференціальні рівняння першого порядку”.

Чи загрожуватиме людству голод ?

Використаємо такі статистичні дані :

для забезпечення їжею протягом року одного жителя планети необхідне результативне сільськогосподарське використання площі 0,27 га ;

сільськогосподарським використанням на земній кулі охоплено близько 4690 млн. га;

у 2000-му році населення світу досягло 6 млрд. чол.;

щорічне зростання кількості населення планети близьке до величини 1,7 %.

Оскільки швидкість зростання населення Землі пропорційна його наявній кількості, то відповідний закон зростання подаватиметься класичною експоненціальною залежністю.

Запишемо диференціальне рівняння :

$$\frac{dP}{dt} = kP,$$

де $P(t)$ - кількість населення в момент часу t ,

k - спостережуваний коефіцієнт пропорційності.

Відокремимо змінні P і t :

$$\frac{dP}{P} = kdt$$

Інтегрування цього рівняння дає :

$$\ln P = kt + C_1;$$
$$P = e^{kt+C_1} = e^{C_1} \cdot e^{kt}$$

Звідси –

$$P(t) = Ce^{kt},$$

і для $P(0) = P_0$ знайдемо:

$$P_0 = Ce^{k \cdot 0} = C \cdot 1 = C.$$

$$\text{Тобто: } P(t) = P_0 e^{kt}$$

- закон приросту населення Землі залежно від часу t .

Для початкового моменту часу (2000-й рік) $P_0 = 6 \cdot 10^9$ чол., і тому при $k = 0,017$ отримуємо залежність:

$$P(t) = 6 \cdot 10^9 \cdot e^{0,017t}.$$

Виразуємо “ситу” межу населення земної кулі :

$$\frac{4,69 \cdot 10^9}{0,27} \approx 18 \cdot 10^9 \text{ чол.}$$

(округлюємо, збільшуючи “ запас ” такої чисельності населення). Більшу кількість людей прогодувати не можна, якщо не буде винайдено нових ефективних джерел харчування.

Тоді :

$$18 \cdot 10^9 = 6 \cdot 10^9 \cdot e^{0,017t}$$

є рівнянням відносно часу t початку невідворотного всепланетного “недоїдання”, якщо t відлічувати від 2000-го року.

Розв’яжемо це рівняння :

$$e^{0,017t} = 3; 0,017t = \ln 3;$$

$$t = \frac{\ln 3}{0,017} \approx 65 \text{ років.}$$

Гадаємо, “свіжіші” статистичні дані дозволять викладачеві математики скорегувати цей результат.

СЕКЦІЯ 2

ПРОБЛЕМИ ВІДКРИТИХ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

Керівник секції: **Князєв Володимир Михайлович**

Князєв В.М.

НОТАТКИ ПРО ХАРАКТЕР СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Перехід від II до III тисячоліття нашої ери характеризується "тектонічними" зрушеннями в самих принципах розвитку та організації суспільного життя як окремих національно-державних утворень, так і земної цивілізації в цілому.

Коли говорять про зміну характеру суспільного розвитку і типу цивілізації, то, як правило, вказують на тенденції глобалізації та інформатизації сучасного суспільства. Звідси "виводяться" відповідні парадигми сучасної професійної освіти: підготовка на рівні "світових стандартів", "комп'ютерна грамотність" тощо. Значно менше звертають уваги на зміну самого принципу всезагального розвитку і, відповідно, типу діалектики як вчення про розвиток.

Справа в тому, що класична діалектика від античності до Гегеля і Маркса побудована на абсолютизації принципу суперечності, який в свою чергу є логічною калькою відносин "панування – підкорення". Дійсно, за цією ієрархічно-силовою парадигмою будувалися людські стосунки як у сфері суспільного життя, так і в ставленні до природи.

Суперечність взагалі виникає там і тоді, де і коли одна із взаємодіючих сторін претендує на домінуюче, панівне становище. Суперечність є порушенням гармонії, тобто симетрії, рівнозначності (за статусом, але не за змістом) взаємодіючих сторін.

В контексті історичної еволюції людства суперечність як домінуючий принцип організації людського життя і "джерело" розвитку відповідає тому етапу, коли виробництво засобів до життя є важливішим за саме життя, точніше, за відтворення людського життя у його дійсній, смисловій наповненості та самоцінності.

Інакше кажучи, принцип суперечності відповідає низькому рівню розвитку продуктивних сил суспільства та його духовності, коли людина засобом науково-технічного прогресу намагається подолати свою залежність від природи, а духовність знаходиться у полоні боротьби за існування. Релігія у даній історичній ситуації виконувала переважно компенсаторську і, так би мовити, "втішну" функцію.

Окрім того, слід розрізняти західний і східний типи культури. Якщо перший орієнтований на зміну природи і носить активний, діяльнісний характер, то другий – на духовну самозміну людини і носить споглядальний характер, в основі чого – вікові традиції. Майбутнє земної цивілізації – не просто у переході від індустріального до постіндустріального суспільства з його високими технологіями та глобалізацією розвитку, а саме в поєднанні вказаних принципів, коли зміна природи корелює із самозміною людини.

Між іншим, феномен сучасного "японського дива" багато в чому пояснюється поєднанням східного традиціоналізму і західного новаторства. Цю закономірність, як і необхідність переходу від принципу суперечності до принципу гармонії, про що йшлося вище, слід враховувати при визначенні культурних парадигм професійної освіти. Що ж до організації останньої, то перспективними є поєднання традиційної для нашої країни фундаментальної науково-технічної і гуманітарної підготовки кадрів із західним прагматизмом і чіткою спеціалізацією.

Разом із історичною зміною технологічних способів виробництва – аграрного, індустріального і постіндустріального – відбувається також зміна типів взаємодії людини і природи. Відповідно здійснюється перехід від принципу синкретичної єдності людини і природи до принципу панування людини над природою і від нього – до принципу диференційованої єдності, або гармонії, людини і природи, що передбачає ставлення до останньої як до певної самоцінності, а не лише як до предмета і засобу діяльності.

Переворот у сучасних продуктивних силах призводить до того, що основу суспільного виробництва складає управлінська діяльність, а засобом такої праці – знання або його технічний еквівалент – інформація. Перетворення науки на безпосередню продуктивну силу призводить до зміни характеру та історичного “образу” науки.

Ми є свідками формування історично нового типу наукового знання, на відміну від класичного. Розглянемо це питання докладніше.

Методологи розрізняють класичну, некласичну і постнекласичну науки або типи наукового знання. Класична наука є об’єктно спрямованою і виключає із сфери аналізу будь-яке ставлення суб’єкта до об’єкта. Її завдання – пізнати сутність явища, внутрішню об’єкта, закон і виразити це знання у логічно несуперечливій, теоретичній формі. Некласична наука у результатах пізнання враховує активну роль суб’єкта або “позицію спостерігача”. Але загальна спрямованість пізнання залишається тією самою – об’єктною. Постнекласична наука, незважаючи на її досить різні “образи”, що малюють представники природничих, суспільних чи технічних наук, загалом орієнтуються на людську діяльність. Тобто змінюється сам об’єкт дослідження, а з ним – і предмет. Останнім стають механізми цієї діяльності.

Постнекласична наука – це наука епохи НТР, або переходу від індустріального до постіндустріального суспільства чи типу цивілізації. Вона (наука) характеризується двома суперечливими, точніше, взаємодоповнюваними тенденціями розвитку: технологізацією і гуманітаризацією пізнання. Перша пов’язана з вирішенням завдань підвищення ефективності, оптимальності та раціональності людської діяльності, у тому числі, як частковий випадок руху “від хаосу до порядку”(І.Пригожин) чи “від самоорганізації до організації” (М.Амосов). Друга тенденція полягає у відродженні смислових компонентів пізнавальної, як і будь-якої людської діяльності, а також в чіткому розумінні її місця і ролі в системі культури, в усвідомленні її (науки) людського і космічного (“ноосферного” – В.Вернадський, Тейяр де Шарден) призначення.

Отже, якщо технологізація науки є наслідком перетворення її на безпосередню продуктивну силу, то гуманітаризація наукового пізнання пов’язана з переосмисленням реальних змін у місці і ролі науки в системі культури. Основними парадигмами її (науки) розвитку стають ефективність (як і у техніки) та відповідальність перед суспільством (як і у моралі та етиці).

Можна сказати, що сьогодні відбувається друга революція у самосвідомості науки. Якщо перша така революція, як відомо, відбулася наприкінці XVIII – на початку XIX століть і носила методологічний характер, тобто була пов’язана з усвідомленням засобів пізнання, то сучасна революція в науці носить культурно-технологічний характер. Ось чому етико-гуманістичні і технологічні імперативи у підготовці відповідних кадрів уже не ворогують один з одним, а знаходяться у стані взаємодії, гармонії та співтворчості.

Кінець XX – початок XXI століття – час створення нових наднаціональних спільнот: економічних, соціальних, геополітичних, культурних. На відміну від історичних типів спільнот – рід, плем’я, народність, нація, – які носили локальний характер, сучасні типи суспільних об’єднань є проявом закономірностей глобалізації. Одним з таких типів є ЄС, який хоча і локалізується в межах західноєвропейського типу культури, на відміну

від східного чи азійського, але за своїм історичним значенням далеко виходив за її межі.

Можна сказати, що ЄС – це унікальний соціальний експеримент, який демонструє якісно новий тип суспільної взаємодії і сам є певною культурно-історичною цінністю.

Основними рисами ЄС як нового типу історичної спільноти є наступне.

Це новий тип стосунків між людьми і країнами. Він будується не за логікою "панування – підкорення", а "партнерства і співробітництва", не за принципом суперечності, який тяжіє до конфлікту, а гармонії як джерела дійсної свободи, демократії, відкритості, злагоди і стабільного, безкризового розвитку.

Це відкрите, демократичне, правове суспільство, що створює рівні можливості для вільного розвитку як країн – членів ЄС, так і кожного громадянина. Але це феномен організованої, регульованої відкритості (спільні кордони, єдиний візовий і митний контроль, заходи колективної безпеки тощо).

Це нова система цінностей, де не тільки де-юре, але й де-факто людина є найвищою цінністю, а соціальна політика виключає будь-які форми насильства і дискримінації, зокрема стосовно національних меншин.

Це ефективний громадський контроль над діяльністю органів державної влади, оптимальна система публічної влади в цілому.

Це високотехнологічний, інноваційний шлях економічного та суспільного розвитку.

Це ефективна і раціональна державна політика у галузі місцевого і раціонального розвитку.

Це найбільш перспективна і життєздатна форма організації міждержавних відносин і суспільного життя в цілому, яка безконфліктно та органічно вирішує (знімає) суперечності між глобалізацією і локалізацією сучасного культурно-історичного розвитку земної цивілізації.

На нашу думку, сучасний, початковий етап глобалізації суспільства носить переважно абстрактний (однобічний) характер, здійснюється в оберненій, протилежній його дійсній сутності формі та за старою, як правило, насильницькою логікою "поведінки". Саме тому він провокує рух "антиглобалістів". І останніх можна зрозуміти: замість узгодження інтересів "сильних" і "слабких", "багатих" і "бідних" країн тощо пропонується уніфікація соціально-економічного та культурного життя, ігнорування "місцевої специфіки", поглинання першими других, витіснення з життєвого геополітичного простору останніх.

Окрім того, замість всезагального, планетарного інтересу насправді здійснюється егоїстичний інтерес міжнародних фінансових груп і транснаціональних корпорацій, насильно нав'язується американська модель демократії і системи життєвих цінностей. На фоні колосальних проривів у галузях високих технологій відбувається тотальне духовне зубожіння та "омасовіння" культури, нівелювання її розмаїття, унікальності та неповторності.

Характерним є і те, що на фоні зростаючого динамізму історичного розвитку відбувається падіння інтересу до ідеї прогресу. Справедливо відмовившись від "ізмів" як атрибутів індустріальної епохи, соціальні філософи не пропонують принципово нових моделей суспільства і його розвитку, віддають перевагу стану "трансгресії", характерному для "постмодерну", тобто "вічному переходу", "порушенню кордонів", коли відмовляються від певного старого стану, якості, сутності чи порядку, але не наважуються перейти до нової визначеності. Визначеністю стає сама невизначеність, "біг на місці", "танок на кордоні" – розвиток у просторі, але не в часі. Тому й виникають концепції "кінця історії", "кризи майбутнього", "вічного повернення" тощо.

Щоб зрозуміти ці стани невизначеності, нерішучості і, по суті, формальної відкритості сучасних еволюціонуючих соціальних систем, треба мати на увазі відмінність між двома типами переходів: якісними і сутнісними. Усі попередні соціальні революції, як перехід від однієї якості до іншої, здійснювались в межах однієї

і тієї ж сутності – історичного стану самовідчуження людини. (До речі, сучасна криза традиційних “світових” релігійних та філософських систем багато в чому пояснюється тим, що вони вимагали від людини відчуження її власної сутності на користь тієї чи іншої трансцендентної реальності. Сучасна людина вже не погоджується на такі “правила гри” і хоче самоствердитись “тут” і “тепер”). Природа сучасних трансформаційних процесів зовсім інша, яка не має аналогів у відомій нам історії. Це – перехід не просто від однієї якості до іншої, але й, одночасно, від однієї сутності до іншої. Інакше кажучи, нова якість не просто заперечує стару, але й виходить за межі старої сутності, репрезентує нову, є її (нової сутності) історично перша форма явленості. Отже, заперечення, зміна, перехід відбуваються на глибинному, сутнісному рівні. З цим ми і пов’язуємо зміну самих типів земної цивілізації, що супроводжується зростанням міри відкритості еволюціонуючі соціальних систем.

Василик О.І. Москалевський С.В.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На межі сторіч Україна почала перехід до ринкових відносин і опинилася у стані економічної та соціальної кризи. Трансформація системи економічних та суспільних відносин призвела до погіршення рівня життя більшості населення України.

Система соціального захисту, що функціонувала у минулому, не відповідає сучасним соціально-економічним умовам. Держава не може забезпечити соціальні гарантії найбільш уразливим верствам населення. Це пенсіонери, багатодітні родини, інваліди, молодь.

Критична ситуація у соціальному захисті людини, зниження рівня здоров’я населення та незадовільний стан системи охорони здоров’я, моральна та духовна деградація у суспільстві створюють загрозу національній безпеці України. Соціальна безпека особистості є найважливішим критерієм забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Основною складовою соціального захисту населення є пенсійна система, яка охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника. Виплати цим категоріям населення проводяться у формі пенсій та додаткових пенсій, компенсаційних виплат. Пенсійна система доповнюється системою пільг, компенсацій, гарантій, програмою житлових субсидій та іншими видами соціальних допомог.

Пенсійна система України знаходиться у кризовому стані і має численні проблеми. Основними серед них є:

низьке співвідношення чисельності працюючих до чисельності пенсіонерів. Демографічна ситуація свідчить про те, що незабаром більше половини населення України досягне пенсійного віку і працююче населення не зможе їх утримувати. Кількість населення продовжує скорочуватись. Україна в 1989 році налічувала 51,7 млн. жителів, у 2001 році – 48,5 млн., у 2002 році – 48,0 млн. На 1 серпня 2003 року загальна кількість населення становила 47 766, 7 тис. жителів;

для України характерним є демографічне старіння, зростання частки населення старшого віку (понад 60 років) і відповідно зменшення населення віком до 15 років. У зв’язку з цим постає питання про зміну пенсійного віку. Його підвищення призведе до зменшення чисельності пенсіонерів і збільшення платників внесків до пенсійного фонду;

пенсійний фонд виплачує соціальні допомоги і це ускладнює його фінансові проблеми. Діє понад 20 нормативних актів, які встановлюють особливі умови пенсійного забезпечення окремих категорій громадян. Коштів на фінансування цих заходів не вистачає;

управління пенсійною системою є неефективним, управлінські витрати постійно зростають, відсутні комп'ютерні системи обліку і зв'язку;

до Пенсійного фонду не надходять внески від значної кількості роботодавців, які працюють у тіншовому секторі економіки.

З метою реформування системи пенсійного забезпечення Кабінетом Міністрів України розроблена програма діяльності.

9 липня 2003 року Верховною Радою прийняті закони України „Про загальнообов'язкове пенсійне державне страхування”, „Про недержавне пенсійне забезпечення”, які набрали чинності з 1 січня 2004 року.

Планується створити економічні передумови та інформаційно-технічну базу для функціонування обов'язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення.

Буде створена ефективна система зберігання та управління пенсійними активами.

Планується скоротити пільги з оплати внесків до Пенсійного фонду і впровадити компенсації витрат Пенсійного фонду.

Будуть остаточно розмежовані джерела фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами.

Планується створити ефективну систему державного регулювання і контролю у сфері пенсійного страхування.

Виконання цих заходів забезпечить зниження рівня бідності, збільшення розмірів пенсій залежно від трудового внеску, акумулювання інвестиційних ресурсів, які будуть спрямовані у національну економіку.

Наступне десятиріччя буде періодом запровадження повномасштабної пенсійної реформи, поступового наближення мінімального розміру пенсій до прожиткового мінімуму та поетапного скасування обмежень їх максимальних розмірів.

Впровадження пенсійної реформи на рівні сучасних світових стандартів можливе лише за умов розв'язання базових проблем – значного підвищення ефективності функціонування економіки, відчутного зростання заробітної плати та інших доходів населення.

Вендичанський В. Н.

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА ТРАВМОБЕЗОПАСНОСТИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ С ЦЕЛЬЮ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

В настоящее время известно несколько методик по оценке травмоопасности технологических процессов и оборудования, обусловленных количеством возможных опасных факторов во времени и пространстве. Количество возможных опасных факторов определяется по вероятности сбоя оборудования, оператора и нахождения работника в опасной зоне объекта. Возникновение опасных факторов определяется по формуле Пуассона:

$$R = 1 - e^{-\lambda T}$$

λ – частота опасных факторов в единицу времени

T – период наблюдения

λT – количество изменяемых опасных факторов за период наблюдения.

Здесь не учитываются последствия от несчастных случаев, т.е. тяжесть травм.

Основными источниками и факторами опасности при эксплуатации оборудования являются: вращающиеся детали механизмов, несовершенство ограждений, блокировок; низкие и высокие температуры; электрический ток, несовершенство электроизоляции, защитного заземления, и т.д. Поэтому уровень травмоопасности оборудования измеряется произведением двух показателей, количеством травмоопасных факторов и тяжесть от их последствий за определенный период:

$$C_i = R_i * K_{Ti},$$

R_i – количество опасных факторов;

K_{Ti} – тяжесть травмы вследствие потери трудоспособности.

Общий показатель травмоопасности характеризует опасность при обслуживании оборудования отнесенные к 1000 работающих за данный период через потери трудоспособности персонала

$$K_{\Pi} = K_Z * K_T,$$

K_Z – показатель частоты травматизма

K_T – показатель тяжести травматизма

Интенсивность возникновения опасных факторов зависит от обеспечения оборудования средствами защиты и длительности выполнения опасных элементов рабочих операций и выражается формулой:

$$\lambda_i = P_i^1 * P_i^2 = (K_3 * K_g * K_u) * \frac{d_i * t_i}{\eta * t_c * T_p}$$

Первая часть формулы $P^1 = K_3 * K_g * K_u$ характеризует эффективность средств защиты оборудования:

K_3 – коэффициент эффективности защитных ограждений;

K_g – коэффициент доступности опасного механизма;

K_u – коэффициент полноты информации источников опасности.

Вторая часть формулы

$$P^2 = \frac{d_i * t_i}{\eta * t_c * T_p}$$

определяет выполнение опасных операций у оборудования к продолжительности его работы:

α_i – степень возможного контакта работающего с опасным элементом оборудования;

t_i – время выполнения операций у опасных элементов оборудования;

η – коэффициент полезного действия оборудования;

t_c – продолжительность работы оборудования;

T_p – расчетный период при выполнении опасных операций.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК НОВИЙ ТИП СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Глобалізація як гомогенізація світу призводить до створення нових форм суспільного розвитку, які характеризуються появою нових суб'єктів світового простору, а саме "глобальних фірм" та відповідних транснаціональних управлінських структур. Слід зазначити, що багатонаціональні (БНК) або транснаціональні (ТНК) появились значно раніше 80-х років. Їх поява переважною мірою пов'язується з початком інформаційної революції, яка дозволила їм перетворитись в особливу світогосподарську сил, з якої фактично і розпочинається нинішня форма глобалізації.

Різні сторони суспільного життя беруть активну участь у процесах інтернаціоналізації (та глобалізації). Деякі з них відіграють активнішу роль, є активними першопрохідниками, інші сліднують за ними з певним часовим інтервалом, треті відрізняються інертністю, які вступають в процеси глобалізації лише під сильним тиском обставин. "Як відомо, найдавнішим і в той час єдиним міжнародними (точніше міжплеменними) відносинами була торгівля та воєнні зіткнення. Обидві обставини обумовлювались політичними та економічними мотивами, щоб отримати в обмін або захопити силоміць матеріальні цінності, якими розпоряджається іноземний партнер чи супротивник, тобто при цьому міжнародна торгівля та захоплення чужих територій здавна виконували роль локомотивів, які тягнуть за собою інтернаціоналізацію різних культур, релігій, правових систем і т.п."¹

Глобалізація характеризується початком зародження глобальних форм співіснування людства. На зорі людства провідна роль належала силовим формам "спілкування" різних племен та народів. В кривавих битвах створювались та гинули імперії, інколи навіть дуже великі, в межах яких помітно посилювались господарські зв'язки, взаємовплив різних мов, культур, звичаїв, вірувань. Деякі імперії існували досить багато десятиліть та навіть століть, створюючи тим самим умови для особливо глибокого взаємопроникнення культур та інших аспектів суспільного буття. Коли розпадались імперії, на їх місці або навіть поряд з ними складались інші із зовсім іншою територіальною конфігурацією та іншим складом населення. Попередні культурні зв'язки між народами колишніх імперій втрачались, витіснялись новими і так до нескінченності. Взаємовплив та взаємопереплетення мов культур і т.п., нав'язані примусовими об'єднаннями тих чи інших народів в межах даної імперії, були часовими, нестійкими та обмеженими цими рамками. Вони ніколи не набували глобальних масштабів.

Система світових взаємовідносин, яка склалась за останні десятиліття, настільки складна, що її розвиток за допомогою соціальної революції може бути просто катастрофічним, згубним, враховуючи й те, що відбувається в результаті подібних зрушень. Якщо соціальна революція була адекватним способом при переході від аграрного до індустріального устрою в умовах відносної автономності частин світоцілісності та перепадів рівнів розвитку цих частин, то він не є ефективним та продуктивним із точки зору процесів глобалізації і з точки зору світобуття людства в цілому.

Людство вступає в епоху, коли виробляється будова надскладного порядку, що передбачає зростаючу автономність окремих сфер відносин та активізацію індивідуальної активності (за Е. Мореном). І якщо врахувати, що світоцілісність такого роду конституїрована зв'язками, а не складовими її елементами безпосередньо, тобто є полісистемою, то перетворення такого цілого через соціальну революцію просто виключається інтересами виживання людства, що не відкидає її реальність, бо надскладність не означає надкрихкість, надвразливість так званого суспільства ризиків.

¹ //Шшишков Ю. О гетерогенности глобалистики и стадиях ее развития. // МЭиМО, 2001. — № 2. с.57

Одночас зверхскладність цієї системи і особливо активність індивіда відкривають широкі можливості для пошуку суб'єктами та контрсуб'єктами глобалізації її найнеочікуваніших варіантів – і емерджентних, тобто не заданих вихідними умовами, і суб'єктивістських та волюнтаристських. Якщо уявлення про складність глобальних зв'язків та людського мегасоціуму в цілому обґрунтовані, то ідеї альтернативи глобалізації та альтернативної глобалізації здаються утопіями, а її носії тотожні не революціонерам, а скоріше луддитам, або носіям якихось нових масових рухів. Тобто в контексті глобалізації формуються два напрями: глобалістичний та антиглобалістичний.

Глобалізація породжує глибокі суперечності у формі зіткнення різноманітних тенденцій – поглиблення нерівності та спроб його пом'якшення, включення до неї все нових просторів та натовпів тенденцій до виключення, уніфікації та активізації відмінностей. Наприклад, глобалізація, з одного боку, посилює **центро-периферичне членування світу**, з іншого боку, та ж глобалізація суттєво змінює структуру даного відношення. В результаті цього центри з'являються на периферії і ознаки периферії в центрі, а також активізуються зв'язкові та проміжні ланки між цими структурними позиціями. Але при цьому розмивається сама чіткість цього світового відношення. Ці кордони двох полюсів стають рухливими, обидва вбудовуються один в одного, посилюється значення зворотного впливу периферії на центр, виникає – через це ускладнення всіх цих зв'язків – можливість змінити периферійний статус великих країн, що розвиваються. Але “якщо при цьому додати розхитування самого принципу центрризму, а отже і “інтицентру” (за В.П. Панаріним) в побудові світових відносин, що не пов'язане з глобалізацією і принаймі не створюється нею, то глобальна взаємоспіввіднесеність зі своєю попередньою, центро-периферичною формою суттєво трансформується.

Подібні зрушення вносить глобалізація і в процеси уніфікації (інколи неточно універсалізації), які складають світоцілісність утворень: як всезагальна система зв'язків глобалізація справді несе цю тенденцію, Але, будучи в той же час системою ускладнених взаємодій та їх продуктів (“глокальність” “фраггеруваність”), вона створює можливість вираження локальних ідентичностей всіх типів, причому не тільки у формі їх реакції на уніфікацію. Точніше така можливість породжена не глобалізацією, але специфікою локально-історичного підґрунтя, а глобалізація може лише загасити, або стимулювати локальне підґрунтя.

Сьогодні постає питання, чи можна вважати, що саме глобалізація, і ні що інше, створило центр-периферичну нерівність, що саме глобалізація нівелює локальні ідентичності, що саме глобалізація дискримінує низку локальних соціумів, витісняючи їх на обочину світового спілкування і тим самим виключає із інтеграції в світове співтовариство. Деякі вчені вважають, що достатньо поставити ці питання, щоб “реабілітувати” глобалізацію, знявши з неї ті звинувачення, які формують протестну свідомість і особливо антиглобалізаційні рухи. Ця реабілітація не поширюється на ті аспекти глобалізації, які слугують механізмом, які переносять світові суперечності і накладають один на одного, створюючи тим самим додатковий ефект нерівності та уніфікації. Відповідно до цього глобалізація діє як передавач, своєрідний мультиплікатор світових нерівностей та їх стимулятор, свого роду допінг, але не генератор цих феноменів в контексті всесвітнього процесу перерозподілу багатства, влади та дій.

Разом з тим доцільно також звернути увагу на суперечливий характер процесу глобалізації, яка може відігравати роль своєрідного транквілізатора, а саме створюючи можливості для деполаризації центр-периферичного відношення та збалансованості так званого глокального відношення (глобально-локальне). Досить часто саме цю внутрішню суперечливість глобалізації випускають її критики радикального напрямку, схильні розглядати сучасні процеси та структури як однозначні. Внутрішню

суперечливість глобалізації не можна виводити з її певної незмінної сутності в душі філософії есенціалізму. Подібний елемент хоча й існує, але він відтворюється в постійно змінюваному балансі взаємодій різних суб'єктів, що тим самим дає підстави вбачати сутність глобалізації взаємодії різних суб'єктів в рамках глокальних відношень (Р. Робертсон, У. Бек).

В другій половині минулого століття перед людством постало завдання віднайти нові механізми суспільного регулювання. Розпочався болісний процес трансформації існуючої тисячоліттями національно-державної форми організації життя людства у нову її форму. Пошуки нових механізмів регулювання відбуваються в межах ООН, МВФ та Всесвітнього банку. Висуваються різні проекти більш могутніх глобальних регулюючих структур аж до створення Всесвітнього уряду.

Розглядаючи глобалізацію як новий тип суспільного розвитку, доцільно з'ясувати історичні форми світового розвитку, які передували глобалізації (і чи не є вона причиною розриву між багатого Північчю та бідним Півднем) а саме: **доіндустріалізація, індустріалізація**

Так, зокрема в *доіндустріальну епоху*, коли домінуючою сферою економіки будь-якої країни було сільське господарство, скільки не-будь значні розриви в темпах соціально-економічного розвитку окремих країн абсолютно виключалися, економічна ефективність жорстко обмежувалась. З одного боку, природними умовами, з іншого, – ручною працею, продуктивність якої могла підвищувалась лише порівняно у вузькому діапазоні. Тому, незважаючи на розквіт духовної та матеріальної культури в окремих регіонах давнього Сходу, середній рівень життя в Єгипті, Китаї, Індії, Центральній Азії і т.п. навіть в найбільш зоряні періоди в цілому мало відрізнялись від рівня іншого світу. До того ж, у доіндустріальному світі спостерігаються деякі переваги в цьому плані одних регіонів над іншими, що не закріплювалось на довго: вони переміщувались від одного регіону до іншого і були начебто блукаючими. Тому протягом багатьох тисячоліть аж до XIX ст. рівні економічного та політичного розвитку різних регіонів світу лишались більш або менш однаковими.

Індустріалізація як тип суспільного розвитку є каталізатором, який кардинально змінює темпи політичного, економічного та культурного розвитку суспільства. Індустріалізація розпочинається саме в Західній Європі і стала можливою саме тому, що в XVII—XVIII ст. в північно-західній Європі відбулись революційні зміни в суспільному устрої та ідеології (в тому числі і в релігійній де переміг протестантизм) На зміну застійним економічним та політичним відносинам прийшли капіталізм та свобода підприємництва. Це кардинально підвищило особисту зацікавленість людей в результатах їхньої праці, вивільнило творчу ініціативу натовпу, сформувало новий тип людини – новатора.

Поєднання індустріалізації з капіталізмом утворило нову форму суспільного розвитку, яка надзвичайно прискорила темпи економічного та політичного розвитку суспільства. В інших регіонах світу таких сприятливих умов для стрибка вперед в той період не було. Там інноваційний потенціал людини все ще був скутий традиційним укладом суспільних відносин, тисячолітніми устроями та релігійними догмами. Такої локалізації на першому етапі індустріалізації у невеликій групі країн-піонерів було достатньо, щоб порушити рівновагу світового співтовариства, яка існувала протягом тисячоліть. Індустріалізація та супроводжуючий її техніко-економічний прогрес швидко набуває характеру ланцюгової реакції. Розрив країн-піонерів від всього людства став стрімко наростати. Образно кажучи, світове співтовариство повільно пересувалось вперед єдиною шеренгою, знезацька перебудувалось в колону на чолі з авангардом, що стрімко біг і дещо прискореним рухом ар'єргарду, який все ж таки відставав, а також певною кількістю країн розміщених між головою та хвостом цієї колони. Конфігурація світового співтовариства кардинально змінилась: воно розпалося на багату Північ та багатий Південь. Слід зазначити, що ця перебудова людства в

колонію відбулась задовго до того, як почалась глобалізація. Тому не має ніяких підстав звинувачувати її у розколі між Північчю та Півднем. Хоча й глобалізація суттєво збільшує відставання світового ар'єргарду від світового авангарду.

Індустріалізація є процесом саморозвитку в ході якого постійно прискорюється політичне економічне та культурне зростання. Головна причина різкого відставання Півдні в 60-80 роки полягає саме в тому, що ці десятиріччя найневдалішим історичним періодом для розвитку країн, оскільки саме в ці роки їх еволюція піддається впливу ряду тимчасових, але досить могутніх негативних факторів, які суттєво відхиляли траєкторію їх економічного політичного та культурного розвитку в гірший бік. Причина цього полягала зокрема в тому, що в цей період в більшості розвинених країн відбувся так званий демографічний вибух, який суттєво знизив темпи приросту в більшості регіонів Півдня.²

Інша несприятлива обставина, яка погіршила у другій половині ХХ ст. політичний стан розвитку країн, полягає в тому, що багато країн здобули свою політичну та економічну незалежність після тривалого перебування в складі тих чи інших колоніальних імперій. Будучи колоніальними або залежними країнами вони перебувають під своєрідною опікою своїх метрополій, які забезпечували їм стійке становище в системі міжнародних зв'язків, захист їх внутрішніх ринків від чужинців (які не входять в певну імперію) конкурентів, валютну стабільність та інші відносно сприятливі економічні та політичні умови. Коли ж новонароджені або відроджені держави здобули свій суверенітет, прогнали ненависних, але досвідчених колоніальних адміністраторів, вони опинились один на один зі своїми економічними та соціально-політичними, проблемами. Більшості з них довелося майже з нуля створювати свої державні структури, готувати національні кадри управлінців, виробляти власну економічну та соціальну політику. І все це в умовах загальної техніко-економічної та культурної відсталості, нестримного приросту населення, неприлаштованості до жорсткої конкуренції на світовому ринку та розгулі корупції серед доморошених чиновників, які вперше досягли влади. В таких умовах в більшості держав були відсутні будь-який розвиток політичної культури, демократичні традиції та інститути. Нові національні керівники, за рідким винятком, прийшли до влади або харизматичні особистості, які необачно обіцяли населенню швидке поліпшення життя, або лідери тих чи інших етнічних кланів, або як представники військової верхівки.

Наступний фактор, який негативно впливає на економічний, політичний та культурний розвиток країн Третього світу і безумовно пов'язується з процесом глобалізації, – це безкінечні воєнні конфлікти. Спочатку повстання та війни за звільнення від колонізаторів, потім територіальні суперечки та міжетнічні зіткнення. До цього досить часто долучалися безчинства тих, хто прийшов до влади диктаторів, двірцеві перевороти, безмежна корупція чиновників та інші моменти, які засвідчують відсутність зрілої демократії. Отже в цей період деякі країни, які перебувають в стані розвитку перетворюються на авансцену розгортання воєнних дій, які приносять колосальну шкоду економіці, соціальному та політико-правовому розвитку країн. Так саме ці об'єктивні обставини 60-90 років ХХ ст. були винятково несприятливими для розвитку більшості країн в контексті скорочення економічної, соціальної та культурної дистанції між ними та авангардом світового співтовариства. Вони саме і є головними причинами збільшення такої дистанції протягом декількох десятиліть.

Наступне питання, яке постає в межах даного аналізу, це те, наскільки країни, національні держави в змозі скористатись своїми можливостями в процесі розвитку. Якщо аналізувати його лише з позицій антиглобалізму, то безперечно відповідь на це питання буде абсолютно негативною. Проте слід з'ясувати, чи є глобалізація економіки, політики та культури перешкодою для світового ар'єргарду, або навпаки,

² *Шишков Ю. Глобалізація – враг или союзник? /МЭиМО, 2003, — № 4. с.3*

його союзником. “Без сумніву вона вигідна індустріальним та постіндустріальним країнам, але чи означає це, що вона тим самим є автоматично не вигідною та навіть шкідливою для розвинених країн.”³

Щоб з'ясувати це, досить пригадати, що саме індустріалізація та капіталізм вивели Захід в авангард людства. Тут виникає питання “яким саме чином країни які перебувають на відносно невисокому рівні індустріалізації та менш зрілому ринковому механізмі вдається, обігнати за темпами економічного росту індустріальні та постіндустріальні держави? Не претендуючи на вичерпне пояснення цього парадоксу, вважаємо, що головна причина полягає саме в тому, що в умовах глобалізації менш розвинуті країни мають можливість не повторювати шлях технічної та технологічної еволюції світового авангарду, а використовувати створені вже там готові технології виробництва, управління та збуту. Образно кажучи їм вже не потрібно повторно винаходити велосипед, що дозволяє зекономити і час і капітал, перестрибуючи через декілька сходинок науково-технічної революції⁴.

Глобалізація, як правило, ще й призводить до перестрибування, яке відбувається досить часто не стільки з ініціативи самих відстаючих країн, скільки внаслідок об'єктивних закономірностей сучасної світової політики та економіки. Адже саме в умовах глобалізації країни світового авангарду не можуть ні економічно, ні політично замкнутись у собі, відмахуючись від всього людства в цілому.

Кожен крок вперед індустріальних та постіндустріальних країн передбачає залучення додаткових природних ресурсів з інших країн світу. Сильніші все активніше втягують менш розвинуті країни в міжнародний розподіл праці, підключаючи їх економіку до власного виробничого процесу на всіх його стадіях, включаючи реалізацію. За великим рахунком такий процес є позитивним для країн, відсталих в своєму техніко-економічному, соціальному та культурному розвитку. Участь таких країн у даному процесі дозволяє їм підвищити рівень ефективності державного управління, економіки та політики, а також отримати експортні прибутки, інвестувати їх у традиційні сфери власного виробництва. Втягнення інших країн в світову політичну систему прискорює накопичення матеріальних ресурсів, дає змогу їм встати на шлях наздоганяючого розвитку. Закономірно це спостерігається у різноманітних формах обміну різноманітними ресурсами, включаючи і інтелектуальні. Люди розуміють, що вони починають жити краще, багатше, комфортніше, змістовніше на відміну від своїх попередників, в результаті цього виникає суспільна потреба у підвищенні рівня освіти, зростанні кваліфікації робочої сили та культури виробництва. З часом, за історичними мірками досить швидко, підвищується загальна грамотність місцевих кадрів. Рівень їхньої виробничої культури досягає такого рівня, коли стає можливим перенести в дану країну деякі простіші виробництва із вищої цивілізації. Інколи це призводить до непомірної урбанізації, яка в деяких країнах набуває зовсім потворних форм, але в кінцевому підсумку рівень побутової та загальної культури народу підвищується значно швидше, ніж раніше.

При цьому такий процес підтягування відсталих країн до рівня авангарду світового співтовариства завдяки об'єктивним політичним та економічним факторам є імперативним. Жорстка конкуренція на світовому ринку змушує товаровиробників високорозвинених країн винаходити все нові і все більш зручні споживчі товари та послуги, все більш ефективними є інвестиційні виробни. Це все обумовлене з неминучим підвищенням рівня науково та техноємного їх національного виробництва. Сьогодні світове співтовариство повертається обличчям до країн, не здатних встати на шлях прискореного розвитку і відповідно протягує їм руку допомоги. Так, зокрема Шишков Ю., вважає, що “глобалізація не має відношення до утворення розриву між Північчю та Півднем. Вона також не причетна і до збереження такого розриву у другій

³ //Шишков Ю. Глобалізація – ворог или союзник? /МЭиМО, 2003, — № 4. с.10

⁴ //Шишков Ю. Глобалізація – ворог или союзник? /МЭиМО, 2003, — № 4. с.11//.

половині ХХ ст. Більше того, вона не стільки консервує цей розрив, скільки прилагоджує його. З цих загальних закономірностей звичайно бувають винятки. Користуючись перевагами процесу глобалізації, слід пам'ятати й про небезпеку, яка підстерігає кожного, хто входить в нього навмання не орієнтується в просторі та часі.

В умовах глобалізації неабияких змін зазнає політична сфера суспільства, що відповідно підсилює невпевненість людини у сучасному світі. Відбувається так звана, за висловом Г. Ділігенського, “фрагментація соціального суб'єкта” як на міжнародній, так і на внутрішній політичній арені, з'являються донедавна нетипові агенти. Поряд з традиційними інституціями починають діяти динамічні групи та окремі індивіди (такі, як, наприклад Д. Сорос та Б. Гейтс), що здатні впливати на перебіг подій у світовому масштабі.

Р. Коехейн та Дж. Най глобальною взаємодією називають “такий тип руху через державні кордони матеріальних та нематеріальних предметів, в якому щонайменше один з його акторів не є представником держави або урядової організації”.⁵ Це призводить до того, що така базова інституція як суспільство – держава перестає бути єдиною інстанцією соціальної регуляції.

Сучасний світ постає перед нами як набір суперечливих тенденцій, у ньому гнучкість і варіативність поєднані з нестабільністю та неконтрольованістю. А колишні економічні інституції стають надто громіздкими і віджилими для умов глобальної економіки: старі політичні інституції замінюються новими агентами міжнародних відносин, традиційні етичні норми не спрацьовують, форми ідентичності також.

Підвищення соціальної мобільності, що зумовлене сучасними процесами глобалізації і фактично виступає головним наслідком процесів глобалізації розкриває велике коло проблем на особистісному рівні. А саме люди, отримавши право вибору свого місця в суспільстві, все одно залишаються в обставинах, які не залежать від їхніх активних дій. Їхня територіально-етнічна приналежність вже не є достатньою засадою для їхньої соціалізації. Світ стандартів, норм, цінностей стає розмитим і невизначеним. Натомість жорстокість, умови конкуренції та складність міжособистісних відносин вимагають від людей здатності орієнтуватись у процесах, в яких вони задіяні та вміння координувати ці процеси.

На думку відомого вченого В. Хесле, “глобалізація, руйнуючи звичайні структури соціалізації, виштовхує індивіда в самотність людського буття. Але водночас викликана нею загроза економічного хаосу та екологічної катастрофи об'єднує людей щонайменше почуттям страху, прив'язуючи їх до соціального світу” В умовах сучасного монополярного світу тенденція до глобальної уніфікації частково компенсується відмінностями великих утворень – регіональними, культурними, соціально-економічними. З перетворенням світу в однополярний, в якому домінує одна наддержава, дії цих компенсуючих факторів знімаються і окреслюються негативні риси глобалізму.

Глобалізація є також однією із форм неоліберальної моделі розвитку, яка пропонується Заходом в інтересах Заходу. Наскільки ця модель підходить для всіх інших країн – на це питання належить відповісти в майбутні десятиліття ХХІст. На Заході після розпаду Радянського Союзу з'явилося чимало пропагандистських ідей всесвітньої лібералізації. Дехто навіть проголошував, що така модель розвитку може стати “кінцевим пунктом ідеологічної еволюції людства”, “кінцевою формою людського правління, і в ролі такої являє собою кінець історії”. Прибічники такої ідеї процесу розвитку вважають, що “ідеал ліберальної демократії неможливо вдосконалити”.⁶

⁵ //Коехейн Р., Най Дж. Транснациональные отношения и мировая политика. Введение. //Соцгуман. Знания. – 1999. — № 5. С.231.//

⁶ Fukuyama F. The End of History and the Last Man, New York, 2002. P.P. X, XI, XIII.

Поява такого роду ідей “кінця історії”, “зіткнення цивілізацій” є своєрідною формою фіксації враження альтернативного шляху розвитку у формі “радянського соціалізму”, що засвідчує неможливість розвитку всього людства за єдино можливим шляхом ліберальної демократії. Представники цього напрямку вважають, що сучасні соціальні технології дають змогу безмежно накопичувати багатства та задовольняти постійно зростаючі людські потреби. А це в свою чергу має призвести до гомогенізації всіх суспільств, незалежно від їх історичного минулого та відповідного культурного спадку. Всі країни в умовах глобалізації здійснюють політичну та економічну модернізацію на основі ліберальних цінностей, в таких умовах всі вони можуть бути схожими одна на одну, зближуючись за допомогою світового ринку та розповсюдження універсальної споживацької культури. Такої ж думки дотримується Президент Венесуели Уго Чавес Фріас, зазначаючи, що “доцільно обговорити саму тезу про те, що немає альтернативи неолібералізу. Ті, хто виступає в підтримку її, по суті захищають неконтрольований неолібералізм. Саме вони і кажуть, що історія закінчилась. Та це неправда... При вивченні ситуації в світі значна увага має бути приділена аналізу соціальних, політичних та економічних перемінних величин і серед них – зосередитись на велетенській нерівності в світі”⁷. Розвиваючи цю ідею, індійський вчений Ачін Ванаїк зазначав, що ліберальна та неоліберальна парадигма не зможуть вирішити подвійну дилему нашого часу – зростаючу поляризацію бідності та багатства, контроль за ресурсами, та поглиблює екологічну деградацію. Далі він пише: “Забудьте про фантазії неолібералів, які думають, що як тільки тигр індійського капіталізму буде звільнений від кайданів, ми вступимо в епоху безпрецедентного масового розквіту для всіх... Оскільки найважливішими проблемами ХХІ ст. стануть екологія, демографія, цілком можна очікувати появу нової жорсткої політики, основною метою якої стане контроль над світовими ресурсами з боку багатих країн та людей”⁸.

Слід відмітити, що створення нового світоустрою, в якому домінує одна супердержава, відбувається зі значними негараздами. В різних регіонах планети виникають криваві конфлікти, в яких розвиток країни відіграє далеко не останню роль. Більше 10 років тому рухнула берлінська стіна, але замість неї висувають не менш хибні стіни із віз та тарифів. Більшість країн, які перебувають на етапі свого розвитку, не можуть прийняти нинішню його модель, оскільки вона не дає можливості задовольнити навіть базові потреби значної кількості населення планети. Міжнародна політична система, яка формується на фоні двох основних світових тенденцій – продовження розкладу старої блокової структури та процесів, які пов’язуються з процесами глобалізації, – інформаційної революції, ростом “нової економіки”, прискоренням та поглибленням традиційних глобальних проблем, характеризується такими рисами як: *нестабільність, динамічність та непередбачуваність*.

Таким чином, в результаті здійсненого нами дослідження доцільно зазначити, що глобалізація як новий тип суспільного розвитку призводить до виникнення на єдиному світовому ринку глобальних монополій, які майже не піддаються регулюванню державами та міжнародною бюрократією (міжнародній бюрократії сьогодні протистоять багато в чому неформальні фінансово-інформаційні групи, які в принципі не піддаються традиційному уявленню). Тобто глобалізація як новий тип суспільного розвитку переконливо доводить те, що настав час перейти до вирішення основних проблем, які сьогодні стоять перед людство. Це, в свою чергу, свідчить про вичерпність традиційних механізмів розвитку людства та необхідності зміни минулої його парадигми.

⁷ *Remarks by Hugo Chavez Frias, President of the Bolivarian Republic of Venezuela, at the Opening of the international seminar at Caracas, June 13, 2000 //World Affairs, №3, 2000. 135-137.*

⁸ *Vanaik A. The Shape of Things of Come. //Mainstream, June 13, 2002. P. 5*

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ МОДЕЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СИСТЕМ

Естествознание, реальная жизнь постоянно порождают вопросы-проблемы, которые нельзя проинтерпретировать на основе известных ранее представлений, моделей. Так возникли модели математической физики, биологии. Появились и объединяющие направления в рамках описания явления самоорганизации в системах различной природы. Во многом развитие их связано со школой И. Пригожина, синергетическими моделями Г. Хаккена. Сейчас же все большее значение приобретает моделирование социальных процессов, как основы для выбора направления эффективной эволюции человечества.

Мы остановимся на проблеме моделирования коллективного поведения и поведения в коллективе, подчеркнув в тезисной форме особенности, отличающие эти задачи от традиционных моделей математической физики и формирующихся в математической биологии.

1. При рассмотрении явлений коллективного поведения социальных систем особую роль должны играть массовые законы. Это вызвано тем, что, принимая участие в общей, взаимообусловленной деятельности, каждый должен совершать действия, соизмеряя их с интересами остальных.

Возникновение "массовых" законов – хорошо известный факт в молекулярной физике (температура, например). Появилось выражение "социальная физика". Но в отличие от физических явлений, модели социальных систем можно уверенно формировать на основе подходов статической физики только в период полного хаоса.

2. Принципы, обеспечивающие целостность социальных систем, прежде всего, связаны с целеполаганием, и в связи с этим – зависимостью степени реакции системы, подсистемы на текущую ситуацию (готовность объектов к воздействию). Т.е. это системы, в модели которых включается их зависимость от будущего состояния.

3. Это системы сильного взаимодействия, а массовые законы можно разделить на законы с малым радиусом корреляции (быстро осциллирующие) и долгопериодные (о многих из которых нельзя сказать, как они возникли, а о том, как действуют, то только после того, когда осуществится весь процесс, т.е. вся эволюция дает знания о них).

4. Один из основных моментов эволюции социальных систем связан с тем, что на микроуровне одинаковый эффект может быть достигнут различными путями (вариации достижения цели). На локальном уровне это выражается для каждого из индивидуумов в "эпидемии" неопределенности в выборе реализации достижений цели. На бытовом уровне принцип предпочтения в точке ветвления "жизненного пути" осуществляется, например, обращением к гаданию (генератору выбора случайных траекторий). Такие эмпирические факты необходимо учитывать и использовать в имитационных моделях конкретных реализации. При этом не должен нарушаться принцип согласованности: массовые (коллективные, интегральные) характеристики, обеспечивающие целостность, должны сохраняться (например, функция распределения предпочтения к определенной деятельности). По-видимому, сознательно или бессознательно, этот факт учитывался в государствах, где гадалщики и "ясновидящие" состояли на службе у государства.

5. Существуют долгоживущие подсистемы, такие, как семья, кланы, политические ориентированные группы. Поведение элементов таких подсистем во многом уже не зависит от физического расстояния между ними. Таким образом, это системы дальнего действия типа.

6. Сообщества – объекты биологической природы, в основе функционирования которых лежат и конкретные биофизические законы. Одним из таких фактов, который находит все больше эмпирических подтверждений и который необходимо учитывать при моделировании, – закон подсознательного взаимодействия на уровне "биополей".

Погіршення ситуації зі смертністю в Україні пов'язано зі зниженням життєвого рівня населення за умов незадовільного стану соціальної сфери і медицини, загострення екологічних проблем.

Упродовж 2003 року в цілому по Україні спостерігалось зростання кількості народжених. Найвищий в Україні рівень народжуваності (понад 9,6 народжених на 1000 жителів) у Чернівецькій, Івано-Франківській, Волинській, Закарпатській і Рівненській областях. У Донецькій, Луганській, Сумській, Чернігівській і Полтавській областях найнижчий рівень народжуваності (до 7,5 народжених на 1000 жителів).

З метою створення умов для динамічного і збалансованого розвитку регіонів, пом'якшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності їх економік, посилення ролі органів місцевого самоврядування, наближення регіональної політики до принципів, що застосовуються в країнах ЄС, уряд України розробив і вживатиме заходів:

з посилення координуючої ролі держави у реалізації єдиної державної регіональної політики;

з узгодження політики регіонального розвитку з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку держави;

з упровадження механізмів подолання регіональних диспропорцій.

Співвідношення максимального та мінімального значень основних соціально-економічних показників у розрахунку на одну особу

Таблиця 1

Показники	2000 рік			2001 рік			2002 рік		
	max	min	max / min	max	min	Max / min	max	min	Max / min
Промислова продукція (фактичні ціни), грн.	Дніпропетровська обл. 6456,4	Закарпатська обл. 561,6	11,5	Дніпропетровська обл. 7331,6	Закарпатська обл. 637,8	11,5	Дніпропетровська обл. 7589,3	Чернівецька обл. 735,2	10,3
Продукція сільського господарства грн. (порівняльні ціни),	Черкаська обл. 1908,5	Луганська обл. 546,3	3,5	Кіровоград. обл. 2324,7	Луганська обл. 584,1	4,0	Кіровоградська обл. 2387,0	Луганська обл. 636,1	3,8
Заробітна плата, грн.	м. Київ 405,1	Тернопільська обл. 135,0	3,0	м. Київ 548,7	Тернопільська обл. 189,7	2,9	м. Київ 642,9	Тернопільська обл. 237,1	2,7

*2002 рік – за 9 місяців

Реалізація цих заходів сприятиме соціально-економічному росту регіонів, ліквідації дисбалансу їх розвитку і, як наслідок, поліпшенню матеріального становища, можливостей та якості життя населення.

Немирівський Я.В.

ДЕРЖАВА – КЕРІВНА ПІДСИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА

Перехід України до нового, самостійного існування, який відбувся на зламі 80-90-х років ХХ ст., зумовив переосмислення питання про роль та місце держави у житті суспільства. Попередня доктрина про державу як інструмент панування одного класу над іншими класами вже не задовольняє вітчизняне суспільствознавство та політичну практику. У громадській думці починає утверджуватися погляд на державу як на організовану суспільну силу, призначення якої бути інтегратором життя суспільства, упорядником та організатором суспільних відносин.

Таке розуміння місії держави ґрунтується на врахуванні напрацьованих західних авторів, якими зроблено чимало у цьому напрямку. Одним із таких нових для нас і продуктивним для розвитку вітчизняного суспільствознавства є політичний (діяльнісний) підхід до вивчення проблем держави.

Теоретичною основою цього підходу є концепція дихотомії, яка розробляється західними авторами ще з середини ХІХ ст. Чи не першим з авторів, який заклав фундамент теоретичного вивчення цієї доктрини був француз Олександр Франсуа Вів'єн, який у 1845 р. написав працю "Нариси про адміністрацію". На американському континенті над цією темою працював професор Вудро Вільсон (в майбутньому – 28-й президент США), який у 1887 р. випустив у світ розвідку "Вивчення адміністрації". Пізніше дану тему вивчали американець Фр. Гудноу, француз Анрі Шардон, німець Макс Вебер та ін.

Зусиллями цих дослідників була розроблена теорія, що пояснювала побудову сучасної, демократичної держави. На їхню думку, складовими елементами такої держави є політичне керівництво та державна адміністрація. Політичне керівництво (політики) – це ті її органи (державні інституції), які обираються народом (чи призначаються обранцями народу), місія яких – представляти інтереси різних його верств і виробляти (ухвалювати) доленосні для країни рішення. Склад політичного керівництва включає главу держави, парламент, уряд.

Друга складова демократичної держави – це державна адміністрація – фаховий корпус кар'єрних урядовців (професіоналів-чиновників), основне призначення яких – втілювати ухвалені політичним керівництвом рішення у життя. Основна риса цієї частини урядовців – високі професійні знання, навички у сфері урядування та досвід, які вони отримують у процесі спеціальної підготовки та перебуваючи постійно на державній посаді на довічній основі.

Важливими для нас є думки творців теорії дихотомії щодо відносин цих двох частин єдиного державного механізму. Вони виходять з того, що у будь-якій системі урядування існує єдиний керівний центр (як обов'язкова передумова ефективності та відповідальності всієї системи); поряд з таким центром існує (певною мірою автономна) адміністративна підструктура, завдання якої – проведення в життя рішень "обранців народу" – керівного центру. Дуже важливими були думки про відокремлення адміністрації від політики та про необхідність високої професіоналізації урядовців, їх незмінності. Саме таке розмежування сприяло державним інституціям та урядовцям чіткіше визначити їх функції та роль; а зміна політичного керівництва після чергових виборів не повинна впливати на діяльність незмінної державної адміністрації. Контроль, який здійснюють політики над діяльністю адміністрації, вони вважали необхідною умовою розвитку демократії, адже при цьому адміністратори ніколи не зможуть "втручатися" в політику: вони лише будуть дотримуватися вказаних напрямків, що визначені для них політиками

Таким чином, творячи теорію дихотомії було, по-перше, знайдено теоретичне обґрунтування існуванню професійної державної служби (державна адміністрація) та її незалежності від виборців; по-друге, були визначені принципи формування кадрів держави – принцип виборності для політичних урядовців та принцип професійного добору (насамперед через конкурсний добір) для кар'єрних урядовців (професійних чиновників).

Отож для України, яка взяла курс на побудову демократичної держави, здійснює політичну реформу у цьому напрямку, як уявляється, дуже важливо врахувати ідеї, які напрацьовані на Заході у сфері державознавства.

ПРОЦЕСИ ЕВОЛЮЦІЇ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УПРАВЛІННЯ

Вивчаючи цю публікацію, важливо визначити **інформаційний простір управління** (ІПУ) як узагальнений фазовий простір, координатами якого є певні області компетентності інформаційних суб'єктів. У цьому просторі діють закони **інфодинаміки артефактів управління** або, формулюючи трохи інакше, **динаміки інформаційних артефактів** управління, оскільки нас цікавлять не будь-які, а саме **інформаційні артефакти** (ІАр). Контекстом динаміки ІАр є закономірності перетворень не будь якої “узагальненої” інформації, а процеси **обміну** інформацією, ІАр у комунікативних контурах систем управління. Невід’ємними учасниками подібних процесів виявляються також **інформаційні суб'єкти**.

Оскільки слово “динаміка” походить від давньогрецького “динамікос” – “сильний”, можна очікувати появи у контексті динаміки ІАр певних “сил”, які спричиняють певні зміни у середовищі управління. Спробуємо дослідити корені цих “сил”.

Першу групу таких сил породжує “мова”, точніше, її властивості.

Суттєво, що мова, володіючи внутрішньою цілісністю та єдністю, виявляється поліфункціональною системою. Серед її функцій найважливішими можна вважати ті, які зв'язані з основними операціями над інформацією (знаннями людини про реальність) – створенням, збереженням і передачею інформації.

Як правило, виділяють сім рівнів елементів мови: (1) **фонема** для усної мови та **літера** для письмової – вважаються найнижчим рівнем, (2) **морфема** – мінімальний знак, (3) **склад** – структурний елемент слова, (4) **монема** – найменша одиниця з тих, що означаються, так звана “лінійна одиниця, що володіє змістом”, (5) **слово** (або, більш формально, **лексема**) – стандартний елемент повідомлення, (6) **синтагма** – інтонаційно-змістовна єдність, яка визначає у даному контексті та у даній ситуації одне поняття, (7) **фраза** – основна одиниця мови, яка визначає закінчену думку.

Найбільш важливими для ефективної комунікації є, звичайно, три останні рівні наведеної класифікації, бо саме вони і визначають те, що ми називаємо “інформацією”, “змістом повідомлення”. З цього можна зробити висновок, що незакінчені мовні конструкції є хиткими, несталими, а визначені нами “сталі” конструкції – є, так би мовити, “квантами” змісту.

Другу групу “сил”, які впливають на динаміку комунікативних процесів, становлять “сили”, які пов'язані з процесами “інтерпретації повідомлення”.

У процесі комунікації одержувач може сприймати не всю інформацію, яка міститься у повідомленні. Все має такий вигляд, нібито “корисна” інформація “притягується”, а “марна” – “відштовхується” від сприймача, а рівень його поінформованості нагадує міру сили цього “тяжіння”.

Третя група “сил” пов'язана з дуже важливою компонентою комунікативної системи – **контекстом**. Контекст визначається оточенням, у якому здійснюється інтерпретація повідомлення. Контекст може визначатися тематикою лекції, завданням, яку повинна вирішувати людина, метою рішення, яке вона повинна прийняти, розділом знань, знайомство з яким є необхідним для розуміння повідомлення і т. ін. Тобто, виходить, що інформація “багатомірна” або “існує” завжди у певному багатомірному “просторі”, де і відбувається комунікація.

Четверта група “сил” пов'язана із споконвічною проблемою людського мислення – проблемою “складності”. Реальність, яка нас оточує, є дуже складною. Всі науки, наукові теорії, методології, моделі, є ні чим іншим, як винаходами розуму, які мають одну мету – спрощення реальності. Принцип спрощення є наслідком глобального принципу “економії”, який проявляє себе у часткових принципах: **принципі мінімуму дисипації енергії, принципі мінімуму ентропії, принципі економії у мові**.

Усі перелічені “сили” визначають певну динаміку, певні закономірності існування і перетворення інформації у процесах комунікації.

Кажучи про ППУ, найчастіше мають на увазі певну якісну модель простору, субстанцією якого є інформація. Однак, як відомо, знання не існують самі по собі. Їх творцями та користувачами є “інформаційні суб’єкти”, які створюють інформацію, здатні її сприймати, оцінювати та використовувати. ІАр є ні чим іншим, як проекціями ситуацій, подій на “площини” інформаційного простору (або вони складаються з таких проекцій). І це не випадково, оскільки головне призначення будь-якого ІАр – це розуміння, сприйняття.

Первісним станом будь якого ІАр є, звичайно, його **потенційний стан**. Він однозначно характеризується потенційним словником операндів, який у подальшому будемо називати скорочено – **тезаурусом** ІАр. Цей стан повністю визначається інваріантами задачі. Окремі “наближення” стану ІАр до потенційного, називаються квазіпотенційними (наприклад, коли окремі ключові поняття тезауруса необхідно зв’язати певними відношеннями для точного визначення контексту або змісту).

Динаміка комунікативних процесів, які відбуваються у ППУ, пов’язана з двома основними тенденціями: (1) переміщенням ІАр між суб’єктами та (2) зміною рівня компетентності інформаційних суб’єктів завдяки їх взаємовідношенням з певними ІАр. Трансформації, яких зазнає інформація у процесі переміщення, зводяться до трьох основних типів: (1) **реалізація**, тобто перетворення квазіпотенційного представлення ІАр у нормальне (наприклад, “роз’яснення”), (2) **узагальнення**, – зворотна операція, яка пов’язана із “засвоєнням” інформації шляхом її “згортання” у квазіпотенційне представлення, та (3) **трансляція**, – переклад з однієї мови на іншу. Множину взаємовідношень між інформаційним суб’єктом та ІАр можна також звести до трьох основних типів: (1) **поглинання** інформації, тобто її сприйняття, розуміння, яке супроводжується **фільтрацією** – відкиданням “зайвої”, незрозумілої інформації, (2) **навчання**, тобто зростання компетенції суб’єкта, та (3) **забування** інформації, яке можна трактувати як зменшення компетенції.

Не важко помітити, що більшість ІАр можуть знаходитись в одному з чотирьох сталих станів, які, за аналогією, можна вважати “квантовими” рівнями ІАр: **рівнем вимог** (квазіпотенційним), **концептуальним рівнем**, **структурним рівнем** та **рівнем реалізації**. При цьому треба відмітити, що інші стани – можливі, але вони не є стійкими (сталими).

Визначені нами трансформації та операції є **базовими процесами динаміки ІАр**. Все інше, що відбувається у ППУ, – це певна суперпозиція цих базових процесів. Сили, що діють у ППУ, впливають на хід процесів і викликають їх зміни. А нам відомо, що зміни у процесах, які викликаються певними силами, у фізиці саме і називають динамікою. Важливим поняттям, яке характеризує динаміку змін, є поняття **швидкості**.

Наші зауваження про те, що архітектура ІАр є фактично його “геном” знаходять у контексті динаміки ІАр несподіване підтвердження. Уважно придивившись до процесів, що протікають у ППУ, можна відшукати там такі, які дуже нагадують явища **мутації та еволюції**.

Між квазіпотенційним станом ІАр та його реалізацією існує взаємно-однозначна відповідність. Фільтрація може призвести до того, що в ППУ з’явиться нова реалізація ІАр, яка, фактично, походить від певної попередньої архітектури, але сама відповідає вже іншій (найпростіший випадок – трохи скорочений тезаурус, з якого “випали” кілька незрозумілих понять). Якщо така реалізація з’явилася в ППУ і використовується іншими інформаційними суб’єктами, то що це таке, як не ІАр-мутант?

Багатозначність, яка повинна бути віднесена до класу **парадигматичних** відношень, призводить до того, що спроба відстежити та зафіксувати усі зв’язки між термінами та поняттями, які вони позначають, породжує складну мережу їх

взаємозв'язків. У динаміці ІАр парадигматичні відношення віддзеркалюються, в першу чергу, у складі тезаурусів, які, фактично, є результатом спрощення цієї мережі.

Синтагматичні відношення виявляються у тому, що певний полісемічний термін у певному контексті, а значить у певному значенні, “притягує” до себе конкретні інші терміни та поняття. Реалізації для різних контекстів такого терміна будуть відрізнятися одна від одної. Таким чином, можна стверджувати, що у динаміці ІАр синтагматичні відношення віддзеркалюються у складі словників організованості ІАр, у їх структурах, чим закріплюють певні мутації архітектур у ІПУ.

З попереднього можна природним чином вивести трактування еволюції ІАр.

Це дуже складний процес, який розвивається у просторі і часі. Під “простором” тут розуміється ІПУ, точніше достатня кількість інформаційних суб'єктів, розкиданих у ньому. Кожний із суб'єктів, шляхом фільтрації ІАр, може породжувати їх певні мутації. Головний комунікативний процес є складною композицією вже перелічених нами простих трансформацій та операцій динаміки ІАр та більш складних процесів.

На всі ці процеси, якщо вони протікають протягом достатньо тривалого часу, накладаються визначені нами динамічні процеси навчання та забування інформації. Таким чином, еволюція ІАр має не набагато простіший вигляд, ніж еволюція природних явищ, і не може бути описана як однозначний процес, але можна спробувати віднайти для неї **принципи відбору**, які повинні спостерігатися у будь-якій еволюції.

Такими “принципами відбору” у динаміці ІАр виступають: (1) закони збереження, (2) принципи економії, найбільш типовою виявленням яких у комунікативних (і деяких інших суто “людських” процесах) є боротьба із складністю, (3) існування сталих станів (рівнів) для ІАр, (4) деякі закономірності розвитку природної мови та формальних мов і, звичайно, (5) “зовнішні” відносно до динаміки ІАр принципи: соціального розвитку людської спільноти і глобальні закони світової еволюції.

Рижкова С.А.

БУДДІЙСЬКО-КОНФУЦАНСЬКИЙ, ХРИСТІЯНСЬКИЙ, ІСЛАМСЬКИЙ РЕГІОНИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Майже чотириста років розбудова світової цивілізації базувалася на науковій картині західноєвропейській світу, культурних та моральних цінностях католицизму й протестантизму. Наприкінці 20 ст. через поширення негативних наслідків технологічних та соціальних інновацій та знецінення духовних стереотипів об'єднана глобальними технологічними проектами індустріальна цивілізація втратила орієнтири подальшого розвитку. Загострення міжкультурних, міжконфесійних, міжетнічних відносин, екологічна криза технологій, «криза гуманізму», методологічна криза в природознавстві, що спостерігалися протягом 20 ст., привели до розуміння певної системності процесу.

Намагання інтерпретувати негативні наслідки технологічних та соціально-політичних інновацій в кордонах парадигм нормативної науки спричинили появу проблеми адекватності її методології та концептуального апарату. Спроби вирішити проблему адекватності супроводжувалися критичним переосмисленням тези про послідовне вдосконалення науки, технологій, суспільства в кордонах часового проміжку “античність – середньовіччя — новий час”, що була прийнята науковою спільнотою з часів Відродження. Намагання осмислити складові системної кризи, які в кордонах парадигм диференційованої науки зостаються відокремленими, обумовили

виникнення в різних галузях знань сукупності теоретичних узагальнень, методологія і концептуальний апарат яких засновані на концепції циклічної самоорганізації взаємозалежних космічних, геологічних, кліматичних, соціальних, фізіологічних, психологічних феноменів цілісного ієрархічного Всесвіту. Одночасно, всупереч стереотипним уявленням про досконалість сучасних теорій порівняно з “донауковими уявленнями” минулого, виникли припущення про концептуальну близькість системної картини світу древнім моделям просторово-часового континууму, історії людства і сенсу буття людини у Всесвіті та суспільстві. Замість стереотипних уявлень про «донауковість міфів» у науці виникла проблема адекватної інтерпретації символів і алегорій, що були створені в кордонах парадигми духовно-матеріальної цілісності Всесвіту.

Слід відмітити, що методологія і концептуальний апарат системного міждисциплінарного підходу були започатковані в природознавстві. На наш час вони розроблені недостатньо і практично не застосовуються в гуманітарних галузях знань. Однак орієнтація системного міждисциплінарного підходу на віддзеркалення в пізнанні певної цілісності спрямовує на осмислення взаємодії геологічних, кліматичних, світоглядних, соціальних, технологічних аспектів історичного процесу. Так, системне узагальнення даних різних галузей природознавства дає змогу дійти висновків, що, починаючи з 9-8 тис. до н.е., не було геологічних або кліматичних катастроф, які призвели б до повного знищення цивілізованих форм існування людства. Системний підхід до артефактів та текстів, що були знайдені протягом 19-20 ст., до емпіричних узагальнень геології та кліматології, дає змогу дійти висновків, що наприкінці 4 тис. до н.е. в різних регіонах Землі існували технологічно високорозвинені, соціально стратифіковані цивілізації, що були чужорідними тілами в етнокультурному просторі неоліту. До того ж, між ранніми цивілізаціями, часи становлення яких губляться в 5-4 тис. до н.е., існували культурні та економічні зв'язки. З кінця 4 тис. до н.е. періоди становлення, усталеного існування і занепаду відомих цивілізацій, що існували в різних регіонах євразійського та африканського континентів, практично співпадають в часі. Відмінності репрезентуються різним ступенем занепаду державності, економіки, технологій, науки.

Системне міждисциплінарне узагальнення символів текстів та артефактів євразійського та африканського континентів дає змогу дійти висновків, що пануюча в минулому ідея цілісності етичного і космічного обумовлювала поділ системи знань на сакральне езотеричне і профановане екзотеричне. В часи усталеного розвитку цивілізацій сакральні космоетичні концепції визначали етичні цінності особистості і соціальні стереотипи суспільства, культури і догматику релігій, формували мету розвитку науки, методологію та аксіоматичне підґрунтя наукових теорій. В свою чергу парадигми науки обумовлювали можливість, а світоглядні та соціальні стереотипи – необхідність розбудови технологій перетворення речовини та енергії та створення штучних об'єктів техносфери цивілізацій. Сакральне, доступне лише посвяченим, які “звільнили свідомість від морального й наукового невігластва”, та профановане об'єднувалося символами.

Зовнішня простота символу дозволяла застосовувати його як у сакральних теоріях, так і в профанованих культурах релігій, що були і залишилися найбільше поширеними формами суспільної свідомості. Багатопланові символи сакральних моделей просторово-часового континууму, сенсу буття людини у Всесвіті та суспільстві поєднували простоту геометричних і однозначність астрологічних символів, ототожнювалися з числом та структурою і графікою сакральних алфавітів. Удавана простота символу дозволяла фрагментарно зберігати сакральну «ідею» цілісного космо-етичного ієрархічного Всесвіту в часи політичного й економічного занепаду соціуму, що супроводжувався маргіналізацією культури та профанацією системи наукового осягнення світу.

Міждисциплінарна інтерпретація та системне узагальнення символів космогонічних міфів ранніх цивілізацій, дають змогу дійти висновків, що вони певним чином пов'язані з періодом прецесії земної осі (~24-26 тис. років), періодами обертів видимих планет Сонячної системи і резонансами. Так, у міфах “початок сучасного людства” описується як “відродження” в 8-6 тис. до н.е. “попереднього людства” після закінчення глобальних кліматичних та геологічних змін у 13-8 тис. до н.е. Слід зауважити, що хронологічна вірогідність міфів підтверджуються емпіричними узагальненнями сучасної геології, даними астрономічних спостережень та теоретичними моделями небесної механіки. Зіставлення прадавніх текстів з астрономічними даними дає змогу дійти висновків, що:

египтяни вважали, що сучасна епоха почалася тоді, коли схід Сонця спостерігався в зодіакальному сузір'ї Рака (~8650-6500 до н.е.) після періоду руйнування (~10800-8650 до н.е.) попередньої епохи (~15100-10800 до н.е.);

за вченням брахманів сучасна епоха почалася тоді, коли усі видимі планети сонячної системи знаходилися в сузір'ї Овна в ніч із 17 на 18 лютого 3100 р. до н.е.;

прадавні американці першим днем сучасної четвертої епохи вважали 12 серпня 3113 р. до н.е.;

в іудаїзмі, в якому переплелися релігійні концепції східних, західних семітів та египтян, вважається, що світ створено 7 жовтня 3761 року до н.е. в понеділок о 6 годині по опівдні.

Застосування принципів системного міждисциплінарного підходу до осмислення історичного процесу дає змогу моделювати “ядро” цивілізації як відкриту складну самоупоряджену ієрархічну еквіфінальну систему “ докільця – космоетичні архетипи – науково-технологічні концепції – соціальні стереотипи”. Аналіз даних астрономічних спостережень, емпіричних узагальнень геології і кліматології, дає змогу дійти висновків, що протягом історичного часу періоди становлення, розквіту та занепаду цивілізацій певним чином пов'язані зі змінами клімату. Інтерпретація символів текстів та артефактів в кордонах системної парадигми дає змогу висунути припущення, що в часи становлення та розквіту унікальність культурно-історичної цілісності кожної з відомих сучасній науці цивілізацій обумовлювалася пануванням певної світоглядної концепції.

Системний міждисциплінарний підхід до наукових, технологічних, політичних, міжконфесійних проблем сучасної цивілізації, показує, що першоджерела відмінностей у взаємодії між християнським та буддійсько-конфуціанським, християнським та ісламським, буддійсько-конфуціанським та ісламським регіонами глобальної цивілізації містяться у відмінностях древніх концепцій, щодо структури просторово-часового континууму, історії людства та сенсу буття людини у Всесвіті та суспільстві.

Загальновідомо, що спрямування на створення сучасної глобальної цивілізації започаткувалося з епохи Відродження. Основу та виправдання колоніальної експансії територіально, духовно і культурно далеких європейцям регіонів становили різноманітні теорії західноєвропейських мислителів, в яких були вигадливо поєднані:

спрямування Римської церкви, яка з часів розбудови християнства вважала себе носієм традицій Римської імперії, на поширення духовних та соціальних традицій європейців на всі регіони світу;

настанови протестантизму про перевагу європейців, як “обраних Богом носіїв абсолютних цінностей”;

настанови прихильників наукового осягнення світу про те, що метою та змістом буття особистості є “вічний пошук”, що не обмежується ні нормами моралі, ні законами природи;

грунтовані на тезі про поступальний прогрес людства, на теорії про “перевагу прогресивних народів над відсталими”.

Протягом 16-19 століть колонізація європейцями країн Азії й Африки супроводжувалася зневагою “носіїв абсолютних цінностей” до чужих їм релігійних, культурних та побутових стереотипів. Насадження стереотипів західноєвропейської культури в країнах поширення буддизму, індуїзму, даосизму, конфуціанства не призвело ні до активного протистояння, ні до широких реформаторських рухів усередині релігій. Слід відмітити, що в Індії християнській колонізації передувало панування ісламу (Делійський султанат(1206-1287), імперія Великих Моголів (1526-1858)). Однак майже вісімсот років панування ісламу та християнства на теренах розповсюдження індуїзму не змінили його сутності, хоча спричинили появі порівняно нечисленних еклектичних релігійних рухів. Навпаки вплив індуїзму та буддизму, що побудовані на абсолютній релігійній толерантності, спричинив появі певної толерантності в деяких течіях ісламу (12-16 ст.) та поширенню буддизму та індуїзму в християнських країнах (кін. 19-21 ст.). Колонізація ж європейцями країн ісламу супроводжувалася як посиленням внутріісламських реформаторських рухів, так і перманентним – то посиленням, то послабленням – протистоянням Схід-Захід, яке набуло надзвичайного загострення за останнє десятиліття.

Особливості взаємодії християнського, ісламського та конфуціансько-буддійського регіонів світової цивілізації випливають з принципової відмінності космологічних концепцій древності, незважаючи на узгодженість моделей небесної механіки. За визначеннями філологів та істориків регіонами існування мовних сімей ці відмінності умовно можна визначити як архетипи древніх індоевропейців та семітів. Космологічний архетип індоевропейців ґрунтується на моделі просторово-часового континууму, яка репрезентована “споконвічним, ніким не створеним самовпорядкованим Всесвітом, першоелементи” якого в “нескінченних різноперіодних циклах зародження, становлення та руйнування” створюють за “космічним законом незчисленні ієрархічні світи”. На підґрунті уявлень про взаємопов’язаність усіх елементів Всесвіту, яка в усій повноті може бути досягнута цілісним знанням, споконвічні космічні закони самовпорядкування Всесвіту пов’язуються як із локальними і глобальними змінами в гео- і біосфері Землі, так і зі змінами стану суспільства та внутрішнього світу людини. В загальній гармонії періодів зародження становлення та руйнування різноманітних ієрархічних світів свої періоди становлення та занепаду мають релігійні вчення та держави. До речі, за космоетичним архетипом індоевропейців релігійне вчення занепадає протягом п’яти століть і потребує оновлення або докорінної зміни.

Космологічний архетип семітів ґрунтується на креаційних моделях створення в певний час “незмінного” потрійного “небесного-земного-підземного” світу та людини “понадприродною істотою, що існує поза земним” просторово-часовим континуумом “в позачасовому безмежному просторі”. Притаманна космології семітів есхатологія обов’язкового “кінця земного світу” обумовлена “тріхопадінням первісної людини” та подальшим “зіпсуванням людства”, які не дотримуються моральних вимог “понадприродної істоти”. Загальноприйнятним в міфології семітів є різке розмежування сакрального “минулого, коли все було не так, як зараз” та профанованого “сьогодення” певним проміжком “часу руйнувань”. Все, що відбувалося в сакральні часи “особливої епохи першотворення”, яка розглядалася як “вища реальність, взірць реальності” набуло значення парадигми, яка давала змогу “пояснити сьогодення та передбачити майбутнє”.

Загальні для древніх індоевропейців та семітів уявлення про взаємовідповідність “небесного та земного”, сакрального та профанованого на тлі різної космології обумовили існування протилежних етичних архетипів. Етичний архетип індоевропейців ґрунтувався на концепції взаємодії неблаганного космічного закону (наперед визначення в християнстві. С.Р.) та чеснот особистості (свобода волі в християнстві. С.Р.). Результатом взаємодії була “карма”, що визначала ступінь

“хитності свідомості” особистості. За етикою індоєвропейців людина тільки на власний розсуд, при повній байдужості державних та релігійних інститутів до особистої віри або невіри, може спрямовуватися або не спрямовуватися до кінцевої мети буття, яка полягає в приведенні протягом нескінченної кількості перевтілень дисгармонійної “хитної свідомості” у відповідність до гармонійних ритмів Всесвіту, що надасть їй змогу “перервати споконвічний ланцюг перевтілень та визволитися з тенет світу сансари”.

Етичний архетип семітів ґрунтувався на настановах про споконвічну досконалість створеної “за образом і за подобою Бога” людини, що є “вінцем творіння”. З часу “гріхопадіння” обмежене в часі життя людини в “земному” світі визначає після смерті нагороду “довічним” блаженством або покарання “довічним” стражданням душі в “потойбічному світі”. Поступове “зіпсування роду людського” обумовило необхідність здійснення “посередниками між Богом та людьми” повного контролю духовного та соціального буття громади та особистості.

Протягом 17-12 ст. до н.е. “ядро” ранніх цивілізацій поступово занепало, що супроводжувалося послабленням, а в деяких випадках і перериванням зв’язків між ними. В цей проміжок часу на теренах деяких з них розселяються індоєвропейці. Становлення в 11-8 ст. до н.е. нових цивілізацій супроводжувалося перетлумаченням цілісних космоетичних концепцій попередньої епохи, змінами соціальних та моральних стереотипів. Так, майже одночасно протягом 6-5 ст. до н.е. були започатковані буддизм, індуїзм, конфуціанство, даосизм, кодифіковані зороастризм та іудаїзм, яким притаманне звеличення етичної проблематики і нехтування космологією. В 4-2 ст. до н.е. в різних регіонах світу спостерігається спрямування на створення єдиної світової культурної цілісності. Наступний занепад «ядра» цивілізацій в 1-6 ст. супроводжувався знеціненням усталених соціальних та моральних стереотипів, започаткуванням християнства (1-2 ст.) та ісламу (7 ст.), в яких попередні релігії визнавалися неістинними, розпадом світової культурної цілісності, майже повним перериванням політичних та економічних зв’язків між регіонами. Становлення сучасної цивілізації в 8-14 ст. також супроводжувалося перетлумаченням попередніх світоглядних концепцій, відновленням природознавчих теорій та технологій, економічних та політичних зв’язків між регіонами. В 15-19 ст. відбувалося поступове об’єднання цивілізацій Сходу та Заходу в глобальну цілісність.

Однак притаманне етиці древніх індоєвропейців спрямування особистості на самовдосконалення, хоча зазнало різноманітних перетлумачень в джайнізмі, індуїзмі, конфуціанстві, даосизмі, буддизмі, релігії греків, маніхействі, східному грецькому ортодоксальному християнстві (православ’ї) обумовило тяжіння суспільної свідомості до соціально-пасивної моралі в країнах розповсюдження.

Притаманне етиці семітів спрямування особистості на повне і безумовне дотримання в повсякденному житті встановлених догм віровчення, яке зазнало різноманітних перетлумачень в іудаїзмі, зороастризмі, релігії римлян, західному латинському кафолітичному християнстві (католицизмі), різних течіях протестантизму, ісламі, обумовило в країнах їх розповсюдження тяжіння суспільної свідомості до соціально-активної моралі. Тяжіння православ’я до етичних архетипів древніх індоєвропейців, за якими особистість сама вирішує власні проблеми віри або невіри, спричинило те, що православні Церкви не перетворили заповіді Біблії у безсуперечливі моральні настанови та заборони повсякденного життя громадського суспільства. Тяжіння католицизму до норм релігійного та громадського життя Римської імперії спрямувало католицьку Церкву на вироблення єдиних морально-юридичних засад суспільного життя на теренах поширення християнства. Це призвело до повного контролю вищим духовенством католицької церкви громадського та релігійного життя нижчого духовенства та мирян в різних країнах Західної Європи.

Протистояння властивих як ісламу, так і західноєвропейській культурі стереотипів соціальної активності, що ґрунтуються на етичних архетипах семітів, призвело до виникнення множини регіональних і глобальних проблем Сходу та Заходу, які посилюють процеси глобалізації. Як свідчить історія, системна криза світоглядних, духовних, етичних, освітніх, моральних цінностей, хаос духовної дезорієнтації суспільства завжди супроводжувалася занепадом інститутів влади, економіки, систем життєзабезпечення, функціонування яких підтримується професіоналами, посиленням локальних громадянських, міжнаціональних, міжконфесійних, військових конфліктів. Майбутнє суспільства, яке перебуває в стані духовного та економічного хаосу, визначалося малопомітним для сучасників, які рахують його неважливими, конструюванням із беззмстовних шумів хаосу насамперед нової духовної та етичної гармонійної цілісності.

Шевченко О.

ПОСТІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО – НОВА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

В роботах наших сучасників поняття “постіндустріальне”, “інформаційне” суспільство, а також “суспільство професіоналів”, які вживаються для визначення нового типу суспільства ХХ-ХХІ століть у розвинутих країнах стали загальноновизнаними, вживаються дуже часто, а тому глибоко “вкоренились” й у свідомості громадськості. Так само безапеляційно приймаються і основні риси прогресу цього типу суспільства, особливостями якого вважаються перетворення know how, і особливо інформаційних технологій, в головний фактор сучасного прогресу, економічного розвитку країни, а також перетворення професіоналів і центрів їх підготовки в основні критерії розвитку цього ж таки “інформаційного” суспільства.

Але чи відповідають дійсності теоретичні позиції сучасних західних дослідників?

Проблеми теорії розвитку постіндустріального суспільства вже не один десяток років досліджують і критикують західні автори, такі, як Д. Белл, Е. Тофлер, М. Кастельс, антологія “Нова постіндустріальна хвиля на Заході” (М., 1999). На мій погляд, серед робіт дослідників східної Європи, напевно, найповніше відображена позиція сучасних західних дослідників в роботах А.В. Бузгаліна, який вважав, що критика теорій розвитку постіндустріального суспільства повинна доповнюватися ще й критикою практики розвитку постіндустріальних країн (підтверджуючи відомий парадокс: якщо теорія не підтверджується практикою, то тим гірше для практики).

Твердження про якісно новий тип суспільства кінця ХХ початку ХХІ віку занадто перебільшене, оскільки бум інформаційних технологій, різкий ріст ролі професійної еліти в розвитку суспільства характерні, передовсім, лише для західного типу суспільства. Та навіть там якісних змін в розвитку ринкової економіки не відбувається, а тому тези і принципи класичних економічних теорій залишаються дієвими.

З іншого боку, на зміну ейфорії з приводу “постіндустріальних тенденцій розвитку” нинішнього суспільства прийшов прагматичний песимізм: ріст інформаційних технологій веде до протилежних наслідків – до тотальної влади корпоративного капіталу, як єдиної економічної сили. Тобто прогрес інформаційного суспільства – процес невідворотний, який може приносити користь одним і проблеми іншим.

Тобто з упевненістю можна сказати, що постіндустріальні технології, домінування творчої діяльності, необмежено відкритих для користування знань, мотивів і цінностей, пов’язаних із самореалізацією особистості, – все це і є насправді проявом “заходу” епохи домінування суспільної економічної формації. Цей процес породжує новий етап розвитку інформаційного суспільства, який А. Бузгалін називає “глобальною

гегемонією корпоративного капіталу”, тобто влади капіталу як єдиної економічної, соціальної, політичної і духовної сили, влада капіталу, що охоплює весь віт.

Узагальнюючи, можна сказати, що в світі утворився і росте “фіктивний” сектор – сфера, де не створюються ні матеріальні, ні культурні цінності, де переважно виробляються і відтворюються фіктивні блага, призначення яких – трансформація одних форм в інші. Саме цей сектор поглинає левову частку ресурсів матеріального виробництва.

Центром притягання ресурсів, отримання доходів стає навіть не матеріальне виробництво в формі ринку, а діяльність з обслуговування цих ринкових відносин між різноманітними інститутами. Діяльність у цій сфері як найбільш престижна притягує до себе найбільш творчих, здібних, з високим потенціалом новаторів. Відповідно, саме вона стає найважливішою сферою впровадження новітніх, передовсім інформаційних, технологій та зосередження основного творчого і новаторського потенціалу людства, де виділяється еліта “професіоналів”.

Doobko V.A.

CHARACTERISTICS OF THE DYNAMICS OF MULTIPLE-UNIT STOCHASTIC SYSTEMS*

Abstract. We present counter-examples to a conception that the dynamic of a subsystem in a hierarchical system is more chaotic with respect to the variables of a higher level (macrovariables).

1. THE BILINEAR MODEL WITH A LINEAR REACTION UPON DISTURBANCES

Let us consider the system:

$$(1) \quad dx_l(t) = [\alpha_l(t)x_l(t) + x_l(t) \sum_{j=1}^n \beta_j(t)x_j(t)]dt + \sigma_l(t)x_l(t)dw_l(t),$$

$$\beta_j(t)x_j(0) \leq 0, \forall t \in [0, T], \forall j;$$

$w_l(t)$ are Wiener processes being unnecessary independent; $\alpha(t)_l, \sigma_l(t), \beta_l(t)$ are continuous and bounded $\forall l$.

Such models are used in ecology, models in complex economic systems, chemical kinetics, physical systems with a large radius of interaction and so on.

If one introduces the collective variable

$$(2) \quad x_{(n)}(t) = \sum_{l=1}^n x_l(t)\beta_l(t),$$

then the equation will become:

$$dx_l(t) = [\alpha_l(t)x_l(t) + x_l(t)x_{(n)}(t)]dt + \sigma_l(t)x_l(t)dw_l(t),$$

Let us construct the equation for the collective variable $x_{(n)}(t)$ ([1,2]). We shall introduce a new

variable:

$$\begin{cases} z_l(t) = x_l(t) \exp \left\{ - \int_0^t \sum_{j=1}^n \beta_j(\tau)x_j(\tau)d\tau \right\}, \\ z_l(0) = x_l(0). \end{cases}$$

Keywords and phrase. Stochastic equations, bilinear model, hierarchical system, macrovariables, dynamics of subsystems. 1991 Mathematics Subject Classification. 60 J 50, 60 J 60

The equation for $z_{l,n}(t)$ has the form:

$$\begin{cases} dz_l(t) = \alpha_l(t)z_l(t)dt + \sigma_l(t)z_l(t)dw_l(t), \\ z_l(0) = x_l(0) \end{cases}$$

This is a linear stochastic differential equation. It has the following solution for $\forall l = \overline{1, n}$:

$$z_l(t) = x_l(0) \exp \left\{ \int_0^t (\alpha_l(\tau) - \frac{\sigma_l^2(\tau)}{2}) d\tau + \int_0^t \sigma_l(\tau) dw_l(\tau) \right\}.$$

For the initial variables $x_l(t)$, one gets the relationship:

$$x_l(t) \exp \left\{ - \int_0^t \sum_{j=1}^n \beta_j(\tau) x_j(\tau) d\tau \right\} = x_l(0) \exp \left\{ \int_0^t (\alpha_l(\tau) - \frac{\sigma_l^2(\tau)}{2}) d\tau + \int_0^t \sigma_l(\tau) dw_l(\tau) \right\}$$

Let us multiply both sides of this equation by $\beta_l(t)$ and sum them by l :

$$\begin{aligned} & \sum_{l=1}^n (x_l(t) \beta_l(t)) \exp \left\{ - \int_0^t (\sum_{j=1}^n \beta_j(\tau) x_j(\tau)) d\tau \right\} = \\ (3) \quad & = \sum_{l=1}^n (\beta_l(t) x_l(0)) \exp \left\{ \int_0^t (\alpha_l(\tau) - \frac{\sigma_l^2(\tau)}{2}) d\tau + \int_0^t \sigma_l(\tau) dw_l(\tau) \right\}. \end{aligned}$$

This relationship (3), taking into account designations (2), can be represented in the form:

$$(4) \quad \frac{d}{dt} \exp \left\{ - \int_0^t x_{(n)}(\tau) d\tau \right\} = -Q_n(t),$$

$$\text{where } Q_n(t) = \sum_{j=1}^n (\beta_j(t) x_j(0)) \exp \left\{ \int_0^t \sigma_j(\tau) dw_j(\tau) + \int_0^t (\alpha_j(\tau) - \frac{\sigma_j^2(\tau)}{2}) d\tau \right\}.$$

Integrating (4) by t , one finds:

$$\exp \left\{ - \int_0^t x_{(n)}(\tau) d\tau \right\} - 1 = - \int_0^t Q_n(\tau) d\tau.$$

After taking the logarithm of this expression and differentiating it by t , we get an analytical representation for the collective variable $x_{(n)}(t)$:

$$(5) \quad x_{(n)}(t) = \frac{Q_n(t)}{1 - \int_0^t Q_n(\tau) d\tau},$$

Using $x_{(n)}(t)$ in (1) we also can find an analytical solution for the trajectory $x_l(t)$:

$$(6) \quad x_l(t) = \frac{\exp \left\{ \int_0^t (\alpha_l(\tau) - \frac{\sigma_l^2(\tau)}{2}) d\tau + \int_0^t \sigma_l(\tau) dw_l(\tau) \right\} x_l(0)}{1 - \int_0^t Q_n(\tau) d\tau}$$

Comparing expressions (5) and (6), we can see that the rate of chaotization for the subsystem and collective variable dynamics (a macrovariable, control parameter) is the same one. The situation does not change while passing to an unrestricted number of subsystems.

One can make sure of that, for example, by choosing $\alpha_l(t) = \alpha(t)$, $\sigma_l(t) = \sigma(t)$,

$$w_l(\tau) = w(\tau), \forall l, \quad \beta_l(t) x_l(0) = \frac{1}{n} \beta(l; t) x_l(0) \text{ and demanding the existence of the limit}$$

$$\overline{\beta_l(t)x_l(0)} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{l=1}^n \beta(l;t)x_l(0).$$

Thus, indeed, an assumption that the dynamics of a subsystem in a hierarchical system is more chaotic than that of the system, does not confirm.

2. CHARACTERISTICS OF THE DYNAMICS OF SUBSYSTEMS OF THE N-DIMENSIONAL STOCHASTIC SYSTEMS

Assume that multiple-unit developing system element state variables $\{x_l(t)\}_{l=1}^n$, $x_l(t) \in R^1, \forall l = \overline{1, n}$; are solutions stochastic equation system of the form:

$$\begin{cases} dx_{l,n}(t) = (a(x_n(t)) + x_n(t)b(x_n(t)))x_{l,n}(t)dt + \varepsilon(n)dw_l(t), \\ x_n(t) = \sum_{l=1}^n x_{l,n}(t), \quad |x_n(0)| < \text{const}, \forall n \geq 1 \end{cases}$$

where $w_l(t)$ are independent Wiener processes, $\varepsilon(n)$ – is a small parameter and the conditions L_1) hold true:

- 1) $a(x), b(x) < 0$, are continuous scalar functions, bounded up to the their second derivatives;
- 2) $\lim_{|x| \rightarrow \infty} xa(x) = 0; \quad \lim_{|x| \rightarrow \infty} x^2b(x) = 0, ;$

As in previous model equations (4) may be complemented by the equation for the collective variable $x_n(t) = \sum_{l=1}^n x_{l,n}(t)$, and investigate the system

$$(7) \quad \begin{aligned} dx_{l,n}(t) &= [a(x_n(t))x_{l,n}(t) + b(x_n(t))x_{l,n}(t)x_n(t)]dt + \varepsilon(n)dw_l(t) \\ dx_n(t) &= [a(x_n(t))x_n(t) + b(x_n(t))x_n^2(t)]dt + d\eta_n(t) \end{aligned}$$

now are possible, where

$$d\eta_n(t) = \varepsilon(n) \sum_{l=1}^n dw_l(t).$$

When n is finite, and $\varepsilon \approx 0$, then we may consider $\eta_n(t)$ as a small random disturbance and use the corresponding methods of the perturbation theory for investigation of such stochastic systems.

The situation will change sharply, if n increases with no limit: peculiarities of tendency of $\varepsilon(n)$ to 0 when $n \rightarrow \infty$ becomes essential. Formal neglect of $w_l(t)\varepsilon(n)$ as small random items may result in wrong conclusions about the ultimate behavior of $\{x_{l,n}(t), x_n(t)\}$ when $n \rightarrow \infty$.

Assume, that besides the requirements L_1), the requirements L_2) are satisfied :

- 1) $\lim_{n \rightarrow \infty} x_n(0) = x(0);$
- 2) $\varepsilon(n) = \sigma n^{-\alpha}; \quad \alpha > 0, \quad \sigma = \text{const}.$

The question arises: since what values of α disturbance $\eta_n(t)$ can be neglected as a small item when $n \rightarrow \infty$ [1,4]? The theorem from [3,4] answers this question. In our case this theorem is formulated in the following way:

Theorem. Assume that $\square \lim_{n \rightarrow \infty} x_{l,n}(t=0) = x_l(0)$; $x(t=0) = x(0)$ and the conditions L) are fulfilled. Then the sequence of the processes $\{x_{l,n}(t)x_n(t)\}$, which are solutions of (5), while $n \rightarrow \infty$ converges weakly to the solution $\{x_l(t), x(t)\}$, when $\square=0.5$, of the system of equations

$$(a) \quad \begin{aligned} dx_l(t) &= [a(x(t)) + b(x(t))x(t)]x_l(t)dt \\ dx(t) &= [a(x(t)) + b(x(t))x(t)]x(t)dt + \sigma dw(t) \end{aligned}$$

and when $\square > 0.5$ - to the solution of the system

$$\begin{cases} \frac{dx_l(t)}{dt} = (a(x_l(t)) + b(x(t))x(t))x_l(t) \\ \frac{dx(t)}{dt} = (a(x(t)) + b(x(t))x(t))x(t) \end{cases}$$

Let us consider to system (a). The solution for $x_l(t)$ can be represented in the form:

$$x_l(t) = x_l(0) \exp \left\{ \int_0^t (a(x(\tau)) + b(x(\tau))x(\tau)) d\tau \right\}$$

The dynamics (trajectories) of $x_l(t)$ is more smooth in time than the dynamics of $x(t)$ since $x_l(t)$ is a differentiable by t function, and the difference of a Wiener processes which is non differentiable function enters the equation for $x(t)$. Thus, a conception that the dynamic of a subsystem in a hierarchical system is more chaotic, is broken. In this model the dynamics of a macrovariable is more chaotic.

REFERENCES.

1. Doubko V.A., Ryanskiy F.N. and others, *On the look-out for a hidden order*, Dalnauka, Vladivostok, 1995, 124 (in Russian)
2. Doubko V.A., Nesterenko T.V., *On investigation of one class of Ito equations of the bilinear type and their solutions*, Preprint No. 10-96, Khabarovskiy Instituta of Applied Matematiki (1996), 9 (in Russian).
3. Doubko V.A., *Stochastic differential equations in modeling of open systems*, Evolution Stochastic Systems: Theory and applications in Physic and Biology (1992 /VSP/TVP Utrech/Moscov.P.181-190).
4. Nesterenko T.V., *The role of small stochastic disturbances in the dynamics of the N-dimensional stochastic systems of the bilinear type*, Preprint No. 10-96, Khabarovskoye otdeleniye Instituta Prikladnoi matematiki, (1996), 11 (in Russian).

*Doubko V.A., *Modeling of open systems (Some mathematical aspects of modeling)*, First International Scientific-Practical conference "Open evolving systems" (Addition and appendix), Kiev, 25-27.04.02. (2002, Kiev, VMURoL. P.14-31) (in Russian).

ЕКОНОМІКА ПЕРЕХІДНИХ ПЕРІОДІВ

Керівник секції: **Ніколенко Юрій Васильович**

Ніколенко Ю.В., Светлов Б.Т., Зінченко В.М.

ПРО ПРОБЛЕМИ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією з центральних проблем перехідної економіки є приватизація державної власності з метою створення сприятливого для соціально-економічного розвитку ринкового середовища. В різних країнах вона здійснюється не однаково і спрямовується на вирішення корінних соціально-економічних проблем. Так, в Україні приватизація мала б виконати такі три завдання:

відновити соціальну справедливість, передати у власність трудящих створений ними продуктивний потенціал;

створити систему ефективних власників;

принести державі кошти, необхідні для реалізації соціальних функцій, створення ринкової структури і розвитку науки та підтримки технічного процесу.

Однак практика сьогодишньої господарської діяльності переконує, що українська приватизація не вирішила жодного з поставлених питань. Це підтверджується наступним.

Щоб досягти соціальної справедливості, необхідно було точно оцінити вклад кожного громадянина у створення економічного потенціалу, що теоретично можливо, але практично нездійснено. Тому було прийнято рішення про пропорційний і безоплатний розподіл державного майна між усіма громадянами, тобто без врахування фактичного вкладу. Цим була ліквідована потенційна можливість досягнення соціальної справедливості і одночасно – можливість передати майно у розпорядження ефективного власника.

Також держава не отримала від приватизації передбачуваних коштів. За даними Фонду державного майна України, за всі роки (до 2003 р.) загалом від приватизації надійшло грошовими коштами трохи більше 6,5 млрд. грн., з них до держбюджету спрямовано близько 6 млрд. Характерно, що основна частина цих надходжень припадає на останні роки, а саме: в 2000-2003 роках надійшло 4,8 млрд. грн., в той час як за попередні 1992-1999 роки – трохи більше 1,5 млрд. грн.

Наведені дані говорять, що під виглядом приватизації в Україні фактично відбулося розбазарювання державної власності. Так, за деякими оцінками справжня вартість приватизаційного майна, за яке держава отримала трохи більше 1 млрд. дол., становить не менше 100 млрд. дол.

Одна з основних причин такого становища полягає в тому, що більша частина державної власності була передана у приватне користування безоплатно. Так, за 1992-1998 р.р. було передано за приватизаційними сертифікатами, тобто безкоштовно, 8144 підприємств, номінальною вартістю 15,7 млрд. грн. Лише з 1999 р. була розгорнута широкомасштабна грошова приватизація, продано 558 підприємств, номінальною вартістю 4,6 млрд. грн.

Потребує також серйозного вдосконалення господарський механізм використання державної власності. Так, державна власність передається в оренду в основному за ставками, що трохи перебивають поточні витрати на її утримання. Водночас приватні орендарі, як правило, сплачують орендну плату за повними ринковими ставками, тобто більша частина реально сплаченої суб'єктами ринкової діяльності орендної плати

поповнює тіньовий обіг. Реальна і вказана в угодах ставки відрізняються в десять і більше разів. Таким чином орендна плата становить основне джерело формування тіньових капіталів, які здебільшого вивозять за кордон.

Поряд з цим істотно впливає на недонадходження дивідентів на державну частку є непогодженість дій різних державних органів. Наприклад, за сплату належної частки державі несе відповідальність Фонд держмайна, але він не має відношення до управління крупними прибутковими державними компаніями, які підпорядковуються галузевими органами державної влади (“НафтоГаз України”, “Укртелеком” та інш.), які формально управляють, але не несуть відповідальності за виплати державі.

Крім того, за діючим порядком управління державними частками здійснюють насправді не державні адміністрації, яким передане це право, а призначені ними фізичні особи, які не можуть відстоювати економічні державні інтереси на належному рівні хоча б тому, що не мають можливості реально гарантувати відповідальність за свої помилки чи прорахунки в управлінні підприємствами власним капіталом. Практика довела, що віддавати державні частки у господарських товариствах в управління слід юридичним особам, які здатні гарантувати отримання державного належного прибутку своїм майном. Скоріше всього це можуть бути банки та фінансово-промислові групи.

Таким чином, практика приватизації в Україні (як свідчать наведені вище та інші факти) показує, що тут є ще багато проблем, вирішення яких має істотне значення для успішного просування національної економіки по шляху ринкових реформ.

Барна Н.В.

ЕКОНОМІКА І КУЛЬТУРА В СФЕРІ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Проблеми єдності національної культури і економіки у сфері українознавства, як важливого чинника творення української нації, як філософії і політики реалізації національної ідеї у сучасному державотворенні, є чи найменш дослідженими і висвітленими в літературних джерелах. Саме тому ці питання українознавства як науки, навчальної дисципліни та важливого ефективного засобу просвітництва та державотворення, загалом, нині набувають особливого значення задля здійснення намірів людей минулих поколінь борців за волю України щодо відновлення, становлення і розвитку нашої держави. Адже від рівня освіченості, національної свідомості, почуття обов'язку, патріотизму, дієвості що є складовими результативного професіоналізму, безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток держави, рівень національної безпеки та строки забезпечення їй достойного місця серед провідних країн світу.

З цього погляду важливим є визначення основних понять, цілей, науково-методичних, організаційно-технологічних, концептуальних засад та основних джерел науково-методичного, фінансово-економічного та матеріально-технічного розвитку українознавства, як суспільно-економічного, соціально-культурного, духовно-патріотичного фундаменту життєзабезпечення, як основи розробки ідеології стратегії розвитку Української національної держави.

Українознавство в незалежній Україні відродилось і сформувалось як інтегруюча, комплексна наука із серйозним капіталом прикладних та фундаментальних наукових досліджень, методичних розробок, підручників і посібників для навчальних закладів усіх рівнів – від дитячого садочка до вищого навчального закладу. Цього року з участю українознавчих навчальних закладів зарубіжжя видана серйозна фундаментальна

праця – комплекс Програм з українознавства для дошкільних, шкільних навчальних закладів (1-12 класи), вищих закладів та системи підвищення кваліфікації. Фактично створена науково-методична та навчально-просвітницька база. Проте, як наука, українознавство потребує подальших досліджень, поглиблення й розширення масштабів і сфер розвитку. Особливо питань взаємозв'язку економіки і культури.

Ці складні і масштабні проблеми мають постати темою масштабного фундаментального дослідження. Тому варто розглянути чи не найважливіші з-поміж цих питань – єдність економіки, культури, духовності як важливих складових українознавства.

Перш за все, визначимо, що таке "економіка" і що таке "культура".

В енциклопедії дається таке тлумачення. Термін "економіка" (грец. оікопотіке – мистецтво ведення домашнього господарства). Зазначимо, що в самому понятті "економіка" закладено і поняття "культура", що є невід'ємною складовою економіки. В більш широкому розумінні "економіка" означає:

1. Сукупність суспільно-виробничих відносин, які характеризують економічний лад суспільства, тобто базис суспільного ладу, властивий певній економічній формації.
2. Народне господарство даної країни або його галузь (економіка України, економіка промисловості, економіка невиробничої сфери тощо).
3. Наука, яка вивчає закони й специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (напр., економіка транспорту, економіка праці та ін.); категорії виробництва, обміну і споживання; методи та форми організації управління господарством.
4. Поведінка, спосіб діяльності людей у процесі створення, накопичення розподілу та споживання матеріальних благ.

Економічна культура -- система цінностей і засобів громадської діяльності, лояльне ставлення до будь-якої форми власності, поважання успіхів комерційної, підприємницької, фермерської чи іншої діяльності, створення рівних умов для розвитку громадянської ініціативи в усіх сферах економічного життя країни.

"Культура" (латин: – виховання освіта, розвиток) це:

1. Сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини й втілюються в результатах продуктивної діяльності.
2. Сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їх функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки тощо).
3. Рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності (культура виробництва, культура праці; правова, моральна, естетична культура тощо).

Джерелом культури є суспільна праця, здатна практично й духовно перетворювати дійсність (що становить відповідно матеріальну й духовну культуру суспільства) і саму людину.

Не можна не погодитись з енциклопедичним визначенням цього поняття. Але практично воно є значно ширшим, обсяжнішим, далеко виходить за рамки мистецько-естетичних, етичних понять. Культура є складовою діяльності у сфері виробництва,

державного управління, господарства, побуту, освіти, науки, внутрішньодержавних і міждержавних відносин, дипломатії, фізичної досконалості людини тощо, які є чи не найважливішим атрибутом існування і безпеки держави.

Окрім того, слід усвідомити, що не за мовними ознаками, а за рівнем культури, економіки, єдності економіки і культури світова спільнота визначає її місце у сфері загальнолюдської і світової культури, судить про стан і гідність народу, нації серед інших держав світу. Однак без мови нема культури, нема надійної економіки, нема народу, нації, держави.

Володіючи такими якісними складовими, ми, українці, як представники найдавнішої, найбагатшої культури серед національних культур світу можемо гордитися нашими культурно-національними надбаннями. Проте, багато з цих надбань не посіли належного місця в інформаційному світовому просторі.

Щоб збагатити людство надбаннями культури, держава, громадськість мають зробити все аби з різних схронів, куди вона була загнана за часів чужоземного панування, вивести її на світ Божий і тим самим духовно та матеріально збагатити себе і людство.

Варто більш уважно осмислити також саме визначення *"українознавства"*, як науки. Науковці нерідко по-різному тлумачать це поняття. Очевидно, тут виявляється відома істина, що кожен пізнає світ через себе, а бачить не стільки світ у собі, скільки себе у світі. Тому у більшості тлумачень *"українознавство"* розглядається у контексті з історії, літератури, мови, природи, етнології тощо. Проте питання економіки, народного господарювання, соціології, правових відносин ще не знайшли чіткого окреслення в дослідженнях, що, зрозуміло, дещо звужує масштабність українознавства як науки та навчальної дисципліни.

Адже економічна діяльність людини є чи не першоосновою життєзабезпечення як окремого індивіда, так і народу, нації, держави, необхідною передумовою вирішення соціальних проблем науки, культури, освіти, духовності. Ці чинники у сукупності є збудниками і стимуляторами практичної діяльності людей. Річ зрозуміла, від зазначених чинників культури, науки, рівня освіченості і професіоналізму, духовності й патріотизму та ін. залежать результати виробничо-господарської, бізнесово-підприємницької діяльності людини та рівень економічного і соціального розвитку держави і культури. Зміст, обсяги, ефективність та ідейно-політична спрямованість залежать від економіки. В народі кажуть: *"... хто платить – той замовляє музику"*.

В цьому простежується філософія єдності, взаємовпливу і взаємозалежності матеріального і духовного, економіки і культури. Тож, визначаючи мету, завдання і цілі українознавства, як комплексної інтегрованої науки, навчальної дисципліни, засобу просвітництва та формування громадського світогляду, ми повинні визначити співвідносні завдання, окреслюючи тематику і масштаби наукових досліджень, навчально-методичних планів і завдань.

Нам треба це робити з урахуванням українських багатовікових традицій господарювання, генетичної прив'язаності до землі та довкілля, що вирізняються любов'ю до природи і праці, толерантності у трудових і виробничих відносинах, гуманним і шанобливим ставленням до представників інших народів і культур, що оселились на українських землях. Необхідно будувати навчально-виховні програми для різних рівнів навчання, надаючи особливу увагу формуванню потреби до праці, до високої професійної культури, пропагуючи разом з особливим прагматизмом, гуманну потребу творити для сім'ї, родини, держави. Адже багата сім'я спричиняється до збагачення роду, багатий рід сприяє зростанню багатства держави, і навпаки.

Людина з дитячих літ має знати Україну, українство, свою українську землю, з її рослинним і тваринним світом. З-поміж інших складових українознавства слід навчитись раціональному господарюванню і ефективній економіці, бережному ставленню до матеріальних і культурних надбань, до природи та ін.

Ми маємо переконати наших людей у величчі, красі й неповторності нашої природи, багатстві українських земель, річок і морів, земних надр, допомогти усвідомити дітям і молоді, що *бути Українцем означає бути гідним свого походження, своїх дідів і прадідів, всіх українців і всього українства, тобто бути щасливим*. Це почесно і гордо, що ми належимо до одного з найдавніших і найцивілізованіших народів і що українці, як найдавніші хлібороби, поширили у світах збіжжя, ремесла, велику землеробську та побутову культуру, а також обробіток дерева, металу тощо. Справді, важко знайти сферу життєдіяльності, де б українці не посідали якщо не перше, то бодай одне з провідних місць у світовій цивілізації.

Для визначення засад і реалій нашої національної самодостатності, самозабезпеченості та елітності є достатньо матеріалів і фактів нашої прадавньої та новітньої історії.

Багато дослідників як феномен історичного, соціально-економічного та культурно-духовного розвитку України визначають не лише її унікальне геополітичне становище та прадавнє походження пращурів київських русинів, де й генетичні особливості цього народу, специфічні ознаки ментальності – велику прив'язаність землеробів, наділених великою любов'ю до праці та приязню до землі сумлінно обробляли, щадили і берегли свою землю і мали за це багату винагороду. Та на відміну від кочівних народів, що надавали перевагу скотарству та пошукам легшого життя зміною місць територій, перебування, наші предки не покидали рідних споконвічних земель та були постійними тубільцями, найбільш приземленими землянами. Крізь віки, як і їхні нащадки, покидали рідну землю лише під час ворожих набігів, війн чи за іншим примусом.

Стародавні поселення людини на місці заснування Києва, спостерігались як свідчать археологічні дані, ще 10-15 тис. років тому, в період кам'яного віку (т.зв. пізнього палеоліту). У IV- поч. III тисячоліття до н.е., тобто за період неоліту (мідного віку) населення, що проживало на території сучасного Києва, було носієм відомої трипільної культури. Трипільці не лише займалися землеробством, скотарством, вели вдало власне господарство, але й були мисливцями, рибалками. Вони добре знали ремесла: виготовляли керамічний посуд, різноманітні мідні речі, знаряддя праці, ткани постільні приналежності, полотна, одяг. На той час розвивалось побутове та обрядове мистецтво, художній промисел – різні прикраси, глиняні гончарні фігури і посуд, оздоблений орнаментом, пластинчасті браслети, намиста-пронизки, бурштинові намиста. Знаряддя праці, зброя теж мали елементи мистецтва. Вже на той час започатковуються обмін, торгівля, господарські та економічні зв'язки. Найбільш налагодженими торговельним шляхом між Київською Руссю і країнами Центральної та Західної Європи був шлях Київ – Галич – Прага – Регенсбург. Таким чином, Київ X-поч. XIII ст. являв собою один з найбільших економічних, торговельних центрів усієї середньовічної Європи.

Київська Русь була передовою високорозвинутою і могутньою державою свого часу з високим рівнем освіт, науки, культури та господарювання і економічного розвитку. У Києві працювали талановиті ремісники, вчені, поети, художники. Завдяки своїй високій освіченості і культурі Київські купці і торгівці користувалися великою довірою серед іноземних купців. Вони набули слав чесних та правдивих купців серед торговельних партнерів багатьох зарубіжних країн. Це сприяло пошвавленню, розширенню

товарообміну та зростанню економічного потенціалу держави. Київ не лише підтримував широкі зовнішньополітичні і торгові зв'язки, але й дбав про їх постійне розширення. Через Україну проходив шлях "із варяг у греки" та інші торговельні шляхи. Міжнародні торговельні зв'язки стали найважливішим показником високого рівня економічного розвитку Києва IX-X ст. Головними напрямками його економічних інтересів на ранніх етапах історії були Хазарія, Волзька Болгарія, Середня Азія, Іран, Візантія, Північне Причорномор'я, Кавказ. Про це свідчать знахідки арабських і візантійських монет на його території. За роками карбування східні дирхеми охоплюють період з VIII-X ст. Свідчення про Київ того часу зустрічаються у Вірменській хроніці VIII ст. та у творах арабських географів IX-X ст.

Тогочасна Русь-Україна набувала авторитету серед інших держав світу як цивілізована правова держава, у якій права людини, її власності, торговельні (майнові) відносини регламентувались свого роду Конституцією "Руською Правдою". Тому висока на той час культура внутрішньо- і зовнішньоторговельних відносин була привабливим чинником для здобуття України статусу вигідного, надійного торговельного партнера. Надалі у традиціях Руської правди була створена Конституція Пилипа Орлика, визнана як одна з ранніх, найбільш досконалих європейських конституцій, прийнята ще за 100 років до нині загальноновизнаної Конституції США.

Без аналізу історичного розвитку важко реально осмислити сьогодення і тим паче об'єктивно окреслити перспективи. Ми мусимо усунути віками нав'язувану поневоловачами України думку про недорозвинутість української культури, недосконалість мови та загалом меншовартість України і українців. Ми для цього маємо багатющі капітали матеріальної культури давнини, предмети розкопок давніх поселень, що потрясли істориків всього світу, здобутки у галузі природничих наук, ядерної фізики, космонавтики, астрономії, математики, генетики. Це ж ми можемо сказати і про мистецтво, архітектуру, спорт, не кажучи вже про літературу, яка провідною серед чи не найбільших літератур світу. Чужоземні вчені відмічають особливий потяг українців до науки, духовності і мистецтв.

На відміну від інших етносів, які більше прагнули до здобуття матеріальних благ, підприємництва, фінансової справи, українці, поселяючись у чужоземних державах, переймались, здебільшого, освітою, науками, культурою, медициною. Наша діаспора, що нині становить у 64 країнах понад 20 млн., збудувала тисячі українських шкіл і храмів.

Разом з тим серед українців Австралії, Аргентини, Австрії, Англії, Канади, Німеччини є багато підприємців-мільйонерів, що успішно здійснюють будівельний, виробничий, фармацевтичний та новітньо-технологічний бізнес, не кажучи про те, що вони є загальноновизнаними у світах хліборобами.

Важко знайти наукові світові здобутки, де б українці не посідали провідні місця. Наш економіст Туган-Барановський став класиком світової економічної науки. Його теоретичні ринкові розробки щодо інноваційних технологій знайшли поширення у практиці досконалення економічного розвитку Англії, США, Японії і теперішнього Китаю. За його теорією опановують економіку студенти провідних держав світу.

Здійснювані в Україні соціально-економічні перетворення обумовлюють необхідність суттєвого реформування не лише господарсько-правових і суспільно-політичних відносин, але й системи науки, освіти, культури, як основних складових, надто важливих взаємопов'язаних чинників життєдіяльності народу, нації, держави. Адже від ступеня розвитку культури, освіти, науки безпосередньо залежать продуктивність і, загалом, якість і обсяги виробництва та наданих послуг,

результативність суспільної праці. Тому ці складові, ці чинники у системі українознавства слід розглядати як єдиний цілісний механізм, єдиний організм, життєзабезпеченість якого, його продуктивний ресурс залежать від наявності, потужності та якості кожного із зазначених чинників (факторів). Це рівнозначне живому організмові, де кожен орган є його невід'ємною частиною і відсутність одного з них чи кількісна або якісна недостатність, як правило, спричиняється до псування, хвороби чи загибелі цілого організму.

Тому, ставлячи за мету розвиток економіки на макро- чи мікрорівнях, ми повинні аналогічно дбати про відповідний розвиток культури, науки, освіти. Адже від рівня культури, освіченості, національної свідомості, почуття обов'язку, патріотизму, дієвості, що є складовими результативного професіоналізму, безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток держави, рівень національної безпеки та строки забезпечення їй достойного місця серед провідних країн світу.

Нам належить подбати про те, щоб українські діти, школярі, студенти, військовослужбовці навчалися за нашими підручниками і нашими всесвітньо відомими традиціями української школи, української педагогіки, української науки і освіти, а не на перекладених чужоземних посібниках і підручниках, виданих коштом нашої держави з відома високих посадових осіб (з далеко не патріотичних, а, може, й антидержавних міркувань).

Україна, одна з не багатьох з-поміж країн світу, володіє багатівіковим культурним, інтелектуальним надбанням, як-от: наука, література, культура, мистецтво. Втім цей могутній потенціал, на жаль, сповна не використовується; бо не рідко й не має попиту ... не в народі, а в певних сил, байдужих до цієї вседержавної справи.

На часі розробка нових українознавчих концепцій економіки, культури, науки, освіти, їх переорієнтація, відхід від старих стереотипів мислення і діяльності до нових орієнтирів, суспільно-виробничих відносин, які б відповідали сучасним нормам демократичного суспільства, ринковим відносинам та, загалом національним інтересам України.

Проблеми українознавства розглядалися як особливо болючі на III Всесвітньому форумі українців "У майбутнє – в ім'я України", а в резолюції Форуму, яка вищими державними посадовими особами визначалась, як та, що підлягає державному беззаперечному виконанню, зазначена необхідність матеріального забезпечення та всебічної підтримки програми розвитку українознавства.

Серйозної уваги потребує вивчення та розробка економічних питань українознавства. Вони найменш вивчені, їм мало відводиться уваги в програмах, особливо середніх загальноосвітніх закладів, вищих закладів неекономічного профілю. Це помітно збіднює широту знань із самого предмета українознавства, і не допомагає реальному сприйняттю життєвих труднощів, пов'язаних з особливостями становлення та розвитку нашої держави, не формує відповідного світогляду молодої людини, як господаря своєї землі, своєї держави. Люди повинні бути готовими до життя та діяльності саме у нашій державі, яка робить лише перші кроки на шляху входження до системи внутрішніх і міжнародних економічних відносин, до сфери надто прагматичного безжалісного ринку. Вони мусять усвідомити прагматизм ринкових відносин, оволодіти основними елементами теорії і практики цих відносин, окремими елементами, методами, технологіями та поняттями ринку.

Майбутні фахівці різних галузей діяльності і знань мають бути готовими до різних, навіть нестандартних ситуацій, уміти раціонально використовувати майно і кошти, знати ціну часу, шанобливо ставитись до природних ресурсів, екології тощо. А це

означає бути високоосвіченими, висококультурними, патріотичними та, загалом, володіти тими чинниками, які сукупно визначають рівень професіоналізму.

Тут безпосередньо має відбуватися реальний взаємозв'язок виробничо-матеріальних і культурно-духовних чинників. Вони, відповідно, мають спонукати прояв до сукупної зацікавленості учнів процесом навчання та наступною самореалізацією власних економічних знань і здібностей, професійних навичок тощо. Тому, розглядаючи через призму українознавства питання господарювання, виробництва, економіки, менеджменту, маємо розкривати їх соціальну й економічну ефективність не лише з позицій матеріалізму, прагматизму, але й через призму культури, естетики, духовності, дизайну, які відповідають національно-українському світосприйняттю, відповідно до етнічно сформованого генотипу та менталітету українця. Адже українці за своїм менталітетом віддавна відрізнялись з-поміж інших народів потягом до мистецтва й культури, до розвиненої духовності. Не лише самі предмети мистецтва, але й знаряддя праці, військова зброя, домашній і землеробський реманент – усе це містить елементи краси та мистецтва. Тут найбільше виявляється єдність матеріального й економічного з культурно-духовним.

Історично закономірним є те, що при оцінці вартості товарів чи певного матеріалу завжди враховувались естетичні якості, а часом мали і вирішальне значення. Бо ціна товару чи послуги акумулює в собі не лише споживчу (майнову, матеріальну, функціональну) вартість, а й вартість загальну, сказати б, узагальнену, яка "враховує" і культурно-естетичні, екологічні, почуттєво-чуттєві та інші нематеріальні складові вартості товару та ін. І часом важко визначити, виміряти які чинники переважають у формуванні розміру ціни товару та споживчого попиту на нього економічні (матеріальні) чи культурні, естетичні (нематеріальні).

Дослідження цих питань суттєво доповнить українознавство як науку, і пізнання їх у навчальному процесі матиме, окрім іншого, ще й виховне значення. Наша мета – виробити в школяра чи студента не лише науково-естетичний світогляд, а й суспільно-прагматичне, "приземлене" світобачення майбутнього продуцента матеріальних і нематеріальних благ.

Важливим чинником розвитку Української держави на сучасному етапі є розробка стратегії і тактики внутрішньої та зовнішньої економічної політики. Проте за 10 років незалежності не було створено як теоретичних основ розвитку економіки, так і не було розроблено перспективних і поточних планів соціально-економічного розвитку держави. Часті зміни урядів, відсутність наукового обґрунтування реформ, клановість і корумпованість влади, особливо її верхніх ешелонів призвели до того, що за роки незалежності Україна з першої десятки країн світу в 1990 р., опинилась у 1999 р. за сотим місцем, втративши 75 % свого економічного потенціалу (за роки Другої світової війни 40 %). Життєвий рівень населення знизився більш ніж у 8 разів, майже 80 % населення опинилось за межею бідності.

Відсутність програми реформ, бездумне сприйняття нав'язаної Міжнародним валютним фондом та Світовим Банком "шокової терапії" призвели до дії основних руйнівних економічно-фінансових чинників – гіперінфляції, кризи платежів. Бажання якнайшвидше інтегруватись у світову економіку спричинилось майже до повної втрати внутрішнього товарного ринку. Витрати державного бюджету зменшились із 78,2 млрд. дол. США до майже 13 млрд., тобто у 6 разів, в т.ч. на освіту з 12 млрд. дол. США до 1,8 млрд. (у 6,7 раза), на охорону здоров'я – відповідно у 5,3, на культуру – у 13 разів.

Наївна віра на підтримку Заходу провалилась. Впливові політичні партії

спромоглись до руйнування лише старої системи не конструктивного, а деструктивного.

Спад виробництва вітчизняних товарів призвів до наповнення ринку іноземними товарами, більшість з яких при нормальній екологічній політиці могла б вироблятися, та й вироблялась у недавньому минулому в Україні. До того ж, ці іноземні товари здебільшого низької якості, з простроченими термінами або є фальсифікованими, що завдає шкоди здоров'ю людей.

Дивно, але всі державні інституції, уряд пасивно спостерігають за цією товарною інтервенцією, неоголошеною економічною і соціальною війною, створивши штучні перепони вітчизняному товаровиробникові у вигляді надвисоких податків, адміністративно-бюрократичних перепон. Пускаючи на ринок імпортні товари, ми підтримуємо зарубіжне товаровиробництво, збільшуємо там кількість робочих місць, наповнюємо скарбницю іноземних держав нашими грошовими ресурсами. Натомість маємо злидні, безробіття.

В Україні вкрай гострою і небезпечною є проблема працевлаштування, здебільшого для молоді. За звітом Кабінету Міністрів України, у 1998 році на одне робоче місце претендувало 30 бажаючих. Реформи, які перетворили 2,5 млн. інженерів, вчителів, шахтарів, військовослужбовців, професорів у "човників" і посередників, – це основа незлагоди, злиднів і безправ'я в Україні, бо кожен із цих двох з половиною мільйонів підтримує в середньому три робочі місця на Заході й відповідно нищить три робочі місця в Україні. Крім того, люди творчої, кваліфікованої праці не можуть свій розум, інтелект, професіоналізм реалізувати на базарі, де панує ситуація приниження, пригнічення, безкультур'я, лицемірства і насильства, а загалом – деградації суспільства.

В Україні різко скоротилися рівень та якість харчування населення, що призводить до скорочення тривалості життя та негативно впливає на генофонд української нації. У результаті цих дій так званий "курс реформ" обертається втратою в першу чергу економічної незалежності України, економічним геноцидом українського народу: за роки реформ населення України зменшилось більше ніж на 4 млн. чоловік, тривалість життя чоловіків скоротилась до 56 років, а жінок – до 59. І в цей час МВФ в своїх меморандумах вимагає встановити пенсійний вік для чоловіків 65 років, для жінок – 60, чим скоротити соціальні витрати з бюджету.

У такий спосіб ми можемо дочекатись, що через 15-20 років взагалі нікому буде виплачувати пенсії. Хоча за процентним співвідношенням питомою загальною чисельністю населення й пенсіонерів Україна є лідером серед європейських держав, куди, завдяки політиці СРСР, з'їжджалось найбільше пенсіонерів серед усіх республік. Нині кількість пенсіонерів становить понад 30 % населення нашої держави. Ось і думай, що робити.

Україною правлять люди й клани, далекі від її національних інтересів. Для більшості з них Україна сприймається, насамперед, не як Батьківщина чи власна держава, а як офіс для здійснення комерційних грабіжницьких операцій. Віками створені матеріальні блага розкрадені, і більша частина з них, понад дві третини – вивезена за кордон. В Україні 20 сімей-кланів володіють 80 % багатств держави, а решта – 20 % залишено для 47 млн. людей. Лише 2 % людей живе надто багато, а 80 % за межею бідності. За даними податкових служб, у 1994 році менше 10 осіб задекларували свої прибутки, як мільйонери. Нині без всякого остраху їх понад 250. То виникає питання: яким чином, за рахунок яких потуг, заслуг вони такого досягли? Адже в інших державах, щоб досягти рівня мільйонера, цілі династії працюють впродовж віків.

Розкриваючи сутність проблем, їх витoki, ми маємо зорієнтувати молодь на можливості і шляхи подолання існуючих кризових явищ.

Необхідність змін економічної політики, понад усе, стосується проблем становлення вітчизняного підприємництва та товаровиробництва, як матеріальної основи забезпечення буття і розвитку людини, сім'ї, родини, держави. Слід зазначити, що окремі позитивні зрушення в економічному процесі, що відбуваються впродовж останніх років незалежного державного статусу України, ще не можуть компенсувати, ті паралітично-гальмуючі явища, якими оплутане суспільне виробництво, соціальна сфера, наука, культура і котрі стримують його розвиток, не даючи можливостей долучити до державотворення наявні колосальні людські, інтелектуальні, культурно-духовні, природно-матеріальні ресурси, нагромаджені та заморожені резерви розвитку продуктивних сил. Про необхідність докорінної реорганізації системи управління економікою, відповідних змін політичних, адміністративних та соціально-економічних чинників у сфері внутрішньодержавних відносин і вдосконалення діяльності численних інституцій виробничої, невиробничої, наукової, освітньої інфраструктур, повсякденно декларується з найвищих державних трибун, з найширших джерел інформаційного простору. Проте реальні, ефективні зрушення практично не відбуваються внаслідок наявності ряду причин, здебільшого суб'єктивного характеру.

Ми маємо навчити студентів зрозуміти та усвідомити сутність цих проблем у їх комплексному політичному, соціально-економічному, національно-прагматичному розумінні, аби вони, сучасні і майбутні будівничі держави, змогли бути готовими до пошуку шляхів і засобів практичного розв'язання.

Сьогоднішні проблеми, економічні та культурно-духовні, Української нації пов'язані з тим, що значна частина нинішніх працівників різних сфер народного господарства, науки, освіти, культури виявилась не готовою соціально, політично та ідеологічно, чи професійно до життя і праці в умовах здобуття незалежності держави. Окремі з них зумисно створюють спротив становленню і розвитку української держави: як економічним процесам, так і розвитку національної культури, освіти, науки, мови, зростанню рівня національної самосвідомості українців. Це окрема категорія людей, з числа, очевидно, тих "тридцятитисячників" чи "стотисячників", які були заслані до України для організації голодомору, здійснення репресій та фізичного, економічного, морального та духовного винищення всього українського. Вони ж нікуди не ділись, залишились в Україні зі своїми намірами і відповідно формують світогляд своїх ближніх.

Ця категорія людей є хоч і незначною, але найбільш агресивною як за своїм генотипом, так і політичними переконаннями. Разом з ними діють інші антиукраїнські сили, які ще й досі займають місце у системі державного управління, освіти, науки, фінансовій і банківській сферах, політичному житті.

Розкриваючи причинний характер сутності нинішніх кризових явищ, покоління нинішніх українців має знати про те, що, коли національно-патріотичні сили здобували незалежність, боролись за національну культуру, мову, ці антиукраїнські сили "здобували" банки, основні засоби, будівлі, посади в органах державної влади, вивозили віками створений український капітал за межі України.

Загалом з України вивезено приблизно 2/3 капіталу – це чи не найбільше пограбування капіталу української нації, створеного працею мільйонів українців впродовж віків. Таким чином було зліквідоване фінансове забезпечення освіти, культури, просвітництва, книгодрукування, мистецтва. Це негативно відбилось на темпах росту рівня національної свідомості, спричинилося до активізації внутрішніх

антиукраїнських сил, які одержали відчутну політичну підтримку та часом фінансову допомогу з-за меж України. Водночас слід зазначити нерозуміння лідерами партій національно-демократичного спрямування значимості, насамперед, економіки і фінансів, підприємництва, як матеріальної основи розвитку культури, самосвідомості, патріотизму – першооснова національного відродження.

Натомість інші сили, здебільшого комуністи, однопартійці яких спричинились чи не до найбільших людських лих, найактивніше розгорнули антиукраїнську кампанію, пов'язуючі всі нинішні біди з незалежністю України. Нам треба показати їх сутність, роль і місце в історії України. Адже комуністи України різняться докорінно від французьких, польських чи навіть російських не лише назвою: зауважимо, там комуністи французькі, польські, а у нас не українські комуністи, а комуністи України. І тут закладено глибокий і логічний реальний зміст. Як відомо КП(б)У була сформована за межами України – в Росії. До першого складу з 15 членів ЦК було підібрано лише 2 українці. У 1918 р. на 4264 члени КП(б)У припадало лише 130 українців із 30 млн. населення. І так відбувалось майже до початку Другої світової війни.

На підставі об'єктивної інформації ми маємо формувати демократично-патріотичний світогляд молоді, вчити їх терпінню та вмінню виходити з складних ситуацій, покладаючись на власні сили, можливості, продуктивну працю.

Для поліпшення соціально-економічної ситуації в Україні, беззаперечними і нагальними, що вимагають якнайшвидшого розв'язання, є проблеми розвитку підприємництва і особливо малого та середнього бізнесу. Адже в нинішніх умовах фінансового голоду, недорозвинутого інвестиційного ринку відновлення та розвиток потужних виробничих галузей народного господарства хоч є вкрай необхідним, але вимагає багато часу та стає все проблематичним. Натомість середній і малий бізнес є тією легкою "кавалерією", яка здатна без порівняно великих витрат досить мобільно вивести економіку із занепаду. Для здійснення цього Україна володіє відповідними природно-ресурсними, матеріальними, соціальними передумовами. Завдання українознавства полягає у необхідності формування ринкового світогляду учнів. Такі знання і досвід повинні набуватись учнями під час навчання. До малого бізнесу можуть залучатись як окремі особи, так і сім'ї та родини. Треба сприяти відродженню почуттів спільної родинної раці.

Проте активізація підприємництва вимагає усунення існуючих перешкод, здебільшого суб'єктивного характеру. Нинішній стан розвитку цього важливого сектору економіки характеризується як вкрай недостатній.

Останніми роками дещо поживався розвиток малого бізнесу. На початок 2000 року налічувалось понад 12 тис. зареєстрованих малих підприємств з чисельністю працюючих 1,2 млн. чол., понад 5,0 тис. спільних підприємств з прямими іноземними інвестиціями (понад 100,0 тис. працюючих), майже 40 тис. фермерських господарств. У 1998 р. підприємствами малого бізнесу всіх форм власності вироблено продукції (надано послуг) на 12,5 млрд. грн., що становить 8 % загальних обсягів виробництва та послуг. Однак цей сектор ще не займає належного місця в економіці країни, його розвиток ще не набув усталеного і ефективного характеру і далеко відстає від зарубіжних аналогічних показників. За показниками участі (частки) малих та середніх підприємств у суспільному загальнодержавному виробництві Україна у десятки разів відстає від США та передових європейських країн. А частка зайнятого тут працездатного населення в Україні у межах 5 %, тоді як в Італії 73 %, в США і Франції – 54 %, Японії – 78 %. У Польщі, наприклад, на 1 тис. населення припадає 35 діючих малих і середніх підприємств, в Естонії – 25, Росії – 6, в Україні – лише 4.

Для посилення фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу необхідно передбачати запровадження пільгового оподаткування та пільгових умов кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, пільгового виділення ліцензій та пріоритетного виділення кредитних ресурсів Національним банком України, комерційними банками, які кредитують ці підприємства. Необхідно спростити систему оподаткування, щоб вона була простою для управління, прозорою та передбачуваною. Це теж спричиняється до підвищення ознак культури підприємництва, зростання показників економічної та соціальної ефективності народного господарства. З цього погляду особливого значення набуває необхідність піднесення політичної і економічної культури як органів державного управління підприємництвом, так і кадрового потенціалу обслуговуючих інфраструктур. Адже від рівня загальнонаціональної культури, етики, естетики та професійної культури і освіченості, що є невід'ємними складовими загальнонаціональної культури, залежать результати трудової діяльності як окремих членів суспільства, трудових колективів так і суспільства загалом.

З погляду єдності економіки і культури, навчальні програми повинні мати відповідне наповнення проблематикою цих дисциплін щодо раціонального господарювання і ефективної економіки з поєднаннями з високою виробничою й управлінською культурою. Потрібно починати вчити людину працювати з дитячого садка, школи, вузу, переконуючи у доцільності праці, без якої немислиме життя нормальної людини. Вона має знати, як працювати, творити, добувати, домагатись мети і результатів праці, вміти щось досягти, бережно ставитись до матеріальних статків і культурних надбань, до природи, флори, фауни, знати, як краще використовувати, розподіляти, ділитись і примножувати. І все це не має бути ізольованим від життєвої практики, а супроводжуватись реальними життєвими практичними та історичними прикладами. Все це мають здійснювати люди великої духовної і професійної культури, патріоти Батьківщини, що володіють певною сумою знань, легко орієнтуються в інформаційному просторі.

Україна, як одна з не багатьох країн світу, володіє велетенськими природними ресурсами. В українській землі і на ній є стільки різновидів матеріалів, що не помістяться у періодичній таблиці Менделєєва, є також багатовіковий культурний капітал, значні інтелектуальні надбання: всесвітньо відома наука, література, культура, мистецтво. Оволодіння цими знаннями, як невід'ємними складовими українознавства, сприятиме росту загального рівня культури, освіченості, формуванню патріотизму, що разом спричиниться до підвищення рівня професіоналізму, а значить і економічного зростання.

Майбутні фахівці різних галузей господарства, освіти, культури, науки, військовослужбовці мають бути готовим до різних, навіть нестандартних ситуацій, уміти раціонально використовувати майно і кошти, знати ціну часу, шанобливо ставитись до природних ресурсів, екології тощо, а це значить бути високоосвіченими, висококультурними, патріотичними. Володіти тими чинниками, які сукупно визначають рівень професіоналізму, бути спроможними досягти високих результатів практичної діяльності, економічної ефективності з урахуванням власних матеріальних і духовних потреб, суспільно-національної корисності.

Навчально-освітній та виховний процеси мають відбуватись таким чином, аби надавати максимальну можливість розвинути, сформувати і надалі реалізувати сукупність фізичних, природно-генетичних та набутих у процесі навчання здібностей, знань, зацікавленостей. Його слід спрямовувати та налаштовувати до результативної праці, подальшого здобуття загальнолюдських і професійних знань до певних здобутків, реалізації цілей. При цьому має відбуватися взаємозв'язок виробничо-

матеріальних і культурно-духовних чинників. Вони, відповідно, повинні бути предметом сукупної зацікавленості людей, особливо молоді до наступної самореалізації, матеріалізації і економізації власних знань, здібностей, професійних навичок і, загалом, такого важливого і цінного капіталу, як інтелектуальний ресурс. Тому, розглядаючи через призму українознавства, питання господарювання, виробництва, економіки, менеджменту, слід розкривати їх сутність, соціальну і економічну ефективність не лише з позицій матеріалізму, прагматизму, але й через призму культури, естетики, духовності, які відповідають українському національному світосприйняттю відповідно до етнічно сформованого генотипу та менталітету українців.

Дослідження цих питань суттєво доповнить українознавство як науку, висвітлення їх у навчальному процесі матиме не лише пізнавальне, але й виховне значення, адже наша мета – сформувати людині не лише науково-естетичний світогляд, але й суспільно прагматичне "приземлене" світобачення майбутнього продуцента матеріальних і нематеріальних благ.

Зінченко В.М.

ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Трансформаційні перетворення, які проходять в економіці України повинні сприяти розбудові її економіки, поліпшенні соціального стану в країні. В розрізі цього процесу особливу актуальність має питання щодо ефективного використання інвестицій як внутрішніх так і зовнішніх, створення сприятливого інвестиційного клімату і на базі цього створення економічного підґрунтя для стабільного та поступального руху вперед.

Одним із основних питань в незалежній Україні є питання про створення сприятливого інвестиційного клімату, який характеризується як сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та закордонних інвесторів. Такий клімат передбачає захист інвестора від різного роду ризиків, а саме – від фінансових втрат капіталу та доходів. Існує цілий ряд чинників які сприяють подоланню або зниженню ризиків в сучасній економіці України:

- розвиток ринку інвестицій та рівень розвитку продуктивних сил країни;
- діюча законодавча база країни;
- політична стабільність та погодженість дій різних гілок влади;
- розвиток фінансово-кредитної системи;
- статус іноземного інвестора;
- інвестиційна активність населення

Інвестиційне поле країни передбачає використання як внутрішніх так і зовнішніх джерел інвестування. До внутрішніх належать амортизаційні відрахування, прибуток підприємства, внутрішні кредити банків та різних фінансових установ, фінансовий лізинг. Основним зовнішнім джерелом є залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Розвиток інвестиційного процесу передбачає підтримку з боку держави, а саме використання різних методів стимулювання такого процесу. Складовими цього процесу є: податкове стимулювання яке реалізується через зниження податкових ставок, через податкові кредити, через скасування податків при реінвестуванні прибутку і т.д.; фінансове стимулювання яке реалізується через льготні кредити, через прискорену амортизацію; через безвідсоткові кредити; через інвестиційні гарантії і т.д.; інфраструктурне забезпечення яке реалізується через проведення науково-дослідних і

конструкторських робіт, через створення спеціальних митних, експортних і вільних зон і т.д.; стимулювання конкретних інвестиційних проектів яке реалізується через цільове фінансування ресурсозберігаючого обладнання, через сприяння в процесах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, покращення умов праці і т.д.

В сучасних умовах для підвищення ефективності інвестиційного процесу необхідно:

- планомірно і відкрито закінчити процес приватизації;
- необхідно провадити інституційні зміни в психології людей, вчити їх заробляти, споживати, заощаджувати і інвестувати (домогосподарства – це найбільший постачальник інвестицій на ринок);
- запроваджувати “жорсткі” бюджетні обмеження;
- домогтися зменшення тіньового сектору економіки, провести легалізацію тіньових капіталів, сприйняту суспільством, що забезпечить величезний приплив інвестиційних ресурсів в економіку країни;
- необхідно розвивати депозитарну систему;
- готувати відповідні інформаційні пакети для потенційних інвесторів;
- підвищити рівень монетаризації економіки.

Клименюк М.М., Куземко В.М.

ОБҐРУНТУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРҒАНУ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ

Розпочаті процеси регіоналізації суспільного життя в Україні вимагають вдосконалення існуючої системи управління регіонами. При цьому одним з найбільш головних напрямків реформування регіональної влади є обґрунтування передумов та механізмів забезпечення органів регіонального управління достатніми обсягами фінансових ресурсів.

В теоретичному плані процес фінансового забезпечення органу управління можна розглядати в двох аспектах. З одного боку, виконання покладених на цей орган функцій та завдань з управління об'єктом, цілком очевидно, вимагає певного обсягу фінансових ресурсів.

З іншого боку, фінансові ресурси потрібні не лише для функціонування органу управління, але й для його створення. Вони виступають як узагальнюючий ресурс, призначений для формування всіх інших ресурсів (факторів) органу управління, які забезпечують його ефективне функціонування і формують його параметри.

Отже, завдання фінансового забезпечення процесу створення органу управління регіоном, на нашу думку, може бути розглянуте як визначення параметрів управляючої підсистеми.

Слід зазначити, що такий системний підхід до організації органу управління регіоном в регіональному управлінні є новим, хоча самі дослідження проблем раціоналізації системи управління регіоном у вітчизняній науці проводяться досить широко.

В рамках соціально-економічної географії та регіональної економіки українськими вченими досліджено питання сутності, принципів організації та закономірностей функціонування регіонів як об'єктів управління (С.І. Дорогунцов, А.О. Єпіфанов, М.М. Паламарчук, М.Г. Чумаченко та ін.), визначено передумови формування ефективного управління регіональним розвитком (В.А. Поповкін, В.К. Симоненко та ін.), сформульовано основні принципи організації регіонального управління (З.В. Герасимчук, Л.М. Зайцева, Д.М. Стеченко та ін.).

В той же час представниками юридичної науки створена достатньо цілісна теорія місцевого та регіонального самоврядування (М.А. Баймуратов, В.М.Кампо, В.В. Кравченко, М.В. Пітцик та ін), розроблені принципи розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та державною виконавчою владою (А.Р. Крусян, П.М. Любченко, М.Ф. Орзіх та ін.) та ін.

Однак, аналіз зазначених підходів, виявив, що в багатьох випадках деякі пропозиції з визначення оптимальних параметрів управляючої підсистеми регіону є недостатньо обґрунтованими.

Головним недоліком існуючих підходів, на наш погляд, є те, що значна частина з них не повністю враховує принципи та закономірності самого процесу управління. Крім того, при визначенні параметрів органу управління регіоном майже зовсім відсутні формальні розрахунки, які б відбивали кількісну залежність між складністю управління регіоном та потужностями його управляючої системи.

Відповідно, на наш погляд, завдання кількісного обґрунтування параметрів управляючої підсистеми регіону, тобто визначення обсягів матеріально-технічних, людських, інформаційних, фінансових та інших ресурсів, кількісні та якісні характеристики яких будуть достатніми для забезпечення ефективного управління регіоном, можна вважати таким, що потребує подальших теоретичних досліджень.

Параметри управляючої підсистеми визначаються обсягами робіт, які вона має виконувати при управлінні об'єктом. За словами акад. В.М. Глушкова, "будь-яка система управління з точки зору технології її функціонування вирішує три основні завдання: збір і передача інформації про об'єкт управління; переробка інформації; видача керуючих впливів об'єкту управління"[1, 188].

Таким чином, діяльність органу управління носить інформаційний характер, а її функціонування зводиться до збору, накопичення, переробки та видачі інформації. Основу діяльності управляючої підсистеми (як і у виробництві) складають всі три моменти процесу праці: цілеспрямована діяльність, або сама праця, предмети та засоби праці. Однак, предметом праці завжди виступає інформація, засобами праці – технічні засоби її збору та переробки, а продукцією – результати вирішення завдань управління.

Відповідно обсяги робіт управляючої підсистеми можуть задаватися двома способами: як кількість інформації, яку необхідно переробляти за певний проміжок часу, або як кількість задач управління, які потребують вирішення для забезпечення ефективного функціонування (розвитку) об'єкту управління.

За основу в даній статті оберемо другий спосіб. Тоді задача обґрунтування параметрів управляючої підсистеми регіону буде полягати у визначенні ресурсів (факторів) такої кількості та якості, які зможуть забезпечувати ефективний її розв'язок.

В основу розрахунку кількості задач управління регіоном найдоцільніше, на нашу думку, покласти метод декомпозиції системи управління [2,3].

Декомпозиція системи управління здійснюється на основі чотирьох ознак, які в єдності утворюють простір управління: вид керованого процесу, структура об'єкта управління, фаза управління та період управління. Перші дві з них характеризують об'єкт управління, тоді як дві інші відбивають закономірності процесу управління. Кожна отримувана в результаті задача управління являтиме собою елементарну чарунку багатомірного простору управління з координатами: вид керованого процесу, структурна ланка об'єкта управління, фаза управління та ритм управління.

Види керованих процесів в регіоні визначаються змістом регіону як об'єкта управління та метою управління. Проведене нами дослідження показало, що для побудови ефективної системи управління в якості регіону як об'єкту управління найдоцільніше розглядати регіони, утворені на основі адміністративно-територіального поділу, оскільки лише вони мають організаційно завершену систему органів влади. До таких регіонів ми відносимо великі міста, адміністративні райони та області.

Необхідність же комплексного управління таким регіоном вимагає розуміння його як цілісної інтегральної територіальної системи, в основі якої лежать взаємозв'язки між трьома основними підсистемами території: людиною (населенням регіону), виробництвом (матеріальним та нематеріальним) та природою (навколишнім середовищем). Взаємодія цих підсистем між собою утворює мережу суспільних зв'язків в певному регіоні і лежить в основі формування регіональних процесів, які для свого нормального перебігу потребують керуючого впливу: демографічні, політичні, комунікаційні, виробничі, культурно-побутові, рекреаційні та інші. В своїй єдності вони формують складну соціо-еколого-економічну систему.

Управління такою системою, на нашу думку, має забезпечувати збалансоване функціонування та розвиток усіх трьох підсистем з метою всебічного задоволення матеріальних та духовних потреб людей та господарюючих суб'єктів.

Для реалізації такої мети орган управління регіоном повинен виконувати ряд функцій, які характеризують основні, головні напрямки його діяльності. Конкретний набір функцій залежить від наявності тих чи інших процесів, які протікають в певному регіоні.

Як свідчить аналіз, для досягнення збалансованого функціонування та розвитку регіону необхідно виконання таких основних функцій (забезпечення його необхідними ресурсами): в сфері освіти: забезпечення закладами дошкільної, початкової, середньої, спеціальної, технічної, вищої освіти; в сфері науки та культури: забезпечення театрами, музеями, бібліотеками, парками, будинками культури, науковими закладами; в сфері охорони здоров'я та спорту: надання першої медичної допомоги, охорона здоров'я, санітарні заходи, забезпечення спортивними закладами та установами тощо; в сфері житлово-комунального господарства: забезпечення житлом, водо-, тепло-, газо- та енергопостачанням, каналізацією тощо; в сфері торгівлі та громадського харчування: забезпечення об'єктами оптово-роздрібною торгівлі та закладами громадського харчування; в сфері соціального захисту: будинками престарілих, будинками-інтернатами, пунктами надання соціальних послуг, забезпечення громадського порядку тощо; в сфері транспорту та зв'язку: забезпечення транспортними та інформаційними комунікаціями тощо; в сфері охорони навколишнього середовища: забезпечення службами захисту навколишнього середовища; в сфері благоустрою міста: землеустрій, озеленення території, освітлення та прибирання вулиць, збір та вивіз сміття та ін. [4, 186; 5, с.71].

Забезпечення об'єкта управління необхідними для його функціонування ресурсами складає види керованих процесів, кожен з яких, якщо розглядати його не як елемент об'єкта управління, а як складову системи управління, доцільно називати: управління забезпеченням комунальними послугами, управління соціальним забезпеченням і т.д.

В результаті, декомпозиція системи управління регіоном за ознакою "вид керованого процесу" ($k = \overline{1, K}$) дасть змогу отримати значну, але вичерпну кількість керованих процесів у регіоні. Для кожного регіону цей показник буде різним, оскільки метою даного дослідження є лише розгляд методики визначення параметрів управляючої системи, тому для спрощення будемо вважати, що отримано K керованих процесів.

Відповідно до методики декомпозиції, для отримання елементарних задач управління, систему управління регіоном необхідно додатково розділити ще за ознаками "структура регіону" ($l = \overline{1, L}$), "фаза управління" ($p = \overline{1, P}$) та "період управління" ($t = \overline{1, T}$).

Кожен регіон має складну ієрархічну структуру, спільною рисою компонентів якої є те, що в кожному з них протікають всі керовані процеси. Наприклад, велике місто як об'єкт управління може бути представлено у вигляді ієрархії міських районів та мікрорайонів.

Кількість структурних елементів регіону залежить від різних факторів: величина та складність регіону, місце в адміністративно-територіальному поділі тощо. Тому в кожному конкретному випадку можна виділити ту чи іншу їх кількість. Для спрощення будемо вважати, що нам відома структура регіону і кількість її елементів становить L одиниць.

Для управління регіоном необхідно послідовно здійснювати комплекс фаз управління: планування, облік, контроль та регулювання. Відповідно декомпозиція системи управління за ознакою "фаза управління" призведе до поділу раніше утвореної кількості підсистем системи управління на чотири частини, кожна з яких відповідатиме певній стадії процесу управління регіоном. Кількість фаз управління приймемо за P .

Прийняття управлінських рішень здійснюється через певні часові інтервали, які визначають ритм управління. Як показує аналіз, в основному регіональне управління має такі ритми управління: перспектива, рік, квартал, місяць, день.

Однак, цілком очевидно, що при розрахунку ритмів управління для конкретного періоду або якщо в діяльності якогось органу процес управління здійснюється і за іншими ритмами, вказана їх кількість буде іншою. Тому приймемо за умову, що кількість ритмів в нашому випадку становить T .

Проведена на основі всіх чотирьох ознак декомпозиція системи управління дає змогу отримати загальну кількість всіх задач управління, які характеризуватимуть інформаційну ємність процесу управління регіоном.

Розрахунок кількості задач здійснюється за формулою:

$$M^{\max} = \sum_{k=1}^K \sum_{l=1}^L \sum_{p=1}^P \sum_{t=1}^T \bar{X}_{klpt}, \quad (1)$$

де \bar{X}_{klpt} – змінна, яка описує задачу управління процесом k в підрозділі l в фазі управління p і періоді t і може приймати значення 0 чи 1.

В нашому випадку $M^{\max} = K * L * P * T$ задач управління регіоном.

Якщо піддати отриманий перелік задач змістовному аналізу, то стане очевидно, що не всі задачі управління необхідно вирішувати органом управління в даній системі управління. Частина їх виявиться такими, розв'язувати які буде непотрібно або нерационально.

Тому для подальших розрахунків необхідно приймати кількість не всіх задач у системі управління (M^{\max}), а лише тих з них, які потребують розв'язку ($M^{\text{необх.}}$). Саме $M^{\text{необх.}}$ характеризує той обсяг робіт, який має виконувати управляюча підсистема для ефективного управління регіоном.

Розв'язок задач управління становить технологію управління, або функціональну частину управляючої підсистеми. Для її нормального функціонування, як уже зазначалося, необхідні ресурси або фактори, які забезпечуватимуть процес розв'язку задач. В загальному випадку основними забезпечувальними частинами (ресурсами) будь-якої управляючої підсистеми є: кадрове, технічне, програмне та інформаційне забезпечення.

Формування кожного з перелічених ресурсів вимагає певних фінансових витрат. Це дозволяє в якості окремої забезпечувальної частини управляючої підсистеми розглядати фінансові ресурси.

Таким чином, для спрощення приймемо, що управляюча підсистема може бути описана такими ресурсами: управлінський персонал, приміщення, комп'ютерна техніка, меблі, фінансові ресурси.

Вказані ресурси взаємопов'язані між собою. Значення деяких з них може бути визначено лише на основі відомих значень інших ресурсів. Так, наприклад, розміри приміщень, необхідних для роботи управлінського персоналу, залежать від його кількості. В такому випадку необхідно знати норматив витрат відомого в задачі ресурсу для створення одиниці невідомого.

Введемо позначення:

i, j – ресурси, де i – ресурс, який споживається, j – ресурс, який споживає; Y_i, Y_j – кількість ресурсу; a_{ij} – норма витрат ресурсу i , що споживається, для створення одиниці ресурсу j .

Ресурси з відповідними кодами представимо у вигляді таблиці (див. табл. 1)

Таблиця 1

Довідник ресурсів

№ п/п	Ресурс	Одиниця вимірювання	Код ресурсу i, j
1	Фінансові ресурси	грн.	0
2	Персонал	чол.	1
3	Приміщення	м ²	2
4	Комп'ютерна техніка	шт.	3
5	Меблі	грн.	4
6	Час	год.	5
7	Задачі планування	шт.	6
8	Задачі обліку	шт.	7
9	Задачі контролю	шт.	8
0	Задачі регулювання	шт.	9

Нормативи прямих витрат ресурсів у загальному вигляді представлені матрицею a_{ij} в табл. 2:

Таблиця 2

Матриця прямих витрат ресурсів

$i \setminus j$	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
			a_{02}	a_{03}	a_{04}					
1										
2		a_{21}								
3		a_{31}								
4		a_{41}								
5							a_{56}	a_{57}	a_{58}	a_{59}
6										
7										
8										
9										

Економічний зміст нормативів полягає в наступному:

a_{02} – вартість 1м² приміщень (грн.);

a_{03} – вартість одиниці комп'ютерної техніки (грн.);

a_{04} – вартість одиниці меблів (грн.);

a_{21} – кількість квадратних метрів площі, необхідної для забезпечення роботи одного працівника (m^2);

a_{31} – кількість одиниць комп'ютерної техніки, необхідної для забезпечення роботи одного працівника (шт.);

a_{41} – вартість меблів, необхідних для забезпечення роботи одного працівника (грн.);

a_{56} – час, необхідний для розв'язку однієї задачі планування (год.);

a_{57} – час, необхідний для розв'язку однієї задачі обліку (год.);

a_{59} – час, необхідний для розв'язку однієї задачі контролю (год.);

a_{58} – час необхідний для розв'язку однієї задачі регулювання (год.).

Конкретне значення вказаних нормативів повинно встановлюватися за допомогою окремого дослідження.

Розрахунок обсягу необхідних ресурсів здійснюється за формулою:

$$Y_i = \sum_{j=1}^n a_{ij} * Y_j \quad i = \overline{1, n} \quad (2)$$

Не здійснюючи проміжних розрахунків, зазначимо, що послідовність їх проведення відповідає логічному причинному взаємозв'язку між ресурсами.

Спочатку розраховується час, необхідний для розв'язку задач управління всіх типів. На основі знайденої трудомісткості управлінського процесу визначається кількість управлінських кадрів в системі управління. Знаючи кількість управлінського персоналу, можна визначити обсяги площі, меблів та комп'ютерної техніки, необхідних для забезпечення їх роботи.

Остаточним результатом розрахунків стане визначення обсягу фінансових ресурсів. В нашому випадку їх величина може бути розрахована за формулою:

$$Y_0 = a_{02} * Y_2 + a_{03} * Y_3 + a_{04} * Y_4 \text{ (грн.)} \quad (3)$$

Такий підхід до обґрунтування фінансового забезпечення створення органу управління регіоном в сучасних умовах дозволяє кількісно визначити необхідні параметри, які забезпечують його ефективне функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушков В.М. Введение в АСУ. Изд. 2-е, испр. и доп. — К.: Техніка, 1974. — 320 с.
2. Моделирование предплановых решений в управлении производством. И.Н. Ляшенко, Н.Н. Клименюк, Д.А. Калишук, А.И. Килиевич. — Киев: изд-во при Киев. ун-те ИО «Вища школа», 1984. — 128 с.
3. Н.Н. Клименюк. Автоматизированные системы управления предприятиями сборного железобетона. — К.: Вища шк. Головное изд-во, 1984. — 216 с.
4. Разработка новых правил игры в старых условиях / Под ред. И.Мунтяну, В. Попа. Т.3. Органы местного самоуправления в Восточной Европе, на Кавказе и Средней Азии. — Будапешт, 2001. — 822 с.
5. Салій І.М. Українські міста: питання власності і муніципального управління. — К: ТОВ «УВПК «Ексоб», 2001. — 416 с.

ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК АКЦІОНЕРНОГО КАПІТАЛУ

Ринкова трансформація економіки посилила увагу представників економічної науки та практиків до проблем формування та розвитку акціонерного капіталу [1–8]. Але суттєвою науковою прогалиною є відсутність робіт, присвячених дослідженню впливу макроекономічного середовища на його розвиток. Зокрема, в економічній літературі не звертається увага на виявлення кількісного впливу чинників цього середовища на підприємство (на виробничу функцію акціонерного товариства).

На цю обставину звертають увагу як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Так, М.Павловський розглядає макроекономічне середовище з позиції взаємодії базових економічних (гроші, кредит і ринок) та неекономічних інститутів (культури, менталітету, системи управління) [9, 336]. Ф. Емірі і Л. Тріст вважають, що взаємозалежність різноманітних чинників зовнішнього середовища організації перетворює його у бурхливо мінливе [10, 12], складну множинність чинників, на які підприємство зобов'язане реагувати [11, 1-12].

Найперша проблема, з якою ми стикаємося при побудові економетричної моделі, визначення факторів впливу зовнішнього середовища на формування акціонерного капіталу. Врешті-решт світ великий, і було б даремною тратою сил і часу намагатися врахувати у ньому всі фактори. Тому, очевидно, слід обмежити врахування факторів зовнішнього оточення лише тими аспектами, від яких вирішальним чином залежить успішна реалізація потенціалу акціонерного підприємництва в трансформаційній економіці.

Перш за все необхідно створити модель з позицій економічної теорії, сформулювати “якісний вигляд” економічного явища. Найбільш спрощено акціонерний капітал як частину суспільного капіталу країни можна розглядати як суму окремих складових:

$$AK = GK + DIK + OIK + PK \quad (1),$$

де АК – зростання сукупної вартості акціонерного капіталу (вартість акцій за звітний період);

GK – частка держави в акціонерному капіталі;

DIK – акціонерний капітал, зосереджений в руках дрібних приватних інвесторів;

OIK – акціонерний капітал великих інвесторів та інвестиційних фондів;

PK – частка іноземних інвесторів в акціонерному капіталі, що функціонує в межах національної економіки.

У нашому дослідженні дещо абстрактне поняття акціонерного капіталу ми замінюємо показником вартості акцій у звітному році.

Для побудови повноцінної економетричної моделі необхідне формулювання гіпотези щодо всіх типів акціонерного капіталу в рівнянні (1).

Досить умовно можна стверджувати, що державна частка GK в акціонерному капіталі корпоративного сектору саме трансформаційної економіки найбільше залежить від двох величин:

швидкості здійснення процесів роздержавлення (v);

зміни валового національного продукту (ΔY).

Умовно такий функціональний зв'язок можна записати за формулою:

$$GK = f_1(v, \Delta Y) \quad (2),$$

де $f_1^1(v)$ та $f_1^2(\Delta Y)$ є частковими похідними функціями. Згідно з теоретичним базисом, на часткові функції можна накласти такі обмеження:

$$f_1^1(v) < 0, f_1^2(\Delta Y) > 0 \quad (3)$$

Ми виходимо з того, що підвищення темпів роздержавлення, що проходить шляхом акціонування та розпродажу акцій акціонованих підприємств, передбачає зменшення частки держави в акціонерному капіталі приватизованих підприємств. Тобто, залежність між темпами роздержавлення і державною часткою акціонерного капіталу обернена. Пряма залежність державної частки в асоційованій власності від приросту ВВП базується на припущенні, що зміни ВВП характеризують і зміни в прибутках від господарської діяльності держави, зростання якого, в свою чергу, позитивно впливає на можливість інвестування в акціонерний капітал. Дані припущення й відображені в нерівностях (3).

Акціонерний капітал дрібних приватних інвесторів – DIK – також є величиною, залежною від кількох параметрів. Зокрема, можливість інвестування фінансових ресурсів в цінні папери роздрібними інвесторами базується на припущенні, що вона залежить від співвідношення заощадження та споживання, що у більш розширеному вигляді ми подаємо як:

одержуваний прибуток $((1-g)Y)$;

норма сплачуваних податків (g) – абстрагуємось від диференційованого показника і припускаємо єдину для усіх економічних агентів;

ставка за депозитними вкладками (r) .

На теоретичному підґрунті ми, на основі спостереження, виходимо з того, що збільшення прибуткових надходжень підвищує і можливість та схильність до заощадження і вкладення коштів саме в корпоративні фінанси. Зростання ж норми позичкового відсотка знижує ймовірність інвестування в активи акціонерних товариств. Пояснення тут просте: для роздрібного власника капіталу краще вкласти заощаджені кошти під процент у банк, аніж в акціонерний капітал, що пов'язано із вищим ступенем ризику та можливо нижчою дохідністю.

Таким чином, функцію DIK можна виразити таким чином:

$$DIK = f_2((1-g)Y, r) \quad (4)$$

Причому, виходячи із вище сказаного, на часткові похідні функції накладаються такі обмеження:

$$0 < f_2^1(Y) < 1, f_2^2(r) < 0 \quad (5)$$

Великі інституціональні інвестори та крупні акціонери приймають рішення про можливість формування портфелів акцій залежно від рівня дохідності своєї діяльності та від сприятливих макроекономічних умов, зокрема від показника інфляції. Тому бажання таких інвесторів вкладати в акціонерний капітал спрощено зводимо до схеми:

$$OIK = f_3(k, i), \quad (6)$$

де

k – чистий прибуток, отриманий підприємствами національної економіки за звітний період;

i – показник інфляції.

На нашу думку, доцільно припустити, що підвищення чистого прибутку підприємств та збільшення рівня дохідності акціонерного капіталу є основним критерієм, що спонукає інвесторів приймати рішення про доцільність придбання акцій тієї чи іншої корпоративної одиниці. Відповідно, чим вища дохідність на цінні папери, тим більша ймовірність вливання фінансових ресурсів в корпоративний сектор. Що ж до показника інфляції, то закономірно, чим він вищий, тим нижча реальна прибутковість цінних паперів, тим вищий ризик знецінення коштів, вкладених в реальний сектор. У такому випадку для інвесторів корисніше знайти більш вигідне застосування для своїх капіталів. А тому знову маємо пряму та обернену залежність

між аргументом та функцією, що обумовлює вигляд накладених обмежень на часткові похідні функції:

$$f_3^1(k) > 0, f_3^2(i) < 0 \quad (7)$$

Участь іноземних інвесторів в акціонерному капіталі національних підприємств реально обумовлена цілою низкою факторів. Проте, для спрощеного сприйняття ми обмежимо коло цих факторів впливом зовнішньоекономічного паритету купівельної спроможності національної валюти (p). Тобто, ми беремо до уваги купівельну спроможність національної грошової одиниці та динаміку її співвідношення з національними грошовими одиницями інших країн. Зокрема, найбільш доцільно буде використати співвідношення 1 грн. та \$ 1. Тому акціонерний капітал за цим елементом відповідатиме:

$$ПК = f_4(p) \quad (8),$$

де часткова похідна функція зображає нерівність, засновану на гіпотезі щодо прямої залежності бажання зовнішніх інвесторів брати участь в акціонерному капіталі трансформаційної економіки та динаміки співвідношення національної валюти з іноземними як показника стійкості вітчизняної грошово-фінансової системи.

$$f_4^1(p) > 0 \quad (9)$$

Отже, наведені роздуми дають нам можливість створити певну модель якісного опису економічної реальності, пояснення певних процесів, що відбуваються у реальності. При цьому, ми вважаємо, що всі використані змінні не залежать одна від одної, що дасть нам можливість обмежити модель і звести її до системи п'яти рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l} АК = GK + DIK + OIK + ПК \\ GK = f_1(v, \Delta Y) \\ DIK = f_2((1-g)Y, r) \\ OIK = f_3(k, i) \\ ПК = f_4(p) \end{array} \right. \quad \left\{ \begin{array}{l} f_1^1(v) < 0, f_1^2(\Delta Y) > 0 \\ 0 < f_2^1(Y) < 1, f_2^2(r) < 0 \\ f_3^1(k) > 0, f_3^2(i) < 0 \\ f_4^1(p) > 0 \end{array} \right. \quad (1.10)$$

Таку модель прийнято визначати як нестохастичний аналог економетричної моделі. На теоретичному рівні ми інтуїтивно будуємо саму модель, визначаємо змінні, що залежать або не залежать одна від одної, та приймаємо обмеження щодо знаків часткових похідних функцій у зв'язку.

Тепер нам необхідно поставити мету безпосередньо створити модель, яка б дозволила констатувати детальний аналіз реальності; проводити кількісні виміри теоретичних гіпотез та, можливо, прогнозувати подальшу динаміку цікавих для нас показників. Тому вартість акціонерного капіталу ми ставимо у залежність від усіх прямо чи опосередковано впливових чинників:

$$АК = f(v, Y, g, k, i, p, r) \quad (11)$$

Як видно із представлених вище теоретичних міркувань, можна набрати досить суттєву кількість факторів, які так чи інакше справляють вплив на вартість акціонерного капіталу в поточному році. Отож, при побудові моделі братимемо до уваги такі фактори та їх числовий вираз[12]:

			1996	1997	1998	1999	2000	2001
К-сть п-ств, що змінили форму власн.	1	шт.	3416	1288	880	271	139	96
Чистий прибуток підприємств	2	млн. грн.	16891	18517	20096	5131	33427	40747
Грошові доходи населення	3	млн. грн.	40311	9 5006	9 5437	5 6186	1 8691	109391
Платежі і внески	4	%	10,056	94 10,8	10,5	11,3	11	13,7
Ставка за депозитами	5	%	34,3		22,3	20,7	13,5	11,2
ВВП	6	млн. грн.	81519	93365	102593	130442	170070	201927
Рівень інфляції	7	%	39,7	10,1	20	19,2	25,8	6,1
1 грн. до \$1	8	грн.	1,8295	1,8617	95 2,44	4,1304	5,4402	5,3721
Вартість акцій		млн. грн.		3 775,	,7 2814	,3 8908	0,9 1501	9 21610,

Слід одразу відмітити, що вже на першому кроці аналізу виявляється перша складність у формуванні реалістичного аналогу фактичних даних. Певна абстрактність шуканої моделі буде обумовлена тим фактом, що наявна статистична база не дуже обширна. Така ситуація є наслідком дії кількох причин:

по-перше, виникнення самого акціонерного капіталу явище порівняно нове і формуватися у нашій країні він почав лише в роки становлення незалежної економіки України;

по-друге, офіційні статистичні збірники містять інформацію щодо певних елементів майбутньої моделі, починаючи тільки з 1996 року;

по-третє, лише з 1996 року в Україні введена національна валюта – гривня, що дає можливість адекватно оцінювати динаміку представлених показників.

На основі застосування статистичної формули розрахунку коефіцієнта кореляції і побудови матричної кореляції визначаємо ступінь колінеарності (взаємозалежності) і вилучаємо окремі фактори, а саме: x_2 та x_8 . Вилучення саме цих факторів можна аргументувати тим, що x_6 (ВВП) є категорією більш всеохоплюючою, що спонукає до використання її в здійснюваному дослідженні.

Побудова макроекономічної економетричної моделі за методом виключень дає змогу бачити усі фактори моделі одразу, при цьому початкове рівняння регресії матиме вигляд:

$$y = b_0 + b_1x_1 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_6 + b_7x_7 + e,$$

де y – залежна змінна; x_1, \dots, x_7 – незалежні змінні, або фактори;

b_0, b_1, \dots, b_7 – невідомі параметри, e – випадкова величина або помилка.

Розв'язавши рівняння мінімізації суми квадратів відхилень, ми визначаємо, що шукана модель має вигляд:

$$y = 18321 - 6,9x_1 - 0,0075x_3 - 0,008x_4 - 0,003x_5 - 0,00371x_6 - 72,52x_7$$

Перевірка моделі на адекватність передбачає її перевірку за F-критерієм Фішера.

У нашій моделі, відповідно до знайдених коефіцієнтів при незалежних змінних, теоретичне значення залежної змінної y буде представлено наступним чином:

у	1996	1997	1998	1999	2000	2001
млн. грн.						
Реальне	421,6	775,3	2814,7	8908,3	15010,9	21610,9
Теоретичне	8720,344	7983,152	6321,301	14109,730	14205,276	15642,585

Навіть без статистичної аргументації видно, що отримані результати залишають бажати кращого. Складність оцінки даної моделі за критерієм Фішера полягає у тому, що ми маємо недостатню кількість спостережень для визначення ступенів свободи параметрів даної моделі. Як було вказано вище, відсутність статистичної бази обмежує можливості дослідження. Тому з певним ступенем умовності і рівнем помилки в 10 % за $F_{кр}$ ми візьмемо $F_{6;1;01} = 5,89$.

Коефіцієнт детермінації в нашій моделі дорівнює 43 %. Це означає, що вибрані фактори як незалежні змінні на 43 % пояснюють зміну залежної змінної у. На основі знайдених коефіцієнтів та коефіцієнта детермінації, розрахуємо часткові критерії для кожного фактора моделі, для того і виключаємо в змінну x_4 . Це означає, що із майбутніх моделей виявлення чинників і рівня їх впливу на вартість акцій в українській економіці виключається розмір коефіцієнта платежів і внесків з грошових доходів населення до державного бюджету.

Оскільки модель виявилася неадекватною за встановленими параметрами, слід повернутися до етапу побудови нової моделі з урахуванням виключеного фактора.

Нова модель, основана на використанні п'яти факторів у розрахунках матиме вигляд:

$$y = 39440,56 - 15,94x_1 - 0,08x_3 + 0,035x_5 - 0,03x_6 - 338,18x_7$$

Згідно зі знайденими показниками, співвідношення теоретичного і фактичного значення залежної змінної представлено у таблиці:

		1996	1997	1998	1999	2000	2001
Фактичне	млн. грн.	421,6	775,3	281,7	8908,3	15010,9	21610,9
Теоретичне	млн. грн.	29334,71	14156,14	21965,03	27408,50	26409,05	32867,74

Після розрахунку коефіцієнтів чотирьох факторної моделі, вона виглядатиме так:

$$y = -17087,7 + 0,36x_1 - 0,00048x_3 + 0,19x_6 + -16,9x_7$$

При цьому співвідношення теоретичних і фактичних даних максимально наближуються до одиниці:

		1996	1997	1998	1999	2000	2001
Фактичне	млн.грн.	4216	775,3	2814,7	8908,3	15010,9	21610,9
Теоретичне	млн.грн.	279,80	1268,72	2806,90	8105,00	15692,24	21389,04

Як видно із проведених розрахунків, знайдена модель може бути адекватною дійсності (критерій адекватності моделі становить 65,01 при критичному показникові 5,89). Теоретично прогнозовані значення близькі до фактичних. Згідно з розрахованими показниками, вибрані фактори на 99,6 % пояснюють зміну залежної змінної у. Такий показник вказує на правильність вибраного шляху та говорить про реальну можливість здійснення прогнозів на майбутні періоди. Тому, здавалося б, можна зупинитися на знайдених результатах. Однак, проблематичність виникає зі значимістю окремих факторів. Адекватність часткових критеріїв знайдених коефіцієнтів при незалежних змінних дає негативні показники:

		$t_{кр} = 12,76$
B_0	-17087,73	t
B_1	0,3556537	0,421366008
B_3	-0,000485	-0,159136101
B_6	0,1901292	10,163705
B_7	16,952367	0,269530095

Проведення подальших розрахунків і створення двох- і трьохфакторних моделей:

$$y = -16962,3 + 0,49x_1 - 0,0004x_3 + 0,19x_6 \text{ та } y = -17200,1 - 0,52x_1 + 0,19x_6$$

показало, що розраховані дані дають підстави прогнозувати шуканий показник, однак значимість використуваних факторів залишається невисокою.

Тобто, багатофакторна лінійна регресія існує на практичному рівні і навіть дозволяє прогнозувати майбутні результати функціонування господарської системи, однак вона не повністю досконала з точки зору використання даних. Таким чином, як не прикро це визнавати, на сьогоднішній день відсутні передумови для створення повністю відповідної теоретичним вимогам економетричної моделі, яка давала б можливість отримувати прогнозовані результати, адекватні дійсності, і використовувати максимальну кількість факторів, які були б значимі для пошуку. І проблема тут не просто у недостатньому обґрунтуванні підібраних факторів чи відсутності зв'язку даних факторів з результуючою величиною y . Як показали розрахунки, коефіцієнт детермінації, що характеризує ступінь пояснення залежної змінної незалежними, дуже високий при включенні до розрахунку багатьох факторів, а це дає підстави сподіватися, що велика кількість чинників, що вводиться в модель, є позитивним моментом пошуку і дає сподівання на серйозність розробленої моделі й усебічний розгляд проблемних моментів. Однак головна складність полягає тут у недостатній кількості даних. Адже чим більша кількість застосованих факторів, тим більшою має бути кількість спостережень (тривалості звітного періоду) для підвищення ймовірності адекватності факторів. У випадку нашого дослідження це тим більше важливо, що прогноз стосується макроекономічної за своєю суттю величини; кількість спостережень мали б у ідеалі сягати кількох десятків. Однак, тривалість самого трансформаційного періоду у нашій країні ледве обмежується одним десятиліттям, не говорячи вже про виникнення акціонерного капіталу, реальний процес формування якого можна датувати близько 1995 року. Недостатня кількість даних не дозволяє, крім того, і правильно оцінити адекватність знайденої моделі з максимальною кількістю включених факторів.

Основні висновки, які можна зробити з проведеного дослідження, полягають у таких моментах.

По-перше, можна однозначно стверджувати, що на вартість акцій, а тому й на динаміку величини акціонерного капіталу в країні впливає велика кількість чинників макроекономічного середовища. Розглядаючи макроекономічне середовище як єдине ціле, ми переконані, що кожна ланка виробничих відносин національної економіки підлягає його агрегованому впливові. Аналізуючи коваріаційну залежність між вартістю акцій та відібраними аргументними факторами, можна констатувати присутність зв'язку різного ступеня щільності (від 0,185 до 0,95), що підтверджує нашу теорію стосовно впливу елементів сфери макросередовища на функціонування корпоративного сектору.

По-друге, як підтверджують результати побудови моделей з різною кількістю результуючих змінних, за своєю суттю багатофакторна лінійна регресія *може і повинна* бути побудована, і включати вона має значну кількість показників, проте складність побудови моделі з використанням значимих факторів основана на складності та нестабільності самого макроекономічного середовища в трансформаційному середовищі. Тому, на думку автора, найкращим вирішенням поставленого завдання на сучасному етапі буде побудова залежності щодо динаміки вартості акціонерного капіталу від кожного окремо взятого фактора, і, аналізуючи отримані значення, можна з певною мірою умовності прогнозувати динамічні коливання вартості акціонерного капіталу в залежності від коливань показників вибраних чинників.

Перелік посилань:

1. Безчасний Л.К. Інноваційна складова економічного розвитку / Інститут економіки НАН України. – Київ, 2000. – 262 с.
2. Г. Куліш Формування структури капіталу підприємств //Ринок цінних паперів України, 2001. – № 3-4.
3. Жаліло Я.А., Лукацій В.С., Сменковський А.Ю. Корпоративні інтереси і вибір стратегічних пріоритетів економічної політики /Національний інститут стратегічних досліджень; Центр антикризових досліджень. – Київ, 1999. – 60с.
4. Кваснюк Б.Є., Геєць В.М., Зверков М.І. Трансформація моделі економіки України. Ідеологія, протиріччя, перспективи / Інститут економічного прогнозування НАН України / за ред. В.М. Геєця. – Київ: Логос, 1999. – 497с.
5. Клейнер Г. Управление корпоративными предприятиями в переходной экономике //Вопросы экономики. – 1999. – № 8. – С. 64-68.
6. Мильне Б. Крупные структуры – „локомотивы экономики” //Вопросы экономики. – 2000. – № 2. – С. 141-146.
7. Радьгин А. Внешние механизмы корпоративного управления и их особенности в России //Вопросы экономики. – 1997. – № 8. – С. 80-98.
8. Рибалкін В., Мамічева Л. Акціонерна власність – внутрішня основа формування і функціонування соціального ринкового господарства //Економіка України. – 1998. – № 2. – С. 51-59.
9. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст. – К.: Техніка, 1999.
10. F.M.Emery and E.L. Trist “The Causal Texture of Organizational Environments”. Human Relations, vol. 18 (1963).
11. Child, John: “Organizational Structure, Environment and Performance: The Role and Strategic Choice”, Sociolgy, vol. 6 b(1972).
12. Статистичний щорічник України. – Київ: Техніка, 1997-2002. .

Кобзистий М.О.

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: ПОКАЗНИКИ ВВП ТА ЙОГО ДИНАМІКА

Продумана економічна політика та стратегія розвитку національної економіки є чи не найголовнішою підвалиною, що визначає подальший розвиток нашого суспільства. Формування оновленої структури української економіки, механізмів її успішної реалізації – одне із ключових завдань сьогодення. Структурна політика, як одна зі складових загальнонаціональної, покликана сприяти підвищенню ефективності функціонування вітчизняної господарської системи.

Говорячи про ті чи інші зміни в національному економічному просторі, ми ведемо мову про структурні зрушення різного характеру та спрямування. З нагальною потребою у здійсненні структурних перетворень в економіці України погоджуються більшість дослідників, однак, на нашу думку, дуже важливо визначити місце і роль структурних зрушень у загальнонаціональному вимірі: чи мають вони стати лише результатом втілення структурної політики держави, чи мають стати фактором її впровадження, тобто, чи впливають структурні перетворення на формування майбутньої загальнонаціональної політики.

Структурна перебудова економіки є однією із необхідних умов становлення ринкової рівноваги, ефективного функціонування усіх механізмів ринку. Таким чином,

ми можемо констатувати, що оптимальна структура господарської системи є основою для стабільного розвитку суспільства. Особливістю вільного ринку є те, що структури на ньому складаються переважно природним шляхом, в результаті взаємодії господарюючих суб'єктів. Завдання структурної політики тут полягає у коректуванні структурних трансформацій, їх підтриманні або зміні спрямованості.

В транзитивних умовах склалася ситуація, обтяжена рядом факторів. Перш за все слід відмітити, що структурні зрушення в пострадянських країнах охопили одночасно всі сфери діяльності суспільства. Трансформація одночасно пронизала всі рівні – від рівня конкретного індивіда до макроекономічних вимірів. По-друге, характер трансформаційних структурних зрушень досить важко передбачити, оскільки вони не підлягають регламентованій дії економічних законів і категорій вільного ринку. По-третє, структурні зміни в перехідних умовах носять досить хаотичний характер. Це можна пояснити наступним чином: держава, як тоталітарна сила, вже не контролює повністю господарські процеси, а вільний ринок ще не регулює об'єктивний процес трансформацій. Крім того, структурна перебудова в умовах трансформації має здійснюватися одночасно зі стабілізацією, що певним чином обмежує результативність структурних зрушень. По-четверте, має місце деформування характеру самих зрушень: дуже часто вони не тривалі і не стабільні.

Таким чином, формування та реалізація політики структурних перетворень в трансформаційний період – процес особливо відповідальний і трудомісткий. Особлива складність тут полягає в тому, що ми, не маючи ринкового середовища, бажаємо вже мати оптимальну структуру ринкової економіки. Ті функції, які покладені на ринкове регулювання, в трансформаційній економіці покладаються на структурну політику. Тобто, планування потребують і самі структурні перетворення, і їх характер та спрямування, і механізм здійснення. Наступний проблемний момент – ігнорування процесів неконтрольованих структурних зрушень, що не сприяє позитивним результатам. Досвід свідчить, що при формуванні структурної політики, ні в якому випадку не можна залишати поза увагою тих перетворень, які мають місце в національній економіці і, перш за все, носять негативне спрямування. У цьому зв'язку дуже важливим є дослідження характеру структурних змін, що дасть можливість не просто нівелювати від'ємний результат, а можливо й повернути вектор їх дії у позитивному напрямку. На жаль, ми мали можливість впевнитися, що недооцінка спонтанних структурних зрушень у виробленні макроекономічної стратегії, що мала місце на початковому етапі реформування в Україні, сприяла поглибленню структурної кризи.

Отож, з усього викладеного вище можна підсумувати, що структурні зрушення в економіці країни є важливим показником результативності економічних перетворень. І саме спрямованість, темпи та характер цих зрушень мають стояти на вищих етапах формування економічної політики країни.

Як можна впевнитися із практики, структурні зрушення охоплюють усі площини життя суспільства. Найбільш типовими виразниками результативності економічних реформ є макроструктурні зрушення в економіці країни, в галузевій структурі економіки, в регіональній структурі та ін. Показники інтенсивності структурних зрушень виносяться на рівні загальних та окремих підсистем.

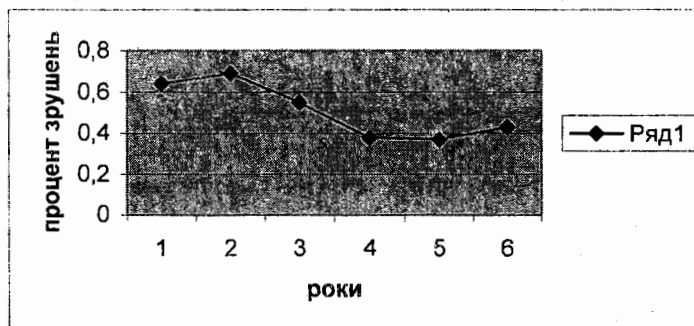
Більшість дослідників схильні починати аналіз результативності структурної політики та структурних зрушень в загальнонаціональному вимірі з дослідження динаміки структурного зрушення ВВП. Причому, найбільш чітка картина отримується в результаті порівняння його відносної частки у порівнянні з іншими країнами, групами країн або ж із загальносвітовими показниками.

Структурні зрушення ВВП України у порівнянні зі структурними зрушеннями ВВП у країнах ЄС за 1996- 2001 роки [1] :

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Середньорічний індекс структурних зрушень (%)
Ріст ВВП України	-10,0	-3,0	-1,9	0,2	5,9	9,1	-0,017
Ріст ВВП в країнах ЄС	1,6	2,5	2,9	2,6	3,3	1,6	2,41
Відносна частка ВВП України у порівнянні з ВВП країн ЄС	0,64	0,69	0,55	0,38	0,37	0,43	
Приріст ВВП на душу населення в Україні	21,6	13,8	-16,2	-26,5	3,3	20,6	2,77
Приріст ВВП на душу населення в ЄС	4,7	5,0	4,5	4,8	5,9	2,8	4,61

Як свідчать дані, скорочення економічного потенціалу України призвело до того, що відносна частка її ВВП у порівнянні з країнами ЄС всього за шість років скоротилася на 0,21 процентних пункти. Причому, аналізуючи наведені цифри, ми маємо змогу констатувати відсутність стабільності і трендового спрямування у показникові структурних змін ВВП України. Значні перепади показника ВВП на фоні загального скорочення у світових масштабах неприємні не тільки з точки зору відсутності сталості економічного розвитку, але й є загрозою економічній безпеці країни. У той час, як на європейському рівні структурні зрушення ВВП призвели до його зростання майже в 2,5 рази, відповідний показник відносної частки ВВП зазнав на міждержавному рівні скорочення.

Структурні зрушення ВВП України в процентах від країн ЄС



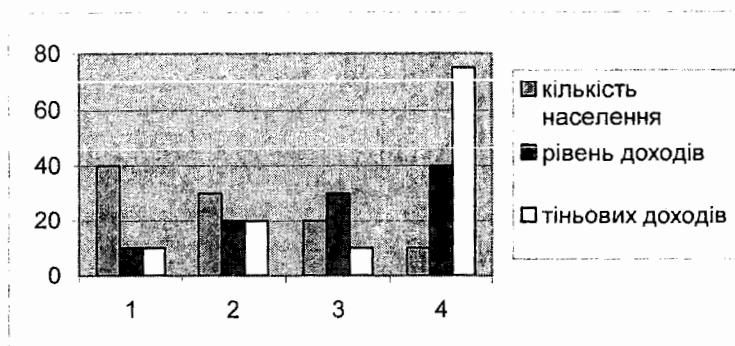
Приріст ВВП на душу населення в країнах ЄС відбувається в середньому в 2 рази швидше, аніж в Україні. І це при тому, що номінальне його значення приблизно в 30 разів перевищує рівень вітчизняного ВВП.

Таким чином, динамічні зрушення у відносній величині показника ВВП за роки незалежності підсилюють переконання про необхідність здійснення більш чітких і конкретних заходів у сфері макроекономічної політики.

Оцінка структурних зрушень ВВП в Україні, як і в більшості країн СНД ускладнена наявністю значного тіньового сектору економіки. Згідно з інформацією, взятою з Послання Президента України до Верховної Ради України, за 2002 рік тіньові операції в економіці України сягнули близько 50 % ВВП. За оцінками професора

⁹ Розраховано автором на основі даних Статистичного щорічника України за 2002 рік.

В.О. Мандибури, відсутня офіційна інформація щодо доходів щонайменше 20 % населення країни, що, згідно з експертними оцінками, отримують близько 40 % сукупних доходів усіх фізичних осіб, до 75 % яких обертаються в тіні [2, 68-69].



Така картина, по-перше, свідчить про певну віртуальність проведення оцінки структурних зрушень у показникові ВВП, оскільки ми маємо змогу оперувати лише офіційними даними, а розміри тіньового обороту, незважаючи на використання різноманітних методик, на жаль, можна визначити лише приблизно. А по-друге, приховування значної частини доходів свідчить про існування структурного зрушення у самій економіці між офіційним і тіньовим сектором на користь останнього. Глибина ж цього зрушення буде визначатися динамікою різниці між офіційними і тіньовими оборотами в країні.

На думку О.Ю. Красильникова [3], крім зрушень у тіньовому секторі, на зрушення в структурі ВВП впливає і так званий віртуальний продукт. Він з'являється в результаті виникнення стійкої заборгованості підприємств одне перед одним, кризи неплатежів, негрошових форм розрахунків, податкових звільнень, сурогатів цінних паперів та ін. і підпорядкований переважно керівникам підприємств та посадовим особам.

Таким чином, має місце невідповідність номінальних та реальних обсягів фінансових потоків в перехідній економіці. Причому, на думку того ж О.Ю. Красильникова [8], відбувається підміна змісту мікро-, макро- і мезозрушень змістом нанозрушень – тобто, структурні зрушення різних рівнів є похідними інтересів окремих осіб, тобто, економічний розвиток регламентується переважно особистисним впливом. Таку ситуацію можна розв'язати лише шляхом застосування радикальних і рішучих заходів стабілізаційної і структурної політики.

Виходячи із викладеного вище, автор стверджує, що позитивні структурні зрушення є запорукою виходу української економіки на якісно новий етап розвитку. А проведення позитивних структурних зрушень має стати ні чим іншим, як результатом твердої і виваженої структурної політики. І як би не намагалися деякі дослідники відмежовуватися від державного втручання в економіку, на нашу думку, саме на етапі трансформаційних перетворень країні як ніколи потрібна тверда державна політика і коригування поточних змін. Ринок ще не здатен виконувати своїх функцій. Тому для подолання економічних дисбалансів та виходу із загальноекономічної трансформаційної кризи нам просто неможливо обійтися без державного регулювання економіки. Мова не йде про тотальне підпорядкування економічних відносин державним органам. Тут йдеться про необхідність здійснення регулюючої і координаційної ролі держави.

Досвід країн з перехідною економікою свідчить, що там, де держава відмежовується від активних дій, структурні диспропорції ще більше поглиблюються, а там, де проводиться послідовна державна політика, має місце поступове вирівнювання структурних диспропорцій. Адже економічні суб'єкти схильні діяти згідно з власними інтересами, що закономірно викликає ігнорування певних ключових моментів суспільного розвитку. Тому на перехідному етапі дуже важливо, щоб спрямованість

структурних зрушень координувалася саме державною владою, основною метою стратегії якої має стати економічне зростання та підвищення добробуту населення.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Статистичний щорічник України за 2001 рік. – Київ: Техніка, 1996-2002.
2. В.О. Мандибура. Тіньова економіка як об'єкт системного наукового дослідження – Київ, 1997.
3. О.Ю. Красильников Структурные сдвиги в экономике современной России. – Саратов, Изд-во «Научная книга», 2000.

Лопатин А.К.

БИЗНЕС-МОДЕЛЬ КАК ОТКРЫТАЯ СИСТЕМА

Под бизнес-моделью экономического объекта (предприятие, фирма и т.д.) понимается совокупность графических и тестовых описаний, позволяющих понимать, а в случае использования электронных средств динамического моделирования имитировать процесс управления объектом.

В основе бизнес-модели лежат бизнес-цели объекта, которые полностью определяют состав компонентов данной модели. Основными компонентами являются:

бизнес-функции, описывающие, ЧТО делает бизнес;

бизнес-процессы, описывающие, КАК реализуется бизнес-функция;

организационная структура, определяющая МЕСТО и ВРЕМЯ использования бизнес-функций;

роли, определяющие, КТО исполняет бизнес-процессы;

правила, определяющие связи между перечисленными компонентами бизнес-модели.

Безусловно, совершенная бизнес-модель должна быть открытой системой, т.е. постоянно осуществлять информационный, материальный, энергетический обмен с внешней средой. Кардинальным вопросом является адекватность (степень точности) отображения бизнес-моделью интересующих нас свойств объекта моделирования. Так как основной объект является элементом более широкой и несравненно более сложной системы, то такой вопрос не является в общем случае тривиальным.

Адекватность (степень точности отображения) и устойчивость (способность сохранять свою функцию модели с течением времени) находятся в прямой зависимости от степени ее открытости. Поясним эту мысль на примере выбора структуры бизнес-модели.

Если модель полностью закрыта, т.е. изолирована от внешней среды, то, согласно законам термодинамики, она обречена на гибель.

Пусть, например, решается вопрос о технической поддержке (оборудование и программное обеспечение) бизнес-модели. Возможны несколько сценариев.

Из соображений дешевизны или четкого осознания недолговечности объекта моделирования выбирается некоторое законченное и закрытое техническое решение. Возможность изменения такой системы не предусмотрена. Любой реинжиниринг, по существу, означает гибель этой системы.

По тем же мотивам, что и выше, выбирается техническое решение с ограниченными возможностями расширения. Например, просто предусматривается

ограниченное число запасных рабочих мест. Реинжиниринг практически уничтожает исходную модель.

Выбирается техническое решение с возможностью расширения. Однако, этот выбор в большой степени носит случайный (непрофессиональный) характер, ограничивается продукцией одной фирмы с не лучшей идеологией построения открытой системы. Реинжиниринг хотя и упрощается, но, в конечном счете, приводит к гибели большей части исходной системы и дополнительным финансовым издержкам.

Самый совершенный подход предполагает создание открытого корпоративного технического решения с возможностью достаточно широкого расширения бизнес-модели и изменения ее свойств. Безусловно, нельзя создать системы с неограниченными возможностями расширения. Например, смена элементной базы электронных устройств приведет к ее гибели.

Диалектика процесса выбора технического решения состоит в том, что, как раз выбор такого решения по четвертому сценарию и обеспечит (на большом отрезке времени) минимальные затраты на ее создание.

Автор готов обсуждать вопросы качественного и количественного поведения бизнес-моделей, связанные со свойствами их открытости.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дубко В.А. Открытые эволюционирующие системы, Доклад на Первой международной научно-практической конференции, Открытые эволюционирующие системы, Киев, 26-27 апреля 2002 г., ВМУРоЛ, стр. 14-31.
2. Кузнецов С. Введение в информационные системы, Системы управления базами данных, №. 2, 1997

Максименко Д. О.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Діяльність українських страхових компаній описується такими **показниками**: собівартість реалізованих послуг, чистий прибуток, ліквідністю, платоспроможністю та фінансова стійкість, ділова активність, рентабельності; крім цього, страховим компаніям притаманні певні **специфічні показники**, такі, як дохід від надання страхових послуг, страхові платежі та страхові відшкодування/виплати.

Проаналізувавши фінансовий стан страхової компанії ВАТ "Народна фінансово-страхова компанія "Гарант Ре" за даними бухгалтерського обліку та фінансових звітів за 2000-2002 роки, було вироблено пропозиції щодо поліпшення результатів її діяльності, які узагальнюються на аналогічні суб'єкти. З-поміж них:

зростання доходів від операційної діяльності завдяки залученню клієнтів через ЗМІ та укладання угод з автомобільними салонами та кредитними спілками, предметом яких є співпраця у сфері просування страхових послуг;

зменшення власної долі у страхових відшкодуваннях, що їх буде виплачено страхувальникам, через укладання угод на перестраховування з перестраховальними організаціями;

досягнення та підтримка у встановлених нормативних межах показників платоспроможності, фінансової стійкості, з одночасним дотриманням Закону України "Про страхування" та підзаконних нормативно-правових актів щодо забезпечення платоспроможності страховика, в т.ч. створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань;

ефективний фінансовий менеджмент, у т.ч. вигідне розміщення тимчасово вільних коштів на розрахункових рахунках страховика в інвестиційні програми українських підприємств, що достатньо захищені фінансовими гарантіями;

співпраця зі страховими компаніями, які здійснюють страхування non-life ризиків, для спільного андеррайтингу об'єктів страхування з великими страховими сумами.

Вказані кроки вплинуть на підвищення прибутковості, а отже, і ефективності діяльності компанії.

Аналізуючи доцільність проведення вказаних пропозицій у життя, зауважимо, що всі вони можуть застосовуватись відносно не лише до аналізованої компанії (тобто ВАТ "НФСК "Гарант Ре"), а й до інших страхових компаній, які діють в українському законодавчому полі та спеціалізуються на видах страхування інших, ніж страхування життя. Звичайно, для конкретної компанії повинен бути окремий підхід, залежно від видів страхування, які входять до її страхового меню, від зовнішніх та внутрішніх факторів її функціонування та від її коротко- і довгострокових цілей.

Морозов Д.М., Семяновський В.М.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ – КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ГАЗОДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Природний газ, як відомо, займає чільне місце в балансі споживання первинної енергії в нашій країні. Неминуче зростання частки газу в структурі енергоспоживання пояснюється його низькою ціною порівнюючи з цінами на конкуруючі види палива, його привабливістю як досить легко контрольованого та надійного виду палива, збільшенням загальної потужності електростанцій, які працюють на газовому паливі, зростанням споживання газу в побуті (особливо в Східній Європі), помітним зниженням в останні роки привабливості атомних електростанцій, а також екологічними міркуваннями.

Газова промисловість має багато проблем як із власним видобутком газу, так і в сфері його транспортування та торгівлі на внутрішньому і зовнішньому ринках. Ось чому серед назрілих нагальних проблем, які забезпечили б ефективне реформування галузі, є, зокрема, вдосконалення системи фінансового планування на газодобувних підприємствах.

Слід зазначити, що фінансове планування на газодобувних підприємствах немає принципових відмінностей від планування на інших промислових підприємствах. Проте особливості, що обумовлені специфікою самої галузі, вимагають при розгляді проблем фінансового планування на газодобувних підприємствах та використання програмних продуктів для забезпечення такого планування відокремлювати саме ті особливості, які характерні лише газодобувній галузі. Такі особливості насамперед обумовлені:

- * сильною залежністю господарсько-фінансової діяльності даної галузі від кон'юнктури світового ринку, коливання курсу світових валют;

- * значним впливом фактору сезонності на використання та оплату її продукції ;

- * серйозним навантаженням соціального фактора на збут продукції галузі як у регіональному аспекті, так і в цілому по країні ;

- * величезним впливом політичного фактора на управлінські та фінансові рішення галузі;

- * великим впливом екологічного фактора на роботу підприємств;
- * значною подовженістю в часі інвестиційних проєктів у зв'язку з довгою тривалістю виробничого циклу;
- * досить частою необхідністю одночасної реалізації декількох інвестиційних проєктів з різною тривалістю в часі та різними ступенями інвестиційного ризику;
- * необмеженістю ринку збуту продукції при відносній обмеженості платоспроможності споживачів та наявності штучного дефіциту власних фінансових ресурсів, що призводить до відповідної залежності галузі від зовнішніх фінансових джерел, тощо.

Сьогодні на більшості підприємств не приділяється необхідної уваги фінансовому плануванню через нестабільність фінансової системи, взаємні неплатежі, значний податковий тягар тощо. Водночас ринкове середовище все більше підтверджує ту обставину, що відмова від фінансового планування рівнозначна відмові від розробки способів забезпечення фінансової стійкості підприємства, забезпечення його розвитку. Складання фінансових планів різного змісту та призначення залежно від завдань та об'єктів планування стає важливою передумовою успішної фінансово-господарської діяльності на поточний та перспективний періоди.

Головним інструментом фінансового планування є кошторисне планування (бюджетування), а кошторис (бюджет) – це форма планового розрахунку, яка визначає докладну програму дій підприємства на майбутній період. Оскільки процес бюджетування пов'язані з обробкою величезних масивів інформації, автоматизація його є об'єктивною необхідністю.

Основним інструментом автоматизації на підприємствах України (для організації процесів придбання та інтерпретації інформації) звично є MS Excel. Він дає змогу оперативно й ефективно виконувати велику кількість інформаційної роботи на підприємстві, однак для ефективного впровадження бюджетування необхідно застосувати для цього спеціальні програмні продукти. Можливі такі варіанти впровадження бюджетування на підприємствах:

- застосувати спеціалізовані системи бюджетування (Project Expert, 1С:Фінансове планування, Нурегіон Pillar, ...);
- застосувати інтегровані корпоративні інформаційні системи (КІС), що мають у своєму складі модуль фінансового планування, контролінгу і т.і. (МЗ, ВААН, SAP R3, Галактика, Вітрило, Scala, ...)
- паралельно застосувати КІС та спеціальні системи бюджетування.

Застосування того або іншого варіанта залежить від масштабу та структури підприємства, характеру його підприємницької діяльності, рівня підготовки менеджерів та ІТ- спеціалістів. Варіант застосування тільки КІС, на думку ІТ-експертів, більше підходить для підприємств зі стабільною та відносно однорідною діяльністю; варіант застосування спеціалізованих систем бюджетування – для підприємств з невеликим масштабом господарських операцій. Змішаний варіант підходить для компаній холдингового типу та служить для розширення функціональних можливостей КІС і ліквідації наявних у них проломів. Цей варіант потребує високої підготовки і менеджерів, і спеціалістів та дає змогу менеджерам корпоративного центру не тільки контролювати фінансові потоки кожної окремої структури, але і здійснювати моніторинг фінансових потоків бізнес-системи в цілому.

Безпосередньо фінансове планування в газодобувній галузі здійснюється у вигляді системи фінансових планів опосередкованих через цілі, місію та стратегію розвитку підприємства та галузі в цілому. Система фінансових планів зорієнтована на ринок і прибуток, через зацікавлення інвесторів у залученні капіталу, необхідного для здійснення активної інвестиційної політики в газодобувній галузі.

ПЛАНИРОВАНИЕ ФИНАНСОВ В МУНИЦИПАЛЬНОМ УПРАВЛЕНИИ

Проблемы развития и становления муниципального управления сегодня, в период рыночных преобразований, занимают одно из первых мест в развитии экономических процессов любого государства.

Управление на местах, или муниципальное управление представляет собой одну из подсистем государственного управления в целом, которая, как и любая из них, зависит от функционирования других подсистем, и, в свою очередь, влияет на них и на эффективность функционирования всей системы в целом.

Нет потребности доказывать, насколько важную роль в становлении, существовании и развитии любого государства играет местная власть. Когда государство уничтожает в себе все следы местного самоуправления, оно неизбежно работает над собственным упадком и собственным исчезновением [1].

Однако до сих пор возникают такие разноплановые вопросы, как:

нельзя ли вообще обойтись без местного самоуправления, поскольку оно является всего лишь формой децентрализации исполнительной государственной власти?

Могут ли местные органы власти существовать самостоятельно, независимо от центральной власти, т.е. есть ли такие экономические явления или процессы, которые принадлежат исключительно к компетенции местных органов власти.

Ответы на эти вопросы найдены в опыте развития человеческого общества, который подтверждает, что в современных условиях полная автономия отдельных городов или территориальных образований практически невозможна, и к тому же экономически нецелесообразна. В то же время неопровержимой истиной является то, что большинство экономических и социальных функций, возложенных на государственные органы власти, успешнее осуществляются органами местного самоуправления. Они являются надёжной гарантией эффективного развития общества.

Таким образом, важность такой подсистемы как муниципальное управление во всей системе управления государством очевидна.

Украина также признала местное самоуправление как неотъемлемую составляющую государственного управления в целом. Но в силу того, что на становление и развитие местного самоуправления в Украине влияли различные теории (государственная, общественная, теория муниципального дуализма), существующая сегодня модель муниципального управления не исключает необходимости её дальнейшего усовершенствования.

Наряду с другими проблемами, такими, как система межпарламентских отношений, функции и предоставление услуг, механизмы урегулирования конфликтов между властными структурами, регулирование полномочий относительно местной собственности, существует проблема, на наш взгляд, наиболее актуальная – это проблема межправительственных финансовых отношений и финансирования муниципального управления.

Решение данной проблемы позволит, в первую очередь, существенно улучшить процесс управления на местах, а соответственно ускорит процесс социально-экономического развития страны, поскольку последовательное решение заданий социально-экономического развития зависит от эффективного выполнения функций, возложенных на органы местного самоуправления. Поэтому экономическая политика должна быть направлена, прежде всего, на решение и выполнение заданий социально-экономического развития на местах.

Обеспечивать такое развитие на местах призваны органы местной власти, анализируя деятельность которых, можно сделать вывод, что типичной проблемой, требующей срочного решения, является выполнение возложенных на местную власть

функций по обеспечению социально-экономического развития в условиях дефицита финансовых ресурсов.

Эта проблема касается абсолютно всех уровней местной власти, которая, как известно, призвана своей деятельностью создавать условия для населения (общины) и предприятий, выполнять работы и предоставлять услуги, которые обеспечат наибольшую полезность соответствующему региону. Т.е. целью функционирования местной власти должна быть максимизация удовлетворения потребности в благах, которые обеспечивают для данного региона органы местной власти.

Отсюда возникает вопрос, каким образом максимально обеспечить удовлетворение потребностей региона в условиях ограниченных финансовых ресурсов.

Во-первых, для каждого конкретного объекта, который нуждается в определённом благе, полезность его будет относительной. Например, для человека, который проживает в общежитии, обеспечение жильём будет наиболее важным среди остальных благ (при условии, если человек здоров, имеет работу, пищу). Для другого человека, обеспеченного собственным жильём, ещё одна квартира или дом уже не является таким важным как в первом случае.

Во-вторых, в каждом регионе таких объектов, также как и благ, в которых они нуждаются, чрезвычайно много. Потребность в разных благах между разными объектами распределена неравномерно. Т.е., например, один человек нуждается в жилье, и это благо является для него наиболее важным, для другого максимальную полезность имеет улучшение медицинского обслуживания и т.д.

Поэтому органам местной власти достаточно проблематично разделить все блага (функции), которые она должна предоставлять жителям и предприятиям региона, на первоочередные и второстепенные. Кроме того, каждое благо по мере насыщения им имеет больший или меньший вес во всем комплексе благ.

Поэтому в условиях ограниченных финансовых ресурсов для органов местного самоуправления необходимо определить оптимальные объёмы плановых услуг, которые должны быть предоставлены. Для этого необходимо сформулировать критерий оптимальности и определить ограничения по ресурсам, которые необходимы для осуществления указанных функций.

В отличие от других организаций критерием оптимальности в данном случае не может быть прибыль, поскольку назначением органов местной власти является создание условий для населения и предприятий, выполнение работ и предоставление услуг, которые обеспечат максимальную полезность региону. Поэтому критерием оптимальности местной власти может быть максимизация полезности от предоставляемых благ (функций) жителям и предприятиям соответствующего региона. Но поскольку полезность от предоставления одного и того же блага будет уменьшаться по мере удовлетворения потребности в нём, соответственно сложнее будет осуществлять планирование благ по этому критерию. Это объясняется действием закона граничной полезности, согласно которому чем больше продукции (услуг) приобретёт потребитель, тем меньше его стремление к приобретению дополнительных единиц той же продукции (услуги) [2].

Следовательно, планирование финансов в муниципальном управлении является составной частью системы планирования функций (благ), предоставляемых соответствующим органом местной власти. В свою очередь, планирование функций органов местной власти состоит в определении на каждом интервале времени таких видов работ и услуг, а также их объёмов, выполнение которых было бы обеспечено наявными финансовыми ресурсами, а суммарная полезность населения от потребления этих благ достигла максимума.

Для данной задачи целесообразно применение метода многошаговой оптимизации, разработанного на кафедре менеджмента Академии муниципального управления.

Результатом рішення задачі являється оптимальний план надання послуг кожного виду по крокам і значення цільової функції, що дозволить визначити необхідну кількість фінансових ресурсів для реалізації розробленого плану.

ЛИТЕРАТУРА

1. Основи муніципального права України: Навч. посіб./ За ред. М.І. Корнієнка. – К.: Знання, 2000. – 119 с.
2. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. / пер. с англ. 2-го изд. – К., Хагар-Демос, 1993. – 785 с.

Піддубна Л.П., Піддубний О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Кожна держава чи територіальне утворення для виконання функцій соціального управління, що здійснюються органами державної та місцевої влади, повинне мати відповідні кошти, які концентруються в Державному та місцевих бюджетах, як основному плані накопичення та використання фінансових ресурсів. Джерелом надходження коштів до бюджету в першу чергу є податки.

Виходячи з того, що податки – це невід’ємна частина фінансового господарства держави, основним завданням податкової системи є забезпечення гарантованого і стабільного надходження їх. Співвідношення доходів та видатків Державного і місцевих бюджетів показує на ступінь централізації коштів або їх децентралізації, що призводить, відповідно, до розподілу та закріплення за органами влади різних рівнів функцій та відповідних повноважень із соціального управління. Зростання ступеня централізації коштів свідчить про посилення ролі держави, її центральних органів управління, у фінансуванні видатків на соціальні галузі та соціальні програми. Децентралізація, тобто збільшення частки місцевих бюджетів у доходах та видатках Зведеного бюджету вказує на те, що зростає роль органів місцевого управління у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів і забезпеченні фінансування соціальних проблем, найбільш важливих для певної території, що, в свою чергу, підвищує відповідальність місцевих органів за перебіг соціальних процесів та соціальну стабільність на підвідомчій території.

За час незалежності України співвідношення доходів та видатків місцевих та Зведеного бюджету України не було стабільним, його динаміку наведено в табл. 1¹⁰.

Таблиця 1.

Доля місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України, %

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
доходи	45,9	47,6	47,9	34,5	41,8	36,2	43,2	45,7	40,0	29,1	32,3	31,4
видатки	31,7	37,8	39,4	30,3	39,3	34,4	39,9	48,1	45,4	35,3	40,3	41,1

¹⁰ Основні соціально-економічні показники: муніципальний щорічник. - К.: 2002. – 32 с; Основні соціально-економічні показники міст за 2002 р. К.: 2003.- 160с.

Як видно з наведених даних, питома вага доходів та видатків місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України, коливаються в межах 30-50 відсотків. Найбільший рівень доходів місцевих бюджетів спостерігався у 1992 та 1993 роках (47,6 та 47,9 % відповідно), найменший (29 %) – у 2000 році. Зміни у податковій політиці держави призвели до посилення централізації коштів у Державному бюджеті та зменшенні ролі місцевих органів влади у нагромадженні коштів для вирішення нагальних проблем територіальних громад України, а саме фінансуванні галузей соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства тощо). Що стосується рівня видатків місцевих бюджетів, то їх частка у Зведеному бюджеті України у період, що досліджується, в середньому нижча за рівень доходів. Найвищий рівень видатків (48,1 %) мав місце в 1998 році, а найнижчий (30,3 %) у 1994 році. При цьому цікаве співвідношення рівня доходів та видатків місцевих бюджетів. Відстежуючи динаміку цих показників за роки незалежності України, можна виділити щонайменше три періоди: перший – 1991-1994 роки, другий – 1995-1998 та третій – 1999-2001 роки. Наочне зображення цього процесу наведено на рис.1.

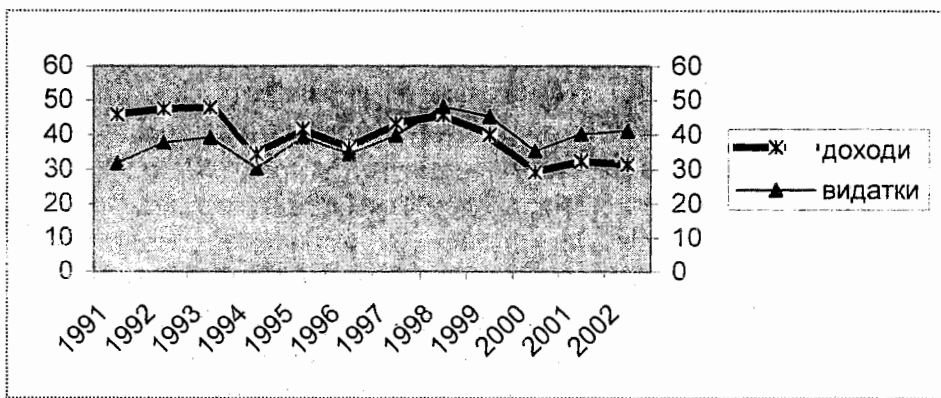


Рис.1 Динаміка питомої ваги доходів та видатків місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України

Для першого періоду характерним є суттєве перевищення частки доходів місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України над часткою їх видатків, що, на нашу думку, свідчить про те, що частина доходів місцевих бюджетів вилучалась до Державного бюджету для фінансування загальнодержавних функцій, що не стимулювало діяльність місцевих органів влади у напрямку пошуку джерел надходження коштів до місцевого бюджету.

Для другого періоду характерне співпадання або мінімальне відхилення цих часток одна від одної, що може свідчити про зростання ролі органів місцевої влади у формуванні та витрачанні коштів місцевих бюджетів. Третій період – період, коли частка видатків місцевих бюджетів перевищує частку їх доходів. Аналізуючи цей етап можна відмітити той факт, що на фінансування місцевих потреб окремих регіонів суттєві кошти виділяються з Державного бюджету, що сприяє вирівнюванню обсягів фінансового забезпечення функціонування галузей соціальної сфери по регіонах. З одного боку, це позитивне явище, оскільки забезпечує рівні умови соціального розвитку населення територій, з іншого боку, цей процес призводить до формування у окремих органів місцевої влади споживачьких настроїв і не сприяє спрямуванню діяльності владних структур регіонів у напрямку пошуку джерел збільшення коштів, які можуть бути залученими до місцевого бюджету, а відповідно, очікування з боку місцевої влади трансфертів із Державного бюджету, про що свідчить і збільшення різниці в рівнях доходів та видатків місцевих бюджетів. Так, якщо на початок третього періоду (1998 р.) різниця в частках доходів та видатків місцевих та зведеного бюджетів

становила близько 2,4 відсоткових одиниці, то на кінець періоду (2002 р.) вона вже досягла 9,7 відсоткових одиниці.

Останніми роками набула загальнодержавної ваги проблема нестачі дохідних джерел коштів місцевих бюджетів. За таких умов серйозним чинником стабілізації економічної ситуації в країні має стати ефективне формування місцевих фінансів, здатне перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які самостійно спроможні розв'язувати будь-які соціально-економічні проблеми. Управління грошовими потоками є однією з основних функцій бюджетно-податкової політики держави. Перші значні кроки у реформуванні бюджетної і податкової системи зроблені з прийняттям Бюджетного Кодексу України у 2001 році. Сьогодні зрозуміло, що Бюджетний Кодекс має як значні переваги, так і певні недоліки. Згідно з ним, доходи бюджету регіону складаються з доходів, які закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування і враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів та доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Однак, як показують дослідження, введення в дію Бюджетного кодексу не тільки не поліпшило, швидше загострило ситуацію з формуванням доходів та видатків місцевих бюджетів, оскільки не завжди витримуються положення, які зазначені у ньому.

На жаль, невизначеність з джерелами формування місцевих бюджетів та частою зміною їх переліку, вилученням до доходу Державного бюджету коштів з окремих статей надходжень повністю або частково призводить до скорочення обсягів надходження податків до місцевих бюджетів. Загострює проблему й відсутність відпрацьованих, чітко розроблених і науково обґрунтованих механізмів формування місцевих бюджетів за рахунок коштів, які пов'язані не тільки з податками, визначеними державою, а й неподатковими надходженнями, а також з місцевими податками та зборами, які визначаються місцевими органами влади самостійно. Як відомо, у розвинених країнах світу саме територіальні громади, спираючись на власні фінанси, є стабілізаторами соціально-політичного ладу та фінансово-економічної ситуації у державі. Сьогодні в Україні, з одного боку, найбільша питома вага в доходах місцевих бюджетів належить надходженням від загальнодержавних податків, зборів, обов'язкових платежів, які практично на пов'язані з власною діяльністю органів місцевого самоврядування, мало того, а з іншого, значна частина коштів, які зароблені територіальною громадою перераховуються до загальнодержавного бюджету, що суперечить одному із головних принципів місцевого самоврядування, зафіксованому в Європейській хартії про місцеве самоврядування, в Конституції і Законах України, – принципу правової організаційної та матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Зумовлено це передовсім тим, що передбачені чинним законодавством України місцеві податки і збори не відіграють суттєвої фіскальної ролі, а ті загальнодержавні податки, які традиційно зараховуються до дохідної частини місцевих бюджетів, не віднесені до місцевих. Про джерела надходження до місцевих бюджетів можна судити з даних таблиці 2.

Як видно з даних табл. 2, основними джерелами формування місцевих бюджетів є податкові надходження, які в цілому по Україні в 2001 р. становили 59,1%, а в 2002 р. – 58,5%. Друга важлива стаття надходжень – офіційні трансферти – 29% у 2001 році та 31,3% у 2002 р. – тобто близько третини коштів до місцевих бюджетів надходить з доходів Державного бюджету.

Таблиця 2
Дохідна частина місцевих бюджетів

Доходи	2001			2002			Доходи 2002 порівняно з доходами 2001, %
	Питома вага у ВВП, %	Питома вага у загальному	Питома вага у загальному обсягу з	Питома вага у ВВП, %	питома вага у загальному	питома вага у загальному обсягу з	
1	2	3	4	5	6	7	8
Податкові надходження	7,2	83,2	59,1	7,5	85,1	58,5	111,5
У тому числі:							
Прибутковий податок з громадян	4,3	49,5	35,1	4,9	56,0	38,4	123,4
Податок на прибуток підприємств	1	11,9	8,5	0,6	6,4	4,4	58,4
Податок з власників транспортних засобів	0,3	3,1	2,2	0,3	3,0	2,1	106,3
Плата за землю	0,8	9,1	6,5	0,8	9,3	6,4	111,6
Місцеві податки і збори	0,3	2,9	2,1	0,3	2,8	1,9	105,7
Акцизний збір з вітчизняних товарів	0,1	1,5	1,1	0,1	1,1	0,7	77,7
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	0,2	2,6	1,8	0,3	3,3	2,3	142,1
Інші податки	0,2	2,6	1,8	0,3	3,1	2,1	132,5
Неподаткові надходження	1,1	12,3	8,7	0,9	10,2	7,0	90,3
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи від операцій із капіталом	0,1	0,6	0,4	0,3	3,2	2,2	566,1
Цільові фонди	0,3	3,9	2,7	0,1	1,5	1,0	42,7
<i>разом доходів</i>	<i>8,7</i>	<i>100</i>	<i>71,0</i>	<i>8,8</i>	<i>100</i>	<i>68,7</i>	<i>109</i>
Офіційні трансферти	3,5		29,0	4		31,3	121,8
<i>Усього доходів</i>	<i>12,3</i>		<i>100</i>	<i>12,8</i>		<i>100</i>	<i>112,7</i>

Таким чином, сьогоднішній підхід до формування доходів місцевих бюджетів не стимулює розвиток населених пунктів, а швидше породжує у місцевої влади споживацькі настрої і орієнтацію на відмову від напруженої роботи. На сучасному етапі одним із напрямів проведення податкової політики та податкової реформи, зокрема вдосконалення регіональної податкової політики є зниження податкового навантаження з відповідним розширенням бази оподаткування через:

стимулювання створення малих і середніх підприємств, розвиток підприємництва шляхом надання їм можливостей для ефективного розвитку, створення бізнес-інкубаторів при органах місцевої влади;

сприяння виходу підприємницьких структур із тіні;

скасування економічно невиправданих пільг в оподаткуванні, які безпосередньо не пов'язані із соціальним захистом малозабезпечених верств населення і не мають інвестиційної спрямованості;

з метою збільшення бази оподаткування та виявлення тих осіб, як юридичних, так і фізичних, які приховують доходи від оподаткування, розробка методів та розширення застосування непрямих методик оцінки доходів суб'єктів господарювання, зокрема через аналіз обсягів та структури витрат;

сприяння приватизаційним процесам і надання післяприватизаційної підтримки підприємствам із метою ведення ними прибуткової діяльності, в той же час сприяти тому, щоб приватизація не призводила до різкого перепрофілювання підприємств, які надають комплекс соціальних послуг та забезпечують задоволення первинних потреб, особливо вразливих категорій населення;

попередження виникнення у суб'єктів господарювання податкового боргу;

Створення умов для поліпшення стану справ у реальному секторі економіки, активізації інвестиційного процесу, стимулювання розвитку пріоритетних галузей народного господарства – основні завдання податкової політики на сучасному етапі трансформації економіки України.

Попельнюхов Р. В.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

1. Мале підприємництво є невід'ємною складовою частиною будь-якої економічної системи. Малі підприємства заповнюють ті сфери, де великий бізнес неефективний, а мале виробництво – найдоцільніше з економічного погляду.

Становлення малого бізнесу є життєво необхідною умовою реформування української економіки. Мале підприємництво здатне забезпечити структурну перебудову економіки, створити нові робочі місця, сприяти процесам приватизації та демократизації. Розвиток МП є гарантом невідворотності вітчизняних ринкових перетворень.

2. Сьогодні становище вітчизняного малого бізнесу є вкрай складним і вимагає негайного вирішення. Малі підприємства змушені діяти в реаліях кризової економіки: вони потерпають від надмірного оподаткування, нестачі кредитних джерел, адміністративних утисків та інших негативних явищ, які супроводжують процеси реформування в країні. Мале підприємництво, як найуразливіший сектор економіки, не отримує належного захисту та підтримки держави. Результатом цих труднощів є масовий відхід МП у тіньовий сектор, посилення кримінальних тенденцій у бізнесі тощо.

3. Сектор малого бізнесу в Україні ще недостатньо розвинений. Спостерігається підвищена концентрація МП у торгівлі, матеріально-технічному постачанні та громадському харчуванні, тобто галузях зі швидкою окупністю капіталу. Існує тенденція до зменшення кількості МП у промисловості. За офіційною статистикою, найбільше МП перебуває у колективній власності (65 %), приватними є 31 % та державними – 0,9 %. В регіональному розрізі МП розташовані надзвичайно нерівномірно.

4. Негайних змін потребує податкова ситуація. Необхідно реформувати податкову систему для всіх підприємств: зменшити податковий тиск шляхом зниження податків на заробітну плату, ПДВ, митних зборів на імпортовану продукцію, зменшити кількість податків та різноманітних платежів; перетворити податкову систему на стимулюючий фактор розвитку малого бізнесу. Дію Указу Президента щодо пільгового оподаткування мікропідприємств потрібно поширити на усі малі підприємства. Право на єдиний пільговий податок повинні мати не лише мікропідприємства, але й інші

суб'єкти малого бізнесу. Проте, це право доцільно залишити для мікропідприємств на необмежений час, а для малих підприємств лімітувати його дію до перших двох-трьох років діяльності.

5. МП перебувають у складній фінансовій ситуації. Проблема отримання фінансування для бізнесу є суттєвим фактором, що стримує появу нових господарських одиниць та розширення вже існуючого бізнесу.

Проте в умовах хронічної нестачі державних коштів та економічної нестабільності говорити про фінансову підтримку малого бізнесу ще зарано. Такі заходи державної підтримки малого підприємництва, як створення фондів фінансування, виділення пільгових державних кредитів, гарантування позик для МП, не матимуть успіху в сучасній економічній ситуації. В Україні ще не склалися оптимальні передумови для ефективного використання пільгових кредитів. Ці заходи фінансової допомоги можуть "запрацювати" тільки в економіці, яка досягла певної стабільності.

Тому сьогодні увагу держави доцільно сконцентрувати на забезпеченні сприятливих умов для розвитку підприємництва: проведенні комплексних економічних реформ, запровадженні пільгового оподаткування суб'єктів малого бізнесу, держрегулюванні підприємницької діяльності.

6. Мала приватизація не дала значного поштовху розвитку малого підприємництва в Україні. Ефективність приватизаційного процесу була значно підірвана його повільними темпами, багатьма обмеженнями щодо викупу та подальшої експлуатації об'єктів. В результаті багато об'єктів стали власністю тих, хто нездатний ними управляти.

При подальшому проведенні малої приватизації необхідно більше застосовувати конкурентні методи продажу об'єктів, ліквідувати необґрунтовані обмеження і використовувати лише ті, які є економічно доцільними тощо.

7. Сьогодні ефективною системою державної підтримки малого підприємництва в Україні не існує. Істотним недоліком усіх невдалих спроб становлення дієвої системи державної підтримки МП є повільне здійснення радикальних економічних перетворень. Першочерговою метою підтримки повинно бути не вирішення конкретних проблем МП, а забезпечення сприятливих загальних умов для розвитку підприємництва. Саме така політика може бути найефективнішим стимулятором становлення малого бізнесу в Україні.

8. Необхідні розробка та реалізація загальнодержавної та регіональної політики підтримки малого підприємництва в пріоритетних напрямках на основі конкретних інвестиційних проектів за рахунок державних та місцевих джерел фінансування; подальший розвиток та вдосконалення ринкової інфраструктури, яка б забезпечувала підтримку та функціонування в першу чергу малого та середнього бізнесу; створення необхідних умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій.

9. Потрібне чітке визначення статусу та функцій системи центральних та регіональних органів державного управління, які проводять державну політику підтримки та координації розвитку підприємництва і, в першу чергу, малого та середнього підприємництва; забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів, які займаються формуванням та реалізацією державної та регіональної політики розвитку підприємництва, використанням міжнародної фінансової та технічної допомоги з урахуванням зацікавленості підприємницьких структур.

10. В загальному вигляді інфраструктура малого бізнесу є сукупністю підприємств, установ, організацій та інституцій, які безпосередньо забезпечують умови життєдіяльності, відтворення та існування малого бізнесу в цілому. Комплексна підтримка малого бізнесу повинна мати: інформаційне забезпечення, в тому числі рекламу; підготовку кадрів (загальну та професійну); профорієнтацію; відбір та просування бізнес-проектів; консалтинг (економічне, управлінське, технічне

забезпечення); маркетингове забезпечення (збут); лізинг; інжиніринг; пошук інвесторів; отримання кредитів; страхування; гарантії та здійснення контролю для інвесторів; отримання державних контрактів та субпідрядів; запуск системи малих підприємств.

11. Динамізм, розвиток і диверсифікація форм малого бізнесу дають основи передбачати, що в недалекому майбутньому цей сектор господарювання в країнах Заходу буде розвиватися. Хотілося б сподіватися, що найближчим часом і наша країна, враховуючи обширний зарубіжний досвід, піде по шляху адаптації підприємств малого бізнесу до сьогоденних економічних умов господарювання в Росії. Тим більше, що глибоке коріння в економічній історії нашої країни, яке має малий і середній бізнес, не використовується повною мірою як у збільшенні обсягів виробництва, так і в підвищенні його ефективності і збалансованості. Мале підприємництво веде до оздоровлення економіки загалом, що наочно видно з даної роботи. Отже кращим виходом з тієї, що створилася ситуації була б державна політика уряду, спрямована на розширення і розвиток підприємств малого підприємництва.

Хотілося б зазначити, що безперечну перспективність сектору малого і середнього підприємництва в сучасній економіці і, отже, великий інтерес до нього, не треба розглядати лише як чергову кампанію в системі антикризових заходів, але і як довготривалий напрям структурної політики природним чином, що забезпечує органічну змичку виробничих і ринкових процесів в господарстві, реалізацію сучасної стратегії економічного зростання протягом довготривалого переходу. Бо саме малі підприємства, особливо у разі задовільної розробки нової державної політики в малому підприємстві, можуть стати основою ринкових структур у багатьох галузях, забезпечити перелив інвестицій в сфері найбільш ефективного вкладання ресурсів і тим самим з'єднати процеси структурної політики і формування ринку.

РЕГІОНИ ЯК ВІДКРИТІ СИСТЕМИ

Керівник – Рянський Фелікс Миколайович

Рянський Ф.Н.

РЕГИОН КАК ОТКРЫТАЯ ИНТЕГРАЛЬНАЯ ДИНАМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА: ТРИДЦАТЬ ЛЕТ ПОИСКОВ И ОТКРЫТИЙ, ОБСУЖДЕНИЕ ПЕРСПЕКТИВ

1. Работа автора в конце 60-х – в начале 70-х г.г. над проблемой структуры и генезиса одного из крупных медноколчеданных месторождений Башкирского Зауралья утвердил его в мысли о возможности длительного существования глубинных динамических, циклично пульсирующих под влиянием космогеофизических причин рудогенерирующих систем. Есть основания предполагать (это гипотеза давно утвердилась в теоретическом землеведении), что эти литосферные системы зеркально отражаются в атмосфере в виде ритмично пульсирующих энергетических колонн, контролирующих локальные воздушные массы (Рянський Ф.Н., публикации 1967–1975 гг.).

2. Теоретическое осмысление результатов исследований, дополненное анализом опубликованных в зарубежной и отечественной научной печати количественных данных и картографического материала привели к более глобальным выводам: «Под влиянием новейшей тектоники, колебаний по годам и циклам лет излучения энергии Солнца и других внешних воздействий на географическую оболочку, а также процессов саморазвития в ней самой, в ландшафтной сфере проявляются процессы дифференциации и интеграции. Возникающие при этом геосистемы разномасштабны, поэтому вполне естественно их разделение по размерности – длине, площади, объему, массе вещества организованного в каждой единице ландшафта и времени его существования» (Рянський Ф.Н., 1992, С.2). В середине 70-х годов автором впервые был описан общий подход к исследованию пространственно-временных размерностей, основанный на теории фракталов, дробносоставной закономерности природных явлений и объектов. В силу объективных причин (засилья в советской науке того времени мировоззренческих догм) опубликовать эти выводы, автору удалось только в 1992 г. (Рянський Ф.Н. Фрактальная теория..., Fraktal theory..., 1992.-50 с. русс., англ.).

3. С 1982 по 1990г.г. эти теоретические построения были положены в основу эколого-ландшафтного и эколого-экономического районирования Приамурья (Дальний Восток). Значительную роль в дальнейшем теоретической осмыслении региона, как открытой динамической системы сыграли творческие контакты с д.ф.-м. н. Дубко В.А., а в практическом приложении к территории с к.г.н. Юсуповым В.Р. (Публикации автора с В.А. Дубко и В.Р. Юсуповым, 1987-91 гг.).

4. Основные теоретические прикладные аспекты структурно-системных исследований территориальных природно-общественных выделов были положены автором в основу концепции развития нового академического института региональных системных исследований (Институт комплексного анализа региональных проблем – ИКАРП ДВО РАН), первым директором которого он и был с 1991-1995 гг. (с 1996-1998 гг. автор был главным научным сотрудником того же НИИ). Результаты работы научного коллектива, собранного автором из единомышленников (творческих и разнообразно одаренных личностей), воплотились в серии коллективных монографий, первая из которых была названа «Исследования закономерностей развития регионов

как сложных интегральных систем» (испр. изд. 1996.-110 с.). По заказу одной из политических партий Госдумы РФ была выполнена работа по прогнозу развития России (Россия – трудный выбор пути, 1994,1995), ставший на наш взгляд (декабрь 2003 г.) вполне прозорливым. В значительной степени здесь удалось использовать системно-структурные наработки автора и коллектива ИКАРП ДВО РАН начала 90-х.

5. С 1998 – по н.в. (начало 2004 г.) аналитические разработки трех десятилетий успешно использовались для создания пространственно-временных и прогнозных глобалистических моделей Ханты-Мансийского автономного округа – основного энергетического, топливно-сырьевого и валютного донора экономики России и сопредельных стран СНГ, Европейского Союза, а с конца 2003 г. – и США, в ближайшем будущем – Китая. Учитывая роль региона, его модель строилась с учетом развития России и мира в ближайшие 50-100 лет третьего тысячелетия (Рянский Ф.Н., публикации 2000-2004 гг.).

6. Возможности развития научного направления «Структурный анализ и построение моделей регионов, как открытых динамических систем» наиболее успешен при создании международного виртуального научного коллектива. У автора имеются некоторые возможности реального опубликования наиболее существенных виртуальных наработок, их озвучивание на периодической международной конференции «Эколого-географические аспекты природопользования в нефтегазовых регионах» (Нижевартовск, 2000, 2003), обучение в аспирантуре по специальности «Геоэкология» в НГПИ (в 2005 г. – Нижевартовский университет), защита диссертаций в диссертационных советах г. Барнаула (Алтайский университет и ИВЭП СО РАН). Мы готовы рассмотреть любые встречные предложения.

Васильева О. И.

МОНОФУНКЦІОНАЛЬНІ МІСТА УКРАЇНИ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ.

Цивілізація нерозривно пов'язана з розвитком міських поселень. Міста завжди були і залишаються центрами соціально-економічного, політичного та культурного життя країни, а також вони є центрами науково-технічного та технологічного прогресу будь-якої держави. Уявити собі весь комплекс проблем, пов'язаних з управлінням таким складним утворенням, як місто, в умовах становлення та розвитку ринкових відносин можливо, якщо розглядати його як систему.

Україна – високоурбанізована країна. Майже 70 % її населення – це міські жителі. Сьогодні в Україні налічується 453 міста, з яких 404, або 89 % – міста з чисельністю населення до 100 тис. чол. Водночас виникло чимало проблем. У кожному з міст вони проявляються залежно від соціально-економічних та історичних передумов, від розвитку виробничої та соціальної інфраструктури. В умовах перехідної економіки для успішного розвитку соціально-економічного комплексу міст надзвичайно важливо визначитися з тим потенціалом, який вони мають, розробити шляхи розвитку необхідної інфраструктури, залучити для цього ресурси. Тільки збереження потенціалу з його модернізацією та реструктуризацією здатні забезпечити прогрес містам і державі, реальну, а не уявну економічну незалежність. Муніципальна влада мусить визначити оптимальну стратегічну модель розвитку міста, утворюючи нові та підтримуючи ті підприємства, які можуть розвиватись, стимулюючи розвиток міської інфраструктури.

Важливе місце в структурі міських поселень України займають монофункціональні міста, які виникли та існують на базі одного чи кількох однопрофільних містоутворюючих підприємств. В країні налічується 122 таких міста, або 27 % загальної кількості міських поселень. Серед них треба виділити ті, які сформувалися на базі електростанцій, – Зугрес,

Бурштин, Вишгород, Міусинськ, Щастя, Кузнецовськ, Енергодар, Славутич та інші; „атомні міста”, що виникли завдяки розвитку атомних енергооб’єктів. Це, зокрема, Славутич, Южноукраїнськ, Нетішин, Кузнецовськ, Енергодар, які мають специфічні умови свого функціонування.

В Україні ще не склалася загально визнана думка, які міста можна вважати монофункціональними. В результаті кількість їх визначається різними науковцями і фахівцями з великими розбіжностями. Одним з критеріїв віднесення того чи іншого міста до групи монофункціональних може бути показник питомої ваги працюючих на містоутворюючому профільному (профільних) підприємстві (підприємствах) в загальній чисельності зайнятих у місті. Якщо цей показник перевищує 50 %, то без будь-яких пересторог таке місто можна відносити до групи монофункціональних. Використовуючи запропонований методичний підхід, було встановлено, що в Україні налічується 122 монофункціональних міста, майже третина загальної кількості міських поселень України.

Сучасний стан монофункціональних міст характеризується проявами кризових явищ останнього десятиріччя, серед яких:

- вузька спеціалізація виробництва, яка призводить до залежності економіки міста від роботи одного-двох підприємств, що в умовах відсутності платоспроможного попиту ставить під загрозу можливість подальшого існування монофункціональних міст;
- нестача кваліфікованих управлінських кадрів;
- низькі темпи будівництва житла та об’єктів соціальної інфраструктури;
- обмеженість вибору професій, недостатня кількість робочих місць, нерозвиненість сфери обслуговування, що призводить до ускладнення ситуації на ринку праці, загострює демографічні проблеми малих монофункціональних міст;
- низький рівень доходів населення;
- для ряду монофункціональних міст характерним є нестійкість балансу водних ресурсів та їх нерівномірне розміщення на території;
- відсутність розвинутої системи водопостачання та каналізаційних мереж;
- недостатній розвиток транспортних зв’язків із сільськими населеними пунктами;
- низький рівень благоустрою, наявність проблем, пов’язаних із збиранням та знешкодженням твердих побутових відходів;
- недостатність тепло-енергопостачання та ресурсозбереження.

Основну кількість монофункціональних міст становлять міста з чисельністю населення до 50 тис. чол. (таких міст – 111), а містоутворюючою базою виступають майже всі галузі промисловості – гірничодобувна, вугільна, машинобудівна, харчова, електроенергетична, хімічна та інші.

Ключовою проблемою, що сформувалася в Україні, є диспропорція соціально-економічного розвитку регіонів. Поглиблення дисбалансу соціально-економічного та культурного розвитку суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавного ринку товарів і послуг, збільшує загрози регіональних криз, дезінтеграції національної економіки.

У складній соціально-економічній ситуації, в якій опинилась Україна, чи не найбільш постраждали саме монофункціональні шахтарські міста. Через те, що вичерпалися запаси корисних копалин, через фізичну зношеність і моральну застарілість основних фондів містоутворюючих підприємств монофункціональних міст, часті техногенні аварії з людськими жертвами стає економічно неефективно і соціально недоцільно реконструкція таких підприємств, а в багатьох випадках – навіть неможливість перепрофілювання шахт. Україна вперше за свою історію зіткнулась з новою для себе проблемою – масовим виведенням з експлуатації виробничих потужностей. Шахтарські монофункціональні міста сьогодні деградуєть.

Витрати на виведення з експлуатації підприємств і переселення у зв’язку з цим населення міста в інші населенні пункти коштуватиме державі значно дорожче, ніж

реалізація інших варіантів зайнятості населення. Приклади тому – міста і села Чорнобильської зони та місто Славутич сьогодні, місто Степногорськ Запорізької області та шахтарські міста Донбасу.

Ефективність вирішення проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин „центр-регіон” залежить від правового поля для розробки та реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різного рівня у сфері територіального розвитку.

Сталий розвиток економіки треба починати з усунення причин деградації монофункціональних міст, перш за все з працевлаштування їх населення. Особливо актуально це для регіонів з найгустішою мережею монофункціональних міст. Потрібно добитись скорочення чисельності безробітних у працездатному віці, створення сприятливих економічних, фінансових та соціальних умов для заохочення населення для ведення власної чи колективної справи. Такий підхід не потребує від держави значних інвестицій. Зусилля її мають бути спрямовані переважно на створенні відповідної нормативно-правової, психологічної і суспільно-політичної бази підтримки підприємництва.

Для здійснення політики розвитку регіональні та місцеві органи повинні мати відповідні економічні та фінансові можливості. Важливого значення набуває питання ефективного використання бюджетних коштів та їх спрямування на вирішення найбільш актуальних регіональних потреб.

Монофункціональні міста, що виникли на базі атомних електростанцій, істотно відрізняються від шахтарських та інших монофункціональних міст. Вони „молоді” як за часом свого існування, так і за віком мешканців. Чисельність населення їх поки що не скорочується, вони мають перспективи подальшого розвитку на наявній містоутворюючій базі при певних техногенних, екологічних, економічних та інших умовах. Тому тут основною проблемою є не стільки фізичне збереження міст, скільки управління процесом їх соціально-економічного розвитку на вже існуючій господарській профілізації.

Україна не має на своїй території всіх типів монофункціональних міст, як не має їх повної гами, очевидно, жодна країна. Розвиток міст свідчить про перехід більшості з них до розряду поліфункціональних, оскільки відданість одній „професії” суперечить сутності справжнього міста, якому призначено бути поліфункціональним. З ряду причин деякі з них усе ж таки зберігають вірність одній „професії” (міста при атомних електростанціях). На території України немає таких типів монофункціональних міст, як культурно-історичні і туристичні центри, відсутні університетські міста і центри науково-виробничої діяльності – так звані технополіси та інші. Проте життєздатність цих міст в інших країнах світу дає підстави для розробки планів з переорієнтування деяких монофункціональних міст України. Йдеться насамперед про ті міста, в яких виводяться з експлуатації підприємства галузей спеціалізації.

Світовий досвід доводить, що навіть при виведенні з експлуатації містоутворюючого підприємства суспільству матеріально дешевше і соціально доцільніше зберігати місто шляхом його господарської репрофілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2000 р. № 521 „Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст”//Офіційний вісник України, 2000.-№ 12. –С.112-119.
3. Лебединська О.Ю., Васильєва О.І., Єгоров О.М., Жабінець І.М., Ханін В.І. Монофункціональні шахтарські міста: регулювання розвитку /За ред. Ю.П.Лебединського. –Ужгород: Патент, 2002. – 263.

ВОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОСИСТЕМИ ДНІПРА, ЧОРНОГО І АЗОВСЬКОГО МОРІВ

Забезпеченість поверхневими водними ресурсами різних регіонів України.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства одним з найголовніших факторів, що допоможуть поставити Україну в один ряд з розвинутими державами світу, є збереження та раціональне використання природних ресурсів. Річковий стік України (без Дунаю) становить в середньому 87,1 млрд. куб. м (87,1 куб. км), а у маловодні роки зменшується до 55,9 млрд. куб. м.

По території України цей стік розподілений нерівномірно: 70% припадає на Південно-Західний економічний район (45% території, 40% населення), а на Донецько-Придніпровський і Південний економічні райони, де живе 60% населення на 55% території і де розташовані найбільш водоемні галузі народного господарства, припадає всього 30% стоку.

Для водопостачання маловодних районів введено в дію ряд каналів: Північно-Кримський, Дніпро – Кривий Ріг, Сіверський Донець – Донбас, Дніпро – Донбас, Інгулецький.

В Україні є 748 водосховищ об'ємом понад 1 млн. куб. м, а сумарний об'єм води в них сягає 48,9 млрд. куб. м. Як показала практика, водосховища виявилися дорогими, трудомісткими, не дуже ефективними, до того ж не зовсім безпечними для природи об'єктами.

Дніпро – головне джерело прісної води в Україні. Води Дніпра становлять близько 80 % водних ресурсів України і забезпечують водою 32 млн. населення та 23 господарського потенціалу країни.

Додаткові річкові водні ресурси: Дністер, Південний Буг, Західний Буг, Тиса, Прут та інші. Вода річок використовується і для пиття, і для технологічних потреб.

Стан води і повноводдя великих річок України залежать від стану їх приток і маленьких річок, яких в Україні понад 63 тисячі. Ці річки мають величезне значення, адже 90% населених пунктів України розташовані саме поблизу малих річок. У їх басейнах формується понад 60 % водних ресурсів України. Стан малих річок нині викликає велику тривогу. Більше 20 тис. малих річок вже висохло. А деградація, висихання малих річок неминуче призведе до деградації великих річок, тому проблема їх збереження є однією з найгостріших проблем в Україні.

Підземні води України

Підземні води України мають не менше значення для забезпечення водою населення, ніж води поверхневого стоку.

Близько 70 % населення міст і селищ міського типу користується водою з підземних водоносних горизонтів, а сільське населення майже на 100% задовольняє свої потреби за рахунок ґрунтових вод (колодязі) чи глибших водоносних горизонтів (свердловини).

В Україні виділяється 7 основних гідрогеологічних районів: Львівсько-Волинський, Дніпровсько-Донецький і Причорноморський артезіанські басейни, Карпати, Донбас, Крим і Український кристалічний щит (центральні райони). Проте запаси підземних вод, як і річкових, по Україні розподілені дуже нерівномірно.

Прогнозні ресурси підземних вод питної якості становлять 22,5 млрд. куб. м/рік, з яких 8,9 млрд. куб. м гідравлічно не пов'язані з поверхневим стоком. Водозабір підземних вод у складі прогнозних ресурсів становить 21 %.

Якість підземних вод у цілому краща, ніж вод поверхневого стоку, але місцями спостерігається забруднення підземних вод деяких горизонтів стоками промислових підприємств, великих тваринницьких комплексів тощо. У свердловинах підземних вод Західної України концентрація фенолів перевищує ГДК у 5-10 разів, а в свердловинах Криму – зростає вміст важких металів.

У Дніпровсько-Донецькому районі мало місце забруднення прісних підземних вод мінералізованими за рахунок перемішування вод різних горизонтів при неякісному цементуванні нафтових свердловин. На запасах і якості підземних вод негативно позначилася робота гірничо-рудної промисловості. Поблизу деяких великих криворізьких кар'єрів утворилися депресійні воронки, у межах яких рівень підземних вод впав на 300 м нижче земної поверхні, а з деяких водоносних горизонтів вода зникла повністю.

Негативно впливають на якість підземних вод фільтруючі накопичувачі, яких в Україні близько трьох тисяч. Чинним законодавством України заборонено вживання підземних прісних вод не для пиття, але у 30 містах більше половини загальної кількості підземних вод все ще використовується для технічних потреб.

Дніпро – головна водна артерія нашої країни. Але 60 % території басейну Дніпра розорано, на 35 % земля еродована, на 80 % – трансформований первинний ландшафт. Через нехтування протягом десятиліть усіх правил і принципів раціонального природокористування екосистема Дніпра повністю деградована, порушені вертикальні й горизонтальні зв'язки між біотичними й абіотичними елементами.

Основними причинами кризової ситуації на Дніпрі є:

- спорудження водосховищ;
 - великомасштабна меліорація;
 - будівництво цілого ряду великих промислових об'єктів у басейні;
- величезні об'єми водозабору для промисловості і зрошення (щорічно близько 15 млрд. куб. м)

коласальні обсяги забруднень (щорічно в атмосферу басейну Дніпра викидається понад 10 млн. т газопилових забруднень, з різними стоками потрапляє близько 500 тис. т азотних, 40 тис. т фосфорних, 20 тис. т калійних сполук, 1000 т заліза, 40 т нікелю, 1 т цинку, 1 т міді, 0,5 т хрому).

Крім того, в басейні Дніпра збудовано 7 АЕС.

Азовське море – це зона екологічної катастрофи.

В ньому раніше (40-50 р. тому) водилося 114 видів риби, загальний вилов риби перевищував 300 тис. т на рік. Нині вилови риби знизилися в 6 разів, а та риба, що виловлюється, забруднена отрутохімікатами настільки, що споживати її небезпечно.

Головні причини катастрофи Азовського моря:

- хижацький вилов риби, починаючи з 50-х років;
- будівництво гребель і водосховищ на основних живлячих ріках (Дон, Кубань), перетворення водосховищ на гігантські промислові відстійники (з Цимлянському – концентрація забруднюючих речовин вища ГДК: міді – у 112 разів, кадмію – у 60, нафтопродуктів – у 4;
- виявлено ДДТ у всіх ланках екосистеми, активно розвиваються амвачні замори, синьо-зелені водорості;
- інтенсивне впровадження в сусідніх регіонах зрошувального землеробства й рисосіяння привели до забруднення ґрунтів і вод, засолення, через додаткові 1700 водозаборів на Дону стік з нього в Азов зменшився на 8 куб. км;
- неконтрольоване лавиноподібне зростання зливу пестицидів у море з прилеглих сільськогосподарських масивів та внесення їх річками Доном та Кубанню;
- зростання забруднення довкілля викидами хімічної й металургійної промисловості (Маріуполь, Ростов, Таганрог. Камиш-Бурун), лише Маріуполь викидає близько 800 тис. т токсикантів на рік);
- інтенсивне будівництво на узбережжі та косах моря численних пансіонатів і баз відпочинку, що призвело до зростання побутових відходів та каналізаційних стоків у море.

Врятувати Азов з величезними труднощами та витратами ще можна, якщо повністю припинити на певний час промисловий вилов риби, покінчити з браконьєрством:

довести до оптимальних об'ємів річковий стік; звести до мінімуму обсяг забруднень морських вод промисловими й сільськогосподарськими відходами: зменшити згідно з екологічною ємністю узбережжя кількість рекреаційних баз, відремонтувати каналізаційну мережу.

Екологічна ситуація на Чорному морі

Ситуація на Чорному морі не набагато краща, ніж на Азові. Поки що його рятують розміри й глибина. Крім промислових забруднень, що привносяться ріками, мають місце величезні обсяги забруднень шельфових зон побутовими та каналізаційними стоками, пов'язаними з індустрією туризму й рекреації. Почалося активне забруднення води нафтопродуктами у зв'язку з розробкою підводних нафто-газових родовищ. Підвищився вміст радіонуклідів у водах моря та донних відкладах. В 1990 р. до Чорного моря влилось 5 куб. км (5 млрд. куб. м) стічних вод. Через порушення регіонального гідродинамічного, гідрохімічного й теплового балансу водних мас поступово піднімається верхня межа насичених сірководнем глибинних вод моря (з 150-200 м до 80-110 м).

Забруднення радіонуклідами вод Дніпровського басейну і морів.

До екологічних бід водних систем України з 1986 р. додалася ще одна – зростання забруднення радіонуклідами вод Дніпровського басейну і морів. Дезактиваційні роботи, на які було витрачено мільйони крб., бажаних результатів не дали. У водах Дніпра, Прип'яті та Київського водосховища концентрації радіонуклідів і в 1992 р. були в 10-100 разів вищими, ніж до аварії. Вважають, що в ґрунті заплави і дна водойм 30-кілометрової зони накопичилося близько 14400 Кі цезію-137, 7360 – стронцію-90, 250 – плутонію, а в Київському водосховищі вже назбиралося понад 60 млн. т радіоактивного мулу (в ньому – 2000 Кі цезію-137). Велику небезпеку для довкілля становлять 800 тимчасових могильників навколо АЕС та "саркофаг" над четвертим блоком. Могильники вже нині протікають, конструкції "саркофагу" осідають, деформуються, і з роками він стає дедалі радіоактивнішим.

Водоохоронна політика України

Верховна Рада України 27.02.1997 р. затвердила Національну програму оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води. Одними з найважливіших довготермінових цілей державної політики України у галузі використання і відтворення водних ресурсів та екосистем є:

- зменшення антропогенного навантаження на водні об'єкти;
- створення ефективної структури управління і механізмів економічного регулювання охорони та використання водних ресурсів.

Пріоритетні напрями комплексу заходів для поетапного виконання цих завдань:

- охорона поверхневих і підземних вод від забруднення;
- екологічно безпечне використання водних ресурсів;
- удосконалення системи управління охороною та використання водних ресурсів: зменшення впливу радіоактивного забруднення.

Важливою умовою реалізації цієї політики є необхідність виконання насамперед заходів, які не потребують значних капітальних витрат:

- підвищення загальної культури виробництва;
- суворе дотримання технологічних норм споживання і використання водних ресурсів;
- підтримання у належному стані діючих очисних споруд і устаткування;
- запобігання аварійним ситуаціям;
- дотримання законодавства щодо режиму використання прибережних смуг та водоохоронних зон.

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БЮДЖЕТІВ МІСТ УКРАЇНИ

В умовах ринкової економіки, зростання самостійності підприємств та організацій, розвитку місцевого самоврядування в Україні постає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку фінансового забезпечення комплексного розвитку міських поселень, зокрема фінансування галузей соціальної сфери й окремих соціальних програм. У зв'язку з цим постає проблема формування доходів та видатків міських бюджетів.

Як уже неодноразово відмічалось у наукових публікаціях, набула загальнодержавної ваги проблема нестачі дохідних джерел коштів місцевих бюджетів, тому серйозним чинником стабілізації економічної ситуації в країні має стати ефективне формування місцевих фінансів, яке спроможне перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які самостійно спроможні розв'язувати будь-які соціально-економічні проблеми. Значні кроки у реформуванні бюджетної і податкової системи зроблені з прийняттям Бюджетного Кодексу України у 2001 році. У відповідності з цим документом доходи бюджету міста складаються із доходів, які закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування і враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Однак, як показала практика застосування положень Бюджетного Кодексу, це має як переваги, так і недоліки. Зокрема, як показують дослідження, введення в дію Бюджетного кодексу не тільки не покращило, а швидше загострило ситуацію з формуванням доходів та видатків міських бюджетів, оскільки не завжди витримуються положення, які зазначені у ньому.

За допомогою коштів, які концентруються в міському бюджеті, повинні забезпечуватись рівні умови фінансування соціальних витрат з місцевих бюджетів, а саме витрати на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення. Але, оскільки ці кошти не зароблені регіоном, то, як це не прикро, призводять до зниження мотивації діяльності органів місцевого управління у пошуках додаткових джерел формування дохідної частини місцевих бюджетів. В той же час, важливою проблемою є вилучення коштів з місцевих бюджетів. Наприклад, згідно із Законом України "Про Державний бюджет України 2003 р.", з доходів, зароблених підприємствами, організаціями та жителями міста Алчевська у 2003 році, планувалось вилучити суму¹¹, яка становить два міські бюджети, Енергодара – близько 100 % міського бюджету; Комсомольська, Маріуполя, Борисполя – 1/2; Донецька, Миколаєва, Краматорська, Львова – 1/4; Дніпропетровська, Сум, Кривого Рогу – понад 1/5 міського бюджету.

Проблема ще загострюється у зв'язку з тим, що підхід до вирівнювання забезпеченості населення об'єктами соціально-культурної сфери не враховує дуже багатьох факторів, зокрема, функцій, які конкретне місто виконує в системі розселення. Слід зазначити, наприклад, що, по-перше, м. Дніпропетровськ, Донецьк, Львів є регіональними центрами, і об'єкти соціально-культурної сфери, які розташовані в них, мають бути розрахованими на виконання даної функції. По-друге, міста завжди притягували до себе мігрантів, особливо трудових. За даними досліджень українських науковців, у 70-80-х роках минулого століття до окремих міст, особливо західного регіону, щодня на роботу приїздило до 15% чисельності населення, що постійного проживало на території міста. Сьогодні, коли приписку відмінили і людина може працювати по всій країні, складно врахувати фактичну постійну чисельність

¹¹ Закон України "Про Державний бюджет України на 2003 рік" // Фінанси України, 2003, №3, с.27-97.

2.5. Нерозвиненістю самооподаткування як альтернативної форми надходження до місцевих бюджетів тощо.

Важливим у реформуванні вітчизняної системи місцевого оподаткування є використання досвіду європейських країн, де місцеві податки і збори виступають основним дохідним джерелом місцевих бюджетів, дієвим інструментом міжтериторіального перерозподілу.

Такий підхід сприятиме також формуванню оптимального співвідношення економічного і соціального розвитку територіальних одиниць, забезпечуватиме формування регіональних соціальних стандартів, які відповідали б вкладу членів територіальної громади у загальний розвиток країни, що, безумовно, мотивувало б реформування всіх сфер життя територіальної громади.

Рюмшин Є.О.

ПРИНЦИПИ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для будь-якої країни роль експортно-імпоротної діяльності важко переоцінити. Вона, як найбільша за своїми масштабами у зовнішньоекономічному процесі, відіграє дуже суттєву роль у розвитку національної економіки, входження країни до міжнародної економічної інтеграції.

У колишньому СРСР експортно-імпортна діяльність не була пов'язана із реальним ринком. Державна монополія зовнішньої торгівлі здебільшого призводила до політизації управлінських рішень у сфері експортно-імпоротної діяльності. Підготовка кадрів для цієї діяльності проходила під кутом вміння підпорядковуватися державному командно-бюрократичному центру.

З розпадом радянської системи з'явилася гостра потреба бурхливого розвитку ринкових відносин у країнах колишнього СРСР. Географічне положення України, її територіальні особливості транзитної зони між державами Західної Європи та державами колишнього СРСР та інші позитивні внутрішні можливості надають велику перспективу у питаннях експортно-імпоротної діяльності. Виникла потреба подальшого вивчення цих процесів на територіях України.

Україна одночасно вирішує в цей час два надзвичайно складні завдання, поставлених перед нею історією державотворення і паралельного переходу до ринкових відносин. Кожне з них є надзвичайно складним і потребує дуже великих зусиль усього нашого суспільства.

У деяких країнах експортно-імпортна діяльність – це єдина можливість отримати той чи інший товар, відсутній на її території. Згідно із визначенням Джорджа Сакса, : “економічний успіх будь-якої країни світу залежить від зовнішньої торгівлі. Ще жодній країні не вдалося створити здорову економіку, ізолювавшись від світової економічної системи.”

У сучасних умовах активна участь України у світовій торгівлі пов'язана із значними перевагами: вона дає змогу більш ефективно використовувати у країні ресурси, які є, пристосуватися до світових досягнень науки і техніки, у більш короткий термін здійснити структурну перебудову своєї економіки, а також більш повно і різноманітно задовольнити потреби населення.

Важливо підкреслити, що економічна ефективність, з якою країни спроможні виробляти різні товари, може змінитися і справді змінюється з часом. Зрушення у розподілі ресурсів і технології можуть приводити до зрушення у відносній ефективності виробництва товарів у різних країнах. Наприклад, в Україні за останні

40–50 рр. суттєво збільшилася якість робочої сили і значно збільшився сукупний обсяг основних фондів. Тому Україна, яка експортувала піввіку тому переважно сільськогосподарські товари і сировину, тепер вивозить у більшій кількості вироби переробної промисловості. Так само новітні технології, які впливали на розвиток, наприклад, виробництва синтетичних волокон і штучного каучуку, радикально змінили структуру ресурсів, яка необхідна для виготовлення цих товарів і, таким чином, змінили відносну ефективність їх виробництва. Еволюція національних економік може змінювати кількість та якість робочої сили, обсяг та склад капіталу. Виникають нові технології. Змінюються навіть масштаби та якість земельних і природних ресурсів. Через ці зміни міняється й ефективність, з якою країни виробляють різні товари.

Організація імпоротно-експортної діяльності країни і регулювання фінансових потоків на міжнародному рівні посилюють інтернаціоналізацію економічного життя і зростання взаємозалежності країн.

Ще близько 200 років тому, до появи системи державного управління та регулювання зовнішньої торгівлі, Адам Сміт і Давид Рікардо систематизували погляди на ці питання. Історичний огляд теорії управління зовнішньою торгівлею, загалом, експортно-імпоротною діяльністю, доводить, що класичні напрями економічної теорії і сьогодні мають становити методологічну основу стратегії, політики і механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності країн на національному та міжнародному рівнях. Проблеми і досягнення кейнсіанства та інших сучасних шкіл та напрямків економічної науки, втілення їх у систему управління, механізмів регулювання експортно-імпоротною діяльністю дадуть можливість здійснити значні зрушення в експортно-імпортній діяльності.

Необхідно підкреслити, що організація експортно-імпоротної діяльності – наукова дисципліна, яка ґрунтується на макроекономічних теоріях і загальноекономічних принципах та концепціях розвитку міжнародної торгівлі і світового господарства.

Комплексні економічні перетворення, що відбуваються сьогодні в Україні, мають на меті не лише виробити моделі та механізм побудови і послідовної реалізації сучасних економічних відносин, але й поступову інтеграцію українських підприємств у міжнародні економічні зв'язки, з одного боку, і залучення іноземних підприємців до діяльності в Україні, – з іншого.

Ефективність господарської діяльності як вітчизняних, так і іноземних підприємців у рамках правової системи конкретної держави визначається, насамперед, ступенем досконалості охоплення сфер регулювання і ліберальності його законодавства. Україна у даному випадку не є винятком. У зв'язку із цим зростає значення правового регулювання питань функціонування різних суб'єктів господарської діяльності в Україні, побудованої на взаємовідносинах, що мають місце як на території України, так і за її межами, тобто на взаємовідносинах, заснованих на законах зовнішньоекономічної діяльності. Саме таке визначення сформульоване в Законі України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. З його прийняттям зовнішньоекономічна діяльність в Україні вперше одержала правовий статус. Даний закон є нормативно-правовим актом, в якому дається визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності, її суб'єктів, їхніх прав і свобод; встановлюються принципи здійснення та організаційні форми експортно-імпоротної діяльності.

Експортно-імпортна діяльність завжди була і залишається важливою складовою суспільного розвитку України, незважаючи на зміни в політичній ситуації, економічній кон'юнктурі та правовому середовищі країни.

Роль її посилюється із часу набуття українською державою незалежності, яка намагається зайняти гідне місце у міжнародних економічних інтеграційних процесах. За таких умов входження кожної країни у нове тисячоліття вимагає проведення відповідних політичних, економічних та соціальних реформ, які стануть у майбутньому запорукою плідного співробітництва у міжнародному масштабі.

Новий етап входження у світове господарство вимагає істотних зусиль як від окремих підприємств, так і від держави в цілому, від яких, у кінцевому результаті, буде залежати не тільки динаміка зовнішньої торгівлі, а, насамперед, можливість подальшого економічного та соціального розвитку держави як органічної підсистеми світової економіки. І тому увагу треба зосередити на широкому колі актуальних проблем експортно-імпоротної діяльності. Важливе місце треба відвести розвитку управлінських процесів у різних її галузях, зокрема, у фінансовій сфері, міжнародному маркетингу, інноваційній сфері, менеджменту персоналу тощо.

Організація експортно-імпоротної діяльності є важливою складовою управління зовнішньоекономічною діяльністю. Процес інтеграції української економіки у світову значно підвищить рівень життя населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “ Про зовнішньоекономічну діяльність ”. ВРУ від 27.03.91 р.
2. Авдокушин Є. Ф. Международные экономические отношения.- М.: Маркетинг, - 1997.
3. Доменик Сальваторе. Международная экономика.- М., -1998.
4. Бровкова Е. Г., Продиус И. П. Внешнеэкономическая деятельность.- К. : Сирин, - 2000
5. Філіпенко А. С., Будкін В. С., Гальчинський А. С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К.: Либідь, 2002.

Семяновский В.Н.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ

Известно, что экологические проблемы и экологические исследования являются информационно ёмкими и требуют использования самых современных информационных технологий. С другой стороны, экологические проблемы ставят сложные и интересные вопросы в области обработки информации и ведут к развитию информационных технологий. На этот процесс влияют ряд важных особенностей экологических исследований:

Огромна інформаційна наповненість екологічних даних. Огромний об’єм інформації содержат данні екологічного моніторингу, екологічні карти і, ещё больше, карти, полученные средствами дистанционного зондирования земли (ДЗЗ) и обработанные с помощью геоинформационных систем (ГИС, Приложение 1).

Многоаспектны і многопараметричны екологічні данні. Результати екологічних досліджень зависят от многочисленных факторов постоянного и случайного характера (погодные условия, климатические условия, катастрофические явления, деятельность человека...).

Принципиальна динамічність екологічних даних. Данні моніторингу і геоінформаційні карти особливо цінні, якщо вони отримані через определённые промежутки времени.

Принципиальна глобальність екологічних процесів і, соответственно, екологічних досліджень, что приводит к созданию международных экологических систем и сетей, широкому использованию Internet для нужд экологического мониторинга, информирования общественности, коммуникаций и исследований (Приложение 2).

Для демонстрации результатов экологических исследований обычно недостаточно использования обычных графиков и диаграмм, а необходимы также более мощные графические средства.

Есть и другие факторы, которые приводят к повышенному вниманию к информационным технологиям экологического менеджмента.

Экологический менеджмент (environmental management) представляет собой современный механизм управления природоохранной деятельностью, признанный на международном уровне и широко используемый промышленными предприятиями уже более десятилетия. В его основе лежит системный подход и использование комплекса управленческих решений, процедур, документации.

В "Повестке дня на XXI век", принятой в Рио-де-Жанейро в 1992 г. и являющейся основополагающим международным документом, определяющим современную государственную стратегию в области охраны окружающей среды в большинстве стран мира, экологический менеджмент рассматривается как гарант обеспечения перехода человечества к устойчивому развитию. В этом документе подчеркнуто, что "экологический менеджмент следует отнести к ключевой доминанте устойчивого развития и одновременно к высшим приоритетам промышленной деятельности и предпринимательства".

В широком смысле, экологический менеджмент касается не только промышленной деятельности, но и любой деятельности по управлению территориями, хозяйственными структурами, населенными пунктами, городскими хозяйствами, регионами, природными системами. Таким образом, экологическая активность пронизывает все области и сферы деятельности человека и является глобальной.

Глобальность экологической деятельности и широкого использования информационных технологий очень хорошо видна по представлению экологической информации в Internet и других глобальных компьютерных сетях. В настоящее время в Internet можно найти огромное количество сайтов, порталов и других средств, связанных с экологическими вопросами. Причем, наряду с информационными ресурсами государственных и общественных организаций, наблюдаются сайты школ и учебных заведений. Широко представлены исследовательские проекты, которые ведутся совместно в различных странах или международными коллективами на определенной территории. Много сайтов посвящено исследованию конкретных экологических проблем.

Использование такой мощной и современной информационной технологии, как Internet, позволяет информировать специалистов и общественность, проводить совместные работы, решать образовательные проблемы и многое другое.

Что касается экологического менеджмента в промышленной деятельности, деятельности по управлению предприятиями, хозяйственными структурами, то внедрение стандартов ИСО 14000 показало, что экология – это область больших массивов информации, с помощью которых реализуется стремление найти интегральные зависимости изменений в окружающей среде от суммарного воздействия различных факторов. Кроме того, новые стандарты накладывают требования не только производственные процессы и вредные отходы и выбросы, но и на экологические характеристики готовой продукции, и на экологические характеристики комплекующих изделий.

В 1996 году Международной Организацией по стандартизации был выпущен международный стандарт ISO 14001, содержащий требования к **системе экологического менеджмента**. Наличие сертификата ISO 14001 стало необходимо для подтверждения соответствия системы природоохранного управления на предприятии международным стандартам.

Система экологического менеджмента, сокращенно СЭМ (environmental management system, EMS) – часть общей системы менеджмента предприятия,

имеющая организационную структуру, элементы, механизмы, процедуры и ресурсы, необходимые для управления экологическими аспектами его деятельности посредством разработки, достижения целей экологической политики, ее пересмотра и корректировки.

Информационные технологии уже давно и успешно используются для решения задач автоматизации управления предприятием. Переход на современную систему управления (менеджмента) с одновременным внедрением интегрированной системы управления предприятием позволяет добиться существенного снижения уровня производственных расходов при одновременном повышении потребительского качества товаров и услуг, что позволяет существенно повысить эффективность работы всего предприятия.

Беглый анализ интегрированных систем управления предприятием, показывает, что в них отсутствуют модули, поддерживающие экологический менеджмент. В настоящее время для установки системы экологического менеджмента (СЭМ) используются специализированные внедренческие и консультативные фирмы.

В настоящий момент Всемирная организация стандартизации (ISO) рассматривает возможность разработки нового единого стандарта на базе ISO 9000 и ISO 14000, а разработчики ИАСУП – переход к более развитым информационным продуктам – BMP (Business Performance Management) и OLAP, с включением компонент экологического менеджмента и, соответственно, более мощных информационных технологий.

Особенно сложные вопросы возникают при компьютерной обработке данных дистанционного зондирования земли (ДЗЗ) с помощью геоинформационных систем (ГИС).

Средства компьютерной обработки данных стали практически обязательным атрибутом научных исследований. В перечень широко используемых в данной области продуктов входят электронные таблицы, комплексы статистической обработки данных, средства вероятностного анализа, математического моделирования, анализа поверхностей и т.д. Необходимость учета пространственного положения объектов исследований вынуждает разработчиков программных продуктов создавать собственные блоки ввода, обработки и отображения информации данного типа, однако несомненными лидерами в данной области являются сегодня геоинформационные системы (ГИС), особенно резкий скачок в развитии которых произошел в последнее десятилетие.

В этой связи возникает проблема культуры обращения с таким специфическим видом данных, как пространственная информация. Специалисты в области геоинформатики знают, к каким неблагоприятным последствиям в аналитических исследованиях может привести некорректное обращение с картографическими проекциями и системами координат, потеря связности между пространственной и атрибутивной информации об объекте, пренебрежение требованиями топологии и пространственной привязки объектов.

ИСТОЧНИКИ ИНФОРМАЦИИ:

1. Чепурных Н.В. и др. Планирование и прогнозирование природопользования – М, 1991 – 285 с.
2. Шайкенова О.В. Рейтинговое подразделение предприятий по ранговому коэффициенту. //Нефть, химия, энергетика, экология, Материалы рег. науч. – практич. семин.- Тольятти: ТВВКИСУ, 1998 – С. 115-119.
3. Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К.: Національний екологічний центр України, 2000. – 244 с.

4. Розбудова екомережі України. К.: Програма розвитку ООН (UNDP). Проект «Екомережі», 1999. – 127 с.
5. Придатко В.И., Ищук А.А., Потапенко Л.С., Штепа Ю.Н. Результаты выполнения проекта по созданию пилот-ГИС для целей мониторинга экосистем и сохранения биоразнообразия в Азово-Причерноморье (версия 2) // Материалы IV Международной конференции «Геоинформационные технологии в управлении территориальным развитием, Ялта, 28 мая – 1 июня, 2001”. CD:ECOMM.
6. Пархісенко Я.В, Придатко В.І., Іщук О.А., Штепа Ю.М., Петроченко О.Ю., Кобець М.І. Досвід УЦМЗР з актуалізації тематичних карт із застосуванням зображень, отриманих із супутників Landsat 4, Landsat 7 та SPOT // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “ГІС-форум 2001” (Київ, 18-20 грудня 2001 року). С. 166 – 174.
7. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси /Пер. з англ. В.Ф.Овссієнка та В.Я.Мусієнка. – К.: Вік, Глобус, 1992. – 383 с.
8. Планирование на предприятии: Учебник. – 2-е издание, перер. – М: Новое издание, 2001 – 635 с.
9. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: практические вопросы с анализом деловых ситуаций. – Киев: Издательский дом “Максимум”, 2001.

СПИСОК УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ
СПИСОК УЧАСТНИКОВ КОНФЕРЕНЦИИ
THE LIST of the PARTICIPANTS of a CONFERENCE
(Секції 1- 4. Секции 1- 4. Sections 1- 4)

Барна Н.В - декан факультету фінології та журналістики, ВМУРОЛ «Україна», Київ
Блинов Л.В. - д.п.н., проф., проректор по науке БГПИ, Биробиджан, Россия.
Блинова Л.Н. - к.п.н., доцент БГПИ, Биробиджан, Россия
Васильєва О. И. - пошукач кафедри управління містом НАДУ при Президентіві України, Київ
Василик О.І. - к. т. н., доцент, декан факультету менеджменту АМУ, Київ
Вендичанський В.М. - к. т. н., доц. АМУ, Київ
Войтович Р. В. - к. н. з держ. управління, доц. каф. філос. та методології держ. Управління НАДУ при Президентіві України, Київ
Григорьєва О.Б. - г. Биробиджан, Россия
Дубко В.О. - д. ф.-м. н., проф., зав. каф. вищої математики АМУ, Київ
Зінченко В.М. - ст. викладач АМУ, Київ
Іванова Т.В. - к.е.н., член-кор. УЕАН, доцент, проректор АМУ, зав.каф. держ. управління та місцевого самоврядування, Київ
Клименюк М.М. - д.е.н., проф., зав. каф. менеджменту АМУ, Київ. xela@svitonline.com
Князєв В.М. - д. ф. н., проф., проректор з наукової роботи НАДУ при Президентіві України.
Кобзиста О.О. - аспірантка каф. економічної теорії КНУ ім. Т.Г.Шевченка, Київ
Кобзистий М. А. - ст. викладач каф. економіки АМУ
Костирко В.Ф. - к.ф.-м.н., доцент, каф. вищої математики ВМУРОЛ, Київ
Кривицький С.В. - асистент каф. вищої математики АМУ, Київ
Кузьомко В.М. - пошукач каф. менеджменту АМУ, Київ
Лобанов А.И. - к. ф.-м. н., проф., каф. вищої математики АМУ, Київ
Лопатін А.К. - д. ф.-м. н, професор, зав. каф. інформаційних технологій і математики, Національна академія управління, Київ
Максименко Д. О. - студент АМУ, Київ
Морозов Д.М. - нач. відділу НАК "Нафтогаз України", Київ
Межуєв Н.И. - к.п.н., декан факультета економіки и управління, БГПИ., г. Биробиджан, Россия.
Москалевський С.В.- аспірант кафедри економіки АМУ, Київ
Немерівська О.Я. - ас. каф. держ. управління та місцевого самоврядування АМУ, Київ
Немирівський Я.В. - к. і. н., доцент, каф. держ. управління та місцевого самоврядування АМУ, Київ
Ніколенко Ю.В. - д.е.н., проф., академік Академії вищої школи України, зав. каф. економіки АМУ, Київ.
Панчук А. М.- к.т.н., доц., НАДУ при Президентіві України, Київ
Петровська Ю.В. - аспірант кафедри менеджменту АМУ, Київ
Піддубна Л.П. - к.е.н., проф., кафедри держуправління і місцевого самоуправління, АМУ, Київ
Піддубний О.М. - ліцей "Наукова зміна", Київ
Попельнюхов Р. В. - студент АМУ, Київ
Распопов В.Б. - к.ф.-м. н., доцент, каф. комп'ютерно-інтегрованих технологій, АМУ, Київ
Рижкова С.А.- к.ф.н., доц. Київського державного інституту декоративно прикладного мистецтва
Рюмшин Є.О. - к.е.н., доц. каф. зовнішньо- економічної діяльності та маркетингу, АМУ, Київ
Рянский Ф.Н. - д.г.н. , проф., зав.НИЛ геозкологических НГПИ, Нижневартовск, Россия.
Светлов Б.Т. - к.е.н., доц., кафедри економіки, АМУ, Київ
Семяновський В.Н - к.ф.-м.н, доц. каф. комп'ютерно-інтегрованих технологій АМУ, Київ
Сергієнко А.Н - викладач- методист, зав. комісією з інформатики та обчислювальної техніки КППЛ ім. А.М. Макаренко, Київ. prof@kppk.kiev.ua
Скикевич А.А., Белорусский коммерческий институт управления. skikevich@mail.ru
Становська Т.В. - к.п.н., декан факультету довузівської підготовки, ДАЖКТ, Київ
(Київ, 02125, вул. Старосельська, 2, к. 216, 217. Тел. 38 +044 512-63-34)
Таланчук П.М. д. т. н., проф., президент АПН України, заслужений діяч науки и техніки України, академік АПН України, президент ВМУРОЛ "Україна", Київ
Фишман Б.Е.- к.ф.-м.н., доц. зам. зав. каф. мат., БГПИ, Биробиджан , Россия
Чураченко Ю.Б - ст. викладач каф. вищої математики АМУ, Київ
Шевченко Е.І.- студентка 6 курсу факультету соціології, НТУУ "КПІ", Київ

ЗМІСТ (Том I)

Інформація про конференцію (Інформация о конференции)	3
Information about Conference.....	7

Секція 1. Сучасні проблеми відкритої освіти.

<u>Галанчук П.М.</u> Професіоналізм, помножений на патріотизм – основа створення могутніх держав.....	9
<u>Блінов Л.В., Блінова Л.Н., Григор'єва О.Б.</u> Аксиологія професійно-особистісного самовизначення в контексті синергетичного підходу.....	12
<u>Костирко В.Ф.</u> Моделювання пізнання і проблема навчання.....	16
<u>Кривицький С.В.</u> Особливості формування відносин при роботі зі студентами.....	17
<u>Межуєв М.І.</u> Мотивація як функція керування в освітніх системах.....	18
<u>Немирівська Е.Я.</u> Якісна освіта – порука престижу державної служби.....	21
<u>Распопов В.Б., Семяновський В.М.</u> Методика навчання студентів керуванню підприємством з використанням сучасних інформаційних технологій і ділових ігор	22
<u>Сергієнко А.Н.</u> Нові підходи в технології навчання заочного і дистанційного навчання	23
<u>Скикевич А.А.</u> Змістоутворююча основа життєвого простору людини.....	24
<u>Становська Т.В., Распопов В.Б., Семяновський В.М.</u> Академія абітурієнта як інструмент професійної орієнтації і дистанційної підготовки молоді, схильної до лідерства	26
<u>Фішман Б.Е.</u> Відкритість і якість професійної освіти: грані проблеми	27
<u>Чураченко Ю.В.</u> Про використання евристичних задач у викладанні вищої математики.....	31

Секція 2. Проблеми відкритих соціальних систем.

<u>Князєв В.Н.</u> Нотатки про характер сучасних суспільно-історичних трансформацій	33
<u>Василик О.І., Москалевський С.В.</u> Соціальний захист населення в контексті ринкової трансформації економіки України.....	36
<u>Вендичанський В.М.</u> Комплексна оцінка травмонебезпечності технологічних процесів з метою соціального захисту населення.....	37
<u>Войтович Р.В.</u> Глобалізація як новий тип суспільного розвитку.....	39
<u>Дубко В.О.</u> Про особливості моделювання динаміки соціальних систем.....	46
<u>Лобанов А.І.</u> Відкриті системи, що еволюціонують, і застосування методу малого параметру.....	47
<u>Москалевський С.В., Василик О.І.</u> Регіональний аспект соціального захисту населення України.....	48
<u>Немирівський Я.В.</u> Держава – керівна підсистема суспільства.....	49
<u>Панчук А. М.</u> Процеси еволюції в інформаційному просторі керування.....	51
<u>Рижкова С.А.</u> Буддистсько-конфуціанський, християнський, ісламський регіони глобальної цивілізації: проблеми взаємодії.....	53
<u>Шевченко О.І.</u> Постінформаційне суспільство – нова цивілізація.....	58
<u>Doobko V.A.</u> Characteristics of the dynamics of multiple-unit stochastic systems.....	59

Секція 3. Економіка перехідних періодів

<u>Ніколенко Ю.М., Свєтлов Б.Г., Зінченко В.М.</u> Про проблеми приватизації в Україні....	63
<u>Барна Н.В.</u> Економіка і культура в сфері українознавства.....	64
<u>Зінченко В.М.</u> Інвестиції в економіці України.....	75
<u>Клименюк М.М., Кузємко В.М.</u> Обґрунтування фінансового забезпечення органу керування регіоном.....	76
<u>Кобзиста О.О.</u> Економетричний аналіз впливу макроекономічного середовища на розвиток акціонерного капіталу.....	82
<u>Кобзистий М.О.</u> Структурні зрушення в економіці України: показники ВВП і його динаміка.....	88
<u>Лопатін О.К.</u> Бізнес-модель як відкрита система.....	92
<u>Максименко Д.О.</u> Оптимізація показників діяльності страхових компаній.....	93
<u>Морозов Д.М., Семяновський В.М.</u> Сучасні інформаційні системи – ключова складова фінансового планування на газодобувних підприємствах України: необхідність і проблема впровадження.....	94
<u>Петровська Ю.В.</u> Планування фінансів у муніципальному керуванні.....	96
<u>Піддубна Л.П., Піддубний А.М.</u> Особливості формування доходів і витрат місцевих бюджетів України.....	98
<u>Попельнюхов Р.В.</u> Шляхи забезпечення позитивного розвитку малого і середнього підприємництва в Україні	102

Секція 4. Регіони як відкриті системи

<u>Рянський Ф.М.</u> Регіони як відкрита інтегральна динамічна система: тридцять років пошуків і відкриттів, обговорення перспектив.....	105
<u>Васильєва О.І.</u> Монофункціональні міста України в регіональній політиці держави.....	106
<u>Іванова Т.В.</u> Водні ресурси України та проблеми екосистеми Дніпра, Чорного та Азовського морів	109
<u>Піддубна Л.П.</u> Регіональні аспекти формування доходів та витрат бюджетів міст України	112
<u>Рюмшин Є.О.</u> Принципи експортно-імпортової діяльності в сучасних умовах.....	115
<u>Семяновський В.М.</u> Інформаційні технології в екологічному менеджменті.....	117
Відомості про учасників конференції.(Секції 1-4).....	121
Зміст (Том 2).....	124
The contents of Volume I (Sections 1-4).....	126
The contents of Volume II (Sections 5-7).....	128

СОДЕРЖАНИЕ (Том I)

Информация о конференции (Інформація про конференцію).....	3
Information about Conference.....	7

Секция 1. Современные проблемы открытого образования.

<u>Таланчук П.М.</u> Профессионализм, умноженный на патриотизм - основа создания мощных государств.....	9
<u>Блинов Л.В., Блинова Л.Н., Григорьева О.Б.</u> Аксиология профессионально-личностного самоопределения в контексте синергетического подхода.....	12
<u>Костырко В.Ф.</u> Моделирование познания и проблема обучения.....	16
<u>Кривицкий С.В.</u> Особенности формирования отношений при работе со студентами.....	17
<u>Межуев Н.И.</u> Мотивация как функция управления в образовательных системах.....	18
<u>Немировская Е.Я.</u> Качественное образование – залог престижа государственной службы.....	21
<u>Распопов В.Б., Семяновский В.Н.</u> Методика обучения студентов управлению предприятием с использованием современных информационных технологий и деловых игр.....	22
<u>Сергиенко А.Н.</u> Новые подходы в технологии обучения заочного и дистанционного образования.....	23
<u>Скикевич А.А.</u> Смыслообразующая основа жизненного пространства человека.....	24
<u>Становская Т.В., Распопов В.Б., Семяновский В.Н.</u> Академия абитуриента как инструмент профессиональной ориентации и дистанционной подготовки молодежи, склонной к лидерству.....	26
<u>Фишман Б.Е.</u> Открытость и качество профессионального образования: грани проблемы.....	27
<u>Чураченко Ю.В.</u> Об использовании эвристических задач в преподавании высшей математики.....	31

Секция 2. Проблемы открытых социальных систем.

<u>Князев В.Н.</u> Заметки о характере современных общественно-исторических трансформаций.....	33
<u>Василик О.И., Москалевский С.В.</u> Социальная защита населения в контексте рыночной трансформации экономики Украины.....	36
<u>Вендичанский В.М.</u> Комплексная оценка травмоопасности технологических процессов с целью социальной защиты населения.....	37
<u>Войтович Р.В.</u> Глобализация как новый тип общественного развития.....	39
<u>Дубко В.А.</u> Об особенностях моделирования динамики социальных систем.....	46
<u>Лобанов А.И.</u> Открытые эволюционирующие системы и применение метода малого параметра.....	47
<u>Москалевский С.В., Василик О.И.</u> Региональный аспект социальной защиты населения Украины.....	48
<u>Немировский Я.В.</u> Государство - руководящая подсистема общества.....	49
<u>Панчук А. Н.</u> Процессы эволюции в информационном пространстве управления.....	51
<u>Рыжкова С.А.</u> Буддистско-конфуцианский, христианский, исламский регионы глобальной цивилизации: проблемы взаимодействия.....	53
<u>Шевченко Е.И.</u> Постинформационное общество – новая цивилизация.....	58
<u>Doobko V.A.</u> Characteristics of the dynamics of multiple-unit stochastic systems.....	59

Секция 3. Экономика переходных периодов

<u>Николенко Ю.Н., Светлов Б.Т., Зинченко В.Н.</u> О проблемах приватизации в Украине..63	63
<u>Барна Н.В.</u> Экономика и культура в сфере украиноведения.....64	64
<u>Зинченко В.Н.</u> Инвестиции в экономике Украины.....75	75
<u>Клименюк Н.Н., Куземко В.М.</u> Обоснование финансового обеспечения органа управления регионом.....76	76
<u>Кобзистая О.О.</u> Эконометрический анализ влияния макроэкономической среды на развитие акционерного капитала.....82	82
<u>Кобзистый Н.О.</u> Структурные сдвиги в экономике Украины: показатели ВВП и его динамика.....88	88
<u>Лопатин А.К.</u> Бизнес-модель как открытая система.....92	92
<u>Максименко Д.О.</u> Оптимизация показателей деятельности страховых компаний.....93	93
<u>Морозов Д.Н., Семяновский В.Н.</u> Современные информационные системы – ключевая составляющая финансового планирования на газодобывающих предприятиях Украины: необходимость и проблема внедрения.....94	94
<u>Петровская Ю.В.</u> Планирование финансов в муниципальном управлении.....96	96
<u>Поддубная Л.П., Поддубный А.Н.</u> Особенности формирования доходов и затрат местных бюджетов Украины.....98	98
<u>Попельнюхов Р.В.</u> Пути обеспечения позитивного развития малого и среднего предпринимательства в Украине.....102	102

Секция 4. Регионы как открытые системы

<u>Рянский Ф.Н.</u> Регион, как открытая интегральная динамическая система: тридцать лет поисков и открытий, обсуждение перспектив.....105	105
<u>Васильева О.И.</u> Монофункциональные города Украины в региональной политике государства.....106	106
<u>Иванова Т.В.</u> Водные ресурсы Украины и проблемы экосистемы Днепра, Черного и Азовского морей.....109	109
<u>Поддубная Л.П.</u> Региональные аспекты формирования доходов и расходов бюджетов городов Украины.....112	112
<u>Рюмшин Е.О.</u> Принципы экспортно-импортной деятельности в современных условиях.115.....115	115
<u>Семяновский В.Н.</u> Информационные технологии в экологическом менеджменте.....117	117
Данные об участниках конференции .(Секции 1-4).....121	121
Содержание (Том 2).....124	124
The contents of Volume I (Sections 1-4).....126	126
The contents of Volume II (Sections 5-7).....128	128

ЗМІСТ

Том 2

Секція 5. Культурологічні процеси

<u>Барна Н.В.</u> Спадкоємність культур як основна проблема теоретичної культурології.....	3
<u>Фадєєва К.В.</u> До проблеми застосування методів точних наук в дослідженні сучасних культурологічних процесів.....	7
<u>Белофастова Т.Ю.</u> Цільові музейно-педагогічні програми в контексті соціокультурних технологій.....	12
<u>Єрмакова О.А.</u> До взаємодії технічного та культурного мислення.....	16
<u>Зубарева Н.Д.</u> Забутий тріумф: інтеграція української хореографії в світову культуру.....	18
<u>Каташинська І.В.</u> Альтернативні педагогічні системи в контексті становлення інформаційного суспільства.....	21
<u>Копієвська О.Р.</u> Проблеми формування культурної політики в Україні на сучасному етапі.....	23
<u>Лещенко Л.Ю.</u> Соціокультурний аспект глобалізації.....	26
<u>Пантелейчук І.В.</u> Сучасний директор музею.....	28
<u>Пермінова С.О.</u> Вплив просвітницьких тенденцій XVIII століття на розвиток хорової педагогічної думки в Україні.....	30
<u>Пилипенко І.О.</u> Конфлікт національного та сучасного в дизайнерському мистецтві.....	34
<u>Рубаха О.О.</u> Проблема режисури в контексті загальної теорії культури.....	35
<u>Сапелкіна З.П.</u> Релігієзнавчий туризм в Україні.....	40
<u>Татаренко М.Г.</u> Театральна педагогіка як фактор гуманізації освітньої системи.....	42
<u>Цветкова Л.Ю.</u> Хореографічна освіта в Україні. Стан і перспективи розвитку.....	44

Секція 6, Математичні проблеми моделювання відкритих систем

<u>Веселовський М.В., Дубко В.О.</u> Процеси надкліткової організації і їх моделювання ...	46
<u>Halitsky E., Halitsky S.</u> About accuracy of closeness measures of stochastical systems.....	52
<u>Борисенко О.В.</u> Про усереднення стохастичних диференціальних рівнянь, які містять малий параметр і приведені до стандартного виду.....	56
<u>Гасаненко В.О.</u> Про ймовірність руйнування.....	57
<u>Геращенко В. М.</u> Чи так складні відкриті системи і такі, що саморегулюються?.....	62
<u>Дубко В.О.</u> Умови інваріантності фазового об'єму, пов'язаного з розв'язаннями узагальненого рівняння Іто.....	64
<u>Дубко В.О.</u> Проблема інваріантності та алгоритм побудови множини автоморфних перетворень для заданої функції.....	66
<u>Жаров О.М.</u> Управління за випередженням у технічних системах.....	68
<u>Каніовська І.Ю.</u> Моделювання еволюціонуючих систем процедурами типу стохастичної апроксимації при сильних збуреннях.....	72
<u>Коробко Г.В.</u> Організм як відкрита система.....	73
<u>Кудін Б.П., Кудіна Т.М.</u> Про один підхід до прийняття стандартних рішень.....	76
<u>Маркова Н.В., Ціціашвілі Г.Ш.</u> Асимптотичний аналіз часу перебування заявки в багатоканальній системі масового обслуговування.....	77
<u>Мацьків І.В.</u> Взаємодіючі ансамблі хаотичних осциляторів: повна та часткова синхронізація.....	78
<u>Межуєва Т.І.</u> Оптимізація в умовах відкритості систем.....	79
<u>Наголкіна З.І.</u> Про змішану задачу для параболічних систем з випадковими збуреннями.....	80

<u>Наголкіа З.І.</u> Інтегро-диференціальні рівняння в задачах спряженого теплообміну.....	81
<u>Панчук А.А.</u> Часткова синхронізація в системі глобально зв'язаних Відображень.....	85
<u>Стрижак П.Є.</u> Перехідні детерміновано хаотичні автоколивання в реакції Білоусова-Жаботинського в закритому реакторі інтенсивногоперемішування	86
<u>Чалих О.В.</u> Узагальнення теорії броунівського руху з випадковими ортогональними впливами	90

Секція 7. Інформаційний захист екоіометричних даних і арифметики фракталів

<u>Великий А.П., Турбін А.Ф.</u> Перетворювання А І. Лобанова.....	93
<u>Працьовитий М.В., Торбін Г.М.</u> Аналітичне (символьне) представлення неперервних перетворень R^1 , що зберігають фрактальну розмірність Хаусдорфа-Безиковича.....	93
<u>Турбін А.Ф., Івайов Г.А.</u> Коректні моделі відновлення регресійної залежності.....	96
<u>Баєв О.В., Бондарєв Б.В., Колесников О.С.</u> Виведення деяких рекуррентних процедур, які описують динаміку фінансового потоку банку. Задачі оцінки невідомих параметрів.....	96
<u>Барановський ОМ.</u> Сингулярні випадкові величини, задані розподілами різниць послідовних елементів їхніх рядів Остроградського.....	98
<u>Бондарєв Б.В., Ковтун Е.Е.</u> Оцінка швидкості зближення нормованих інтегральних функціоналів від дифузійних процесів з періодичними коефіцієнтами з сімейством вінерівських процесів	99
<u>Великий А.П., Жданова Ю.Д., Турбін А.Ф.</u> Аффінне L -автокодування цифрової інформації в корпоративних інформаційних мережах.....	101
<u>Гончаренко Я. В.</u> Згортки розподілів сум випадкових рядів спеціального виду.....	101
<u>Дмитренко С. О.</u> Фрактальні математичні об'єкти в двійкових кодах.....	104
<u>Коваленко В. М.</u> Криві Коха, їх тополого-метричні фрактальні властивості.....	106
<u>Коваленко В. М. Жданова Ю.Д., Турбін А.Ф.</u> Перетворення А.І. Лобанова над довільними полями.....	107
<u>Коваль В. Т.</u> N -Самоафінні властивості деяких неперервних ніде недиференційовних функцій..... ;.....	108
<u>Парусімов Г.В.</u> Множина порядків інверсії при обертальних інверсних відображень, вигляд рівняння кривої інверсії.....	109
<u>Погоруй О.О., Коваленко Д.О.</u> Спряжені перетворення А.І. Лобанова.....	111
<u>Самкіна Н. М.</u> Метрична теорія факторіальних представлень дійсних чисел.....	113
<u>Сімогін А.А.</u> Оцінка невідомих параметрів у динамічних системах, підданих впливу випадкових процесів зі слабкою залежністю.....	114
<u>Резолюція (Резолюция, Resolution)</u>	117
<u>Список учасників конференції (Секції 5-7).</u>	123
<u>Зміст.</u>	124

СОДЕРЖАНИЕ

Том 2

Секция 5. Культурологические процессы.

<u>Барна Н.В.</u> Преемственность культур как основная проблема теоретической культурологии.....	3
<u>Фадеева К.В.</u> К проблеме применения методов точных наук в исследовании современных культурологических процессов.....	7
<u>Белофастова Т.Ю.</u> Целевые музейно-педагогические программы в контексте социокультурных технологий.	12
<u>Ермакова Е.А.</u> К взаимодействию технического и культурного мышления.....	17
<u>Зубарева Н.Д.</u> Забытый триумф: интеграция украинской хореографии в мировую культуру.....	18
<u>Каташинская И.В.</u> Альтернативные педагогические системы в контексте становления информационного общества.....	21
<u>Капиевская О.Р.</u> Проблемы формирования культурной политики в Украине на современном этапе.....	24
<u>Лещенко Л.Ю.</u> Социокультурный аспект глобализации.	26
<u>Пантелейчук И.В.</u> Современный директор музея.....	28
<u>Перминова С.О.</u> Влияние просветительских тенденций XVIII столетия на развитие хоровой педагогической мысли в Украине.....	30
<u>Пилюпенко И.А.</u> Конфликт национального и современного в дизайнерском искусстве...	34
<u>Рубаха О.О.</u> Проблема режиссуры в контексте общей теории культуры.....	36
<u>Сапелкина З.П.</u> Религиоведческий туризм в Украине.....	41
<u>Татаренко М.Г.</u> Театральная педагогика как фактор гуманизации образовательной системы.....	42
<u>Цветкова Л.Ю.</u> Хореографическое образование в Украине. Состояние и перспективы развития.....	44

Секция 6. Математические проблемы моделирования открытых систем.

<u>Веселовский Н.В., Дубко В.А.</u> Процессы надклеточной организации и их моделирование.....	46
<u>Halitsky E., Halitsky S.</u> About accuracy of closeness measures of stochastic systems	52
<u>Борисенко О.В.</u> Об усреднении стохастических дифференциальных уравнений, которые содержат малый параметр и приведенных к стандартному виду.....	56
<u>Гасаненко В.О.</u> О вероятности разрушения.....	57
<u>Геращенко В. Н.</u> Так ли сложны открытые системы и такие, что саморегулируются	62
<u>Дубко В.А.</u> Условия инвариантности фазового объема, связанного с решениями обобщенного уравнения Ито.....	64
<u>Дубко В.А.</u> Проблема инвариантности и алгоритм построения множества автоморфных преобразований для заданной функции	66
<u>Жаров О.Н.</u> Управление по опережению в технических системах.....	68
<u>Каниовская И.Ю.</u> (Киев) Моделирование эволюционирующих систем процедурами типа стохастической аппроксимации при сильных возмущениях.....	72
<u>Коробко Г.В.</u> Организм как открытая система.	73
<u>Кудин Б.П., Кудина Т.М.</u> Об одном подходе к принятию стандартных решений.....	76
<u>Маркова Н.В., Цициашвили Г.Ш.</u> Асимптотический анализ времени пребывания заявки в многоканальной системе массового обслуживания.....	77

<u>Мацькив И.В.</u> Взаимодействующие ансамбли хаотических осцилляторов: полная и частичная синхронизация.....	78
<u>Межуева Г.И.</u> Оптимизация в условиях открытости систем.....	79
<u>Наголкина З.И.</u> Интегро-дифференциальные уравнения в задачах сопряженного теплообмена.....	80
<u>Наголкина З.И.</u> О смешанной задаче для параболических систем со случайными возмущениями.....	81
<u>Панчук А.А.</u> Частичная синхронизация в системе глобально связанных отображений...85	
<u>Стрижак П.Е.</u> Переходные детерминированно хаотические автоколебания в реакции Белоусова-Жаботинского в закрытом реакторе интенсивного перемешивания.....	86
<u>Чалых Е.В.</u> Обобщение моделей броуновского движения со случайными ортогональными воздействиями.....	90

Секция 7. Информационная защита эконометрических данных и арифметики фракталов.

<u>Великий А.П., Турбин А.Ф.</u> Преобразования А.И. Лобанова.....	93
<u>Працевитый Н.В., Торбин Г.М.</u> Аналитическое (символьное) представление непрерывных превращений R_1 , которые сохраняют фрактальную размерность Хаусдорфа-Безиковича.....	93
<u>Турбин А.Ф., Иванов Г.А.</u> Корректные модели восстановления регрессионной зависимости.....	96
<u>Баев А.В., Бондарев Б.В., Колесников А.С.</u> Вывод некоторых рекуррентных процедур, описывающих динамику финансового потока банка. Задачи оценки неизвестных параметров.....	96
<u>Барановский А.Н.</u> Сингулярные случайные величины, заданные распределениями разностей последовательных элементов их рядов Остроградского.....	98
<u>Бондарев Б.В., Ковтун Е.Е.</u> Оценка скорости сближения нормированных интегральных функционалов от диффузионных процессов с периодическими коэффициентами с семейством винеровских процессов.....	99
<u>Великий А.П., Жданова Ю.Д., Турбин А.Ф.</u> Аффинное L -автокодирование цифровой информации в корпоративных информационных сетях.....	101
<u>Гончаренко Я.В.</u> Свертки распределений сумм случайных рядов специального вида...101	
<u>Дмитренко С.О.</u> Фрактальные математические объекты в двоичных кодах.....	104
<u>Коваленко В.Н.</u> Кривые Коха, их топологические и фрактальные свойства.....	106
<u>Коваленко Д.О., Жданова Ю.Д., Турбин А.Ф.</u> Преобразования А.И. Лобанова над произвольными полями.....	107
<u>Коваль В.В.</u> Самоаффинные свойства некоторых непрерывных нигде недифференцируемых функций.....	108
<u>Парусимов Г.В.</u> Множество порядков инверсии при вращательных инверсных отображениях, вид уравнения кривой инверсии.....	109
<u>Погоруй А.А., Коваленко Д.О.</u> Сопряжённые преобразования А.И. Лобанова.....	111
<u>Самкина Н. М.</u> Метрическая теория факториальных представлений действительных чисел.....	113
<u>Симогин А.А.</u> Оценка неизвестных параметров в динамических системах, подверженных воздействию случайных процессов со слабой зависимостью.....	114
<u>Резолюция (Резолюція, Resolution)</u>	117
Список участников.(Секции 5-7).....	123
Содержание.....	124

THE CONTENT OF VOLUME I

Information about the Conference.....	3
--	----------

Section 1. Modern problems of open education

<u>Talanchouk P.H.</u> The professionalism multiplied by patriotism is the creation base of powerful states.	9
<u>Blynov L.V., Blynova L.N., Grygor'eva O.V.</u> Axyology of professional-personnel self-determination in the frame of synergetic approach.	12
<u>Kostyrko V.F.</u> Cognition modeling and process training.	16
<u>Kryvitsky S.V.</u> Training peculiarities in student groups	17
<u>Mezhuiev N.N.</u> Motivation as management function in education systems.	18
<u>Nemirovskaya, O.Ya.</u> The qualitative education is a guarantee of state education prestige. ...	21
<u>Raspopov V.D., Semjanovskiy V.M.,</u> Student training approach to enterprise management involving application of modern information technologies and business games.	22
<u>Sergienko A.N.</u> New approaches in training technology of external and distance education..	23
<u>Skykevich A.A.</u> Sensocreative foundation for living space of human.	24
<u>Stunovskay T.V., Raspopov V.B., Semyanovsky V.M.</u> University entrant Academy as an instrument of professional orientation and long-distance training of youth disposed to leadership.	26
<u>Fishman V.E.</u> The openness and quality of professional education: aspect problems.	27
<u>Churachenko Ju. B.</u> About application of heuristic problems in higher mathematics teaching..	31

Section 2. Problems of open social systems

<u>Knyazev V.M.</u> Notes on character of modern social-historical transformations.	33
<u>Vasylyck O.I., Moskalevsky S.V.</u> The social protection of population in the frame of market transformation of Ukrainian economy	36
<u>Vendychanskiy V.M.</u> Complex estimation of trauma-safety of technology processes with aim of social defence of population.	37
<u>Voytovich R.V.</u> Globalization as a new type of social system developing.	39
<u>Doubko V.A.</u> On peculiarities of dynamic social system modeling.....	46
<u>Lobunov A.I.</u> Open evolution systems and application of a small parameter method.	47
<u>Moskalevsky S.V., Vasylick O.I.</u> Regional aspects of social protection of Ukrainian population.	48
<u>Nemirovsky Ya.V.</u> The state is a directed part of the society system.	49
<u>Punchouk A.M.</u> The evolution processes in information space of management.	50
<u>Ryzhkova S.A.</u> Buddhist-Confucianist, Christian, Moslem regions of global civilization: interaction problems.	53
<u>Schevchenko E.I.</u> Post information society - new civilization.	58
<u>Doubko V.A.</u> Characteristics of the dynamics of multiple-unit stochastic systems.	59

Section 3. Economy of transitional periods

<u>Nickolenko Ju. M., Svetlov B.T., Zintchenko V.M.</u> On privatization problems in Ukraine...	63
<u>Burnu N.N.</u> Economy and culture in Ukrainian knowledge area.	64
<u>Zintchenko V.M.</u> Investment in Ukrainian economy.	75
<u>Klymenjuk M.M., Kuziemko V.M.</u> Basing of financial support to the management region organ.	76
<u>Kobzysya A.O.</u> Econometry analysis of macroeconomy environment impact for joint-stock development.	82
<u>Kobzysyiy M.A.</u> Structure shifts in Ukrainian economy: Gross National Product (GNP) and its dynamic.	88
<u>Lopatyn A.K.</u> Business-model as an open system.	92
<u>Maximenko D.O.</u> Optimization of activity indexes of insurance companies.	93
<u>Morozov D.M., Semyanovsky V.M.</u> Modern information systems are the key components of financial phanning at gas extractive enterprises in Ukraine: necessity and implementation problems.	94
<u>Petrovskaya Ju. V.</u> Planning of finance in municipal management.	96
<u>Piddoubna L.P., Piddoubny O.M.</u> The peculiarities of income and taxation forming of local budgets in Ukraine.	98
<u>Popel'nyukchov R.V.</u> The ways of positive development providing of small and middle business in Ukraine.	102

Section 4. Regions as open systems.

<u>Rjansky F.M.</u> Region as open integral dynamic system: thirty years of searches and discoveries, discussion of perspectives.	105
<u>Vasilyeva O.I.</u> The multifunction Ukrainian towns in regional state policy.	106
<u>Ivanova T.V.</u> The water resources of Ukraine and ecosystem problems of the Dneeper, the Black and the Azov seas.	109
<u>Pyddoubna L.P.</u> Regional aspects of incomes and taxes forming of Ukrainian towns.	112
<u>Ryumshyn S.O.</u> Principles of export-import activity in modern conditions.	115
<u>Semjanovskyy V.M.</u> Information technologies in ecological management.....	117
List of participants (Sections 1-4).....	121
The content of Volume I (Sections 1-4).....	122
The content of Volume II (Sections 5-7)	126

THE CONTENT OF VOLUME II (Sections 5-7)

Section 5. Culturelogical problems.

<u>Burna N.V.</u> The culture heredity as the basic problem of theoretical culturelogy.....	3
<u>Fadeyeva K.V.</u> On problem of application of exact science approaches in research of modern culturelogical processes.....	7
<u>Belofastova T.Ju.</u> Targeted museum-educational programs in the frame of sociocultural technologies.....	12
<u>Ermakova O.A.</u> On interaction of technical and cultural thinking.....	16
<u>Zubarieva N.D.</u> Forgotten triumph: integration of Ukrainian choreography into the world culture.....	18
<u>Katashynskaya I.V.</u> Alternative educational systems in the context of forming of information society.....	21
<u>Kapievskaya A.R.</u> Problems of forming of culture policy in Ukraine at the present stage.....	23
<u>Leshchenko L.Ju.</u> Sociocultural aspect of globalization.....	26
<u>Panteleytchouk J.V.</u> Modern manager of museum.....	28
<u>Perminova S.A.</u> Impact of enlightenment tendencies of the XV111 century on development of choral education conception in Ukraine.....	30
<u>Pylypenko I.</u> The conflict between national and the modern entities in the design art.....	34
<u>Rubakha A.A.</u> Producing problem in the frame of common culture theory.....	35
<u>Supelkyna Z.P.</u> Religion knowledge tourism in Ukraine.....	40
<u>Tatarenko M.G.</u> Theatre pedagogics as factor of education system humanizing.....	42
<u>Tsvetkova L.Ju.</u> Choreography education in Ukraine. Status and perspectives of evolution....	44

Section 6. Mathematical problems of open systems modeling.

<u>Veselovsky M.V., Doubko V.A.</u> Processes of supercell organization and their modeling.....	46
<u>Halitsky E., Halitsky S.</u> About accuracy of closeness measures of stochastical systems.....	52
<u>Borysenko A.V.</u> On averaging stochastic differential equations with a small parameter reductioned to standard form.....	56
<u>Gasanenko V.A.</u> On destruction probability.....	57
<u>Geraschenko V.N.</u> Are whether sou complicated the open systems are they self-adgested?...	62
<u>Doubko V.A.</u> Phase volume invariance conditions associated with the solution of generalized Ito equation.....	64
<u>Doubko V.A.</u> The invariance problem and construction of algorithm of automorphone transformation set for given function.....	68
<u>Zharov A.N.</u> Advance-driving in technical systems.....	66
<u>Kanyovskaya I.Ju.</u> Modelling of evolving systems by procedures of stochastic approximation under strong disturbances.....	68
<u>Korobko H.V.</u> Human organism as an open system.....	73
<u>Koudin B.P., Koudina T.M.</u> On one approach to adopting of standard decisions.....	76
<u>Markova N.V., Tsytyvaschvily G., Sh.,</u> Asymptotic analyse of sojourn time of a request in a multichannel mass service system.....	77
<u>Mats'kyv I.V.</u> Interacting ensembles of chaotic oscillators: full and partial synchronization..	78
<u>Mezhuieva T.I.</u> Optimization on condition of openness of systems.....	79
<u>Nagolkina Z.J.</u> Integro-differential equations in problems on conjugate heat exchange.....	80
<u>Nagolkina Z.J.</u> On mixed problem for parabolical systems with random perturbationces.....	81
<u>Panchouk A.A.</u> Partial synchronization in system of globally linked representations.....	85
<u>Stryzhack P.E.</u> The transitional chaos determined self-oscillation in Belousov-Zhabotynsky reaction in closed intensive mixing reactor.....	86
<u>Chalych E.V.</u> The generalization of Brown movement theory with random orthogonal impact.....	90

Section 7 Information protection of econometric data and fractal arithmetics

<u>Velickiy A.D., Tourbin A.F. A.I. Lobunov's transformations.....</u>	93
<u>Pratsevity N.V., Torbyn H.M. Analytical symbol representation of continuous transformations R1 that retain fractal dimension.....</u>	93
<u>Tourbyn A.F., Ivanov G.A. Correct models of regression dependence recovery.....</u>	96
<u>Buyev O.V., Bondarev B.V., Kolobov O.I. Finding some recurrence procedures that describe the dynamic of bank's financial flow. Problems of estimation of unknown parameters.....</u>	97
<u>Baranovsky O.M. Singular random quantities given by distributions of differences of successive elements of their Ostrogradsky' series.....</u>	97
<u>Bondarev B.V., Kovalev E.E. Estimation of non-linear integral functionals approximation rate of diffusion processes with periodic coefficients from Wiener processes families.....</u>	97
<u>Veliky A.P., Zhdanova Ju.D., Tourbin O.F. Affin selfcoding of numeric information in corporative information networks.....</u>	101
<u>Goncharenko Ya.V. Convolutions of distributions of special type random series sums.....</u>	101
<u>Dmytrenko S.O. Phractal mathematical objects represented in binary codes.....</u>	104
<u>Kovalenko V.M. Koch's curves, their topology-metric and phractal features.....</u>	106
<u>Kovalenko D.V., Zhdanova Ju.D., Tourbin A.F. A.I.Lobunov's transformations at finite fields.....</u>	107
<u>Koval' V.V. N-Self-affin features of some continuous nowhere differentiable functions.....</u>	108
<u>Puroosimov G.V. The inversion order set with rotatory inverse reflections, equation of inversion curve.....</u>	109
<u>Pogorny A.A., Kovalenko D.V. Conjugated A.I.Lobunov's transformations.....</u>	111
<u>Samkina N.M. Metric theory of factorial presentation of real numbers.....</u>	113
<u>Simogyn A.A. The estimation of unknown parameters in dynamic systems influenced by random process influence with weak dependence.....</u>	114
<u>Resolution.....</u>	117
<u>List of the participants (Sections 5-7).....</u>	123
<u>The content of Volume II (Sections 5-7).....</u>	124

ДРУГА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ВІДКРИТІ ЕВОЛЮЦІОНУЮЧІ
СИСТЕМИ

1-30 грудня 2003 року

ТОМ I

В авторській редакції

Літературний редактор *А. Урбан*
Комп'ютерна верстка *Т. Сасенко, В. Заволодько*

Оригінал-макет виготовлений у видавничо-друкарському комплексі
Університету "Україна"